

HÍD

Irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

3

3

1972

MÁRCIUS

HÍD
IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVI. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

ÁCS KÁROLY

(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)

BORI IMRE

MAJOR NÁNDOR

VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

301	BRASNYÓ ISTVÁN NOVELLÁK
322	TOLNAI OTTÓ A KEDDI FELJEGYZÉSEKBŐL
331	ZÁKÁNY ANTAL A CSALÁN...

341	BÜNDÖR PÁL KARSZT
345	SINKOVITS PÉTER A SZEMÉLYTELENSÉG ÁLLAPOTAI
349	POOR ZSIGMOND HÁROM VERS
351	KOPECZKY LÁSZLÓ ÚJ SPENÓTOK
355	BRANKO ANDRIĆ TIZ VERS

361	SCHMIDT JÜLIA A KRITIKA MINT FIKTÍV ISMERETELMÉLET
-----	--

369	DEÁK FERENC TOR
-----	--------------------

411	BURÁNY NÁNDOR HUSZITÁK SZERÉMSÉGBEN
-----	--

427	PETKOVICS KÁLMÁN A MOSTOHA BARÁZDA
-----	---------------------------------------

449	SZEMLE Dér Zoltán jegyzete
-----	-------------------------------

---

mai próza

A MADARAK

Valami majd áthajlik ezen a csöndön, valamiből majd több lesz ezen a világon. Hosszú árnyak jönnek a víz felől, aztán eltűnnek a házak közt, később kurta árnyak közelednek, magányosan, ahogy a hold feljebb jön.

A követ a ház erkélyén áll, a füzek meg az erkély alját csiklandozzák barkás ágaikkal, vihog a követ, ahogy néz lefelé. Ilyenkorra megnyugszik.

Mikor az ablak este bepárásodik, a népek azt beszélnek bent a házakban, az ablakok mögött, hogy a követ mindentől fél, no de istenigazában, de hát ki adhatna az ilyesfajta beszédre, amelyik jóformán a nyállal együtt csorog le a kanászok szája sarkán, s aztán az asszonyok adják tovább pokrócolás közben ahelyett, hogy arra ügyelnének, hogy azok a tejszezájú suhancok ne lessenek be a szoknyájuk alá, amíg széjjelvetett lábbal heverésznek vagy épp fetrengenek a fák árnyékában.

A madarak még várnak keveset, de aztán hirtelen rebbenek fel alkonyat után, és neki egyenest a házaknak, de azok felett csak elhúznak, míg a nagyházat azt megkerülik, nem is egyszer, hanem százszor, egészen reggelig. Ez a rikácsolás, s aztán reggelre olyan a vízpart, mintha ezerszám madarakat kopasztottak volna elevenen, a toll meg elkeveredik a zöld békanyállal, no aztán ember legyen a talpán, aki a bivalyokat nekiugrassa az ilyen víznek, de hát a madarakkal sem lehet bírni.

Sokáig odavolt a követ, most pedig vakarózik, mintha az eleven bőrt akarná levakarni az egész testéről, és szégyenkezik a népek előtt, akik meg bámulják, ha körben forog, vagy a hátát veti neki valamilyen fátörzsnek, hogy azon le-fel szánkázzon, és sehogyan sem hagyná abba, míg el nem húzzák a fától. Ezt itthon is megtalálhatta volna, mondják az emberek az udvaron, ha összejönnek, és arrafelé sandítanak a kalapkarima alól.

Meg hogy ezt tudnák a madarak is, és innen az a nagy csetepaté éj-

szakánként, hogy a követ beteg, és ki akarják üldözni a világból, nem hagynak neki szemhunyasnyi időt.

Úl kint a követ az erkélyen, és elnéz a messzeségbe, ott meg egy kis pont fészkelődik az égen, mint egy szúnyog, csak akkora. Aztán nőni kezd, ahogy közeledik, s a követnek nincs többé maradása odakinn, már csapja is be maga után az üvegezett ajtót, hogy csak úgy csilingel a sok üvegdarab, akár a finom kis jégdarabok a tócsákon tél közepén.

Mert hát miféle sárban meg nem hempereg az ember odakinn a világban, miféle isten mocskában, ki ennek a tudója, kiáltozik az öreg Bartel az istállók mögött, amikor ő a hetes.

De hát a lovak is veszettek, belekeverednek a kötőfékbe, az ember meg bajlódhat, ha nem akarja szétvagdosni a jó kötelet, habár a követ fizet itt mindent, és újabban letett arról, hogy takarékoskodjon, talán a baja miatt.

És így verik el a napokat az emberek, csukott pofával röhögnek, vagy csapdákat állítanak a rókalyukak elé, mert a féreg az szapora, és ki-ki a maga hasznát nézi, mármint ezentúl, ha senki sem törődik vele.

Majd amikor nyár jön, esők készülődnek, aratás felé, ahogy az lenni szokott, a követ meg bemegy a faluba, bár nincsen ott semmi dolga az égardta világon. Két lóval megy, meg a két kutya kíséri, akárcsak régen, a misére.

Megállapodik a templomnál, lelép, a kutyák meg ugranak fel a bakra, így vannak tanítva, akár az emberek. A templomban meg képeket visz a falra a mester, afféle kis keszeg meg ványadt ember, még a bajusza is betakarja a száját. Vele alkudozik a követ, még délután is, míg annak a fürge piros nyelve állandóan kikunkorodik a szájából, ahogy nagy érzéssel odanyal valamit a falra. Az istent festi meg, a mi Urunkat.

Hanem a falusiak odakinn dobálni kezdik a hintót mindenfélével, úgyhogy a kutyákat is megcélozzák, azok meg csak szűkülnek egyre, kapdossák a göröngyöket, azok az átkozottak meg cudar képpel nevetnek rajtuk. Meghúzza magát a követ, megvárja, míg elmennek, csak aztán hajt haza.

Másnap ott van a ványadt ember, poharazgat a követtel, aki egy nagy székben ül a függönyök hosszú hulláma előtt, és csak kacag ezen a ballábú világon. A mester most őt viszi vászonra, szép, bűnös arcát, amit annyi romlott nő csókolgatott odaadón, míg mögötte a népek lesnek befelé az üvegajtón, ők szintén odakerülnek a képre, mélyen a követ háta mögé, egy sarokba, éppen oda, ahol a helyük van.

A falusiak meg térdelnek az úr abbahagyott képe előtt, melyről messzire futnak szét a sugarak, de itt legalább nem szitkozódhatnak, hát azt neveti most a követ, hogy megtért a nagyvilágból.

A madarak meg jönnek még, de aztán el is mennek, felhők jönnek, majd megint madarak, a követ többé nem mutatkozik, bent él a házban, és ha lekezel az emberekkel, nem húzza le a kesztyűjét, mint azelőtt tette.

FÁBIÁN

Az ember hajnalban nekilát a munkának, zuhog az egész ház a fejsze-csapásoktól. Aztán dél lesz, még be sem kaphat valamit tisztességesen, várja a munka, míg az asszony elcsatangol a háztól, egy lépését sem

lehet követni. Most maradjon lisztességes az ember, vagy fogja a fejszét és verje le a tetőt a házról, de aztán meg hova legyen az isten szép ege alatt, ha már a tető is hiányzik a feje felül — így hát megint csak a munka, ha már egyszer ilyen, válogatni meg nemigen lehet, télen persze, amikor odakinn a szelck vihorásznak, no persze, két fejszecsapás között elgondolkozhat felőle az ember.

De a gyerekekre nem ügyel senki, vannak, ahogy vannak, az orruk alatt a takony vörösre marja a bőrt, ahogy szaladgálnak a szeles utcán, melegedni meg betrappolnak a kápolna teteje alá, ott nem vág annyira a szél, mindenfélét rajzolnak a falra, hogy megint csak szégyenkezni lehet miattuk. A fal mellett járnak el a nagy bajuszú gazdák, azok meg egyre csak bámulják, mi mindent nem tudnak ezek a gyerekek, amíg csak nem akad egy, aki elcsalja és meg nem szegezi valamelyiket. Aztán meg elkezdnek majd beszélni, se vége, se hossza a szóbeszédnek, de akkor már rakodhat is az ember a kocsira.

Hajnalban a vörös nap kidugja a fejét az ég alján, látni a rácsos ablakon keresztül, ahogy ráfolyik a fagyos földre, mintha máris megfagyna, de aztán mégis feljebb, feljebb kerül, a szél közben átkozottul vonítzik, leveri a füstöt.

Akkor szédelegve bejönnek a gyerekek, egy nagy papírt hoznak, csak hol szedik össze az ilyesmit, kis koszos ujjak simítanak végig a papíron, jól látni a felrepedezett körömházakat, vérzik valamennyi, ahogy megállnak, elkezdnek billegni, mintha egy boton állnának, s azt mondja valamelyikük, hogy megvannak a leckével, lerajzolták az istent, ami bizonyos tekintetben, ha megfontolja az ember az ilyesmit, mégiscsak igaz. Aznap meg senki nem jön a tanyák felől, csak a kórók szára lifeg a szélben az út mellett, nincs senki, akivel egy becsületes szót lehessen váltani. Estefelé megenyhül az idő, hó hullik, mintha lapáttal dobálnák, csak nem puffan akkorát, a szánkók meg elindulnak a kora estben, mintha csak erre vártak volna. A gyerekek meg nincsenek, talán a fákön alszanak valahol, vagy világgá mentek.

A tanító rég átment az úton, nagyokat huppogott a hóban, aztán csak bevágta maga után az ajtót, mert se kapuja, se udvara, most már biztosan a nyakára hágott az első üvegnek. Este pedig beül a népek közé, és egy akkora ágyúról mesél ott nagy hangon, amit ha elsütnek, minden fáról lehullik az utolsó levél, még nyár közepén is. Azok meg bólogatnak az asztal körül, megkeverik a kártyát, de mintha aludnának.

Ez az, csak hogy a gyerekeket orvoshoz kellene vinni, annyi mindent összeálmodnak éjszaka, megmondták ezt a kinti népek, ha adni lehet a szavukra. Hát akkor holnap, ha ez a szánkó készen lesz, fel kell pakolni az egész társaságot, az asszonnyal együtt, hanem úgy kell készíteni, hogy egy vasdarab se éktelenkedjen rajta, s akkor majd a hosszú úton lesz még idő mindent alaposan átgondolni.

De hát ez a zúgás meg dörömbölés az istálló felől, mintha elindulnának a falak, hajnalra meg ott ül az ember az árokszáron, vastag subát rakott rá a hó, az arcán is egy jeges maszk, hova a fenébe lehetne itt indulni, míg körülugrálják a gyerekek és visongatnak, kidobva egy szeles és hideg világba, minden oldalról csak a szél, ez mond meg mindent, ahogy havat vág az ember szájába.

Elmentek a gyerekek világgá, de jobb lenne, ha csak fönn aludnának a fákon, mert akkor a tanító, úgy estefelé, odagördítené azt a nagy

ágyút, s ha elsütnek, a száraz levelekkel előbb-utóbb ők is megindulnának lefelé, behuppannának az áttetsző hóba, és aznap éjjel aztán mindegyre csak lövöldöznének, ekkora öröm láttán kinek lehetne ez ellen akár egy szava is?

LEVÉL

Hagyod már egyszer, hogy megfőzzem azt a levest, vagy nem hagyod, szól ki a lány az ajtón, kezében a hatalmas főzőkanál, a Brigitte vagy a Käte, vagy hát mindegy, mert mind egyformák, akárhogy is forgatja őket az ember.

Erre Batsa félrehúzódik, beáll az árnyékba, az eresz alá, és egy körömmi cigarettával bajlódik, mintha csak a parazsat forgatná az ajkán, egy szippantás, no még egy, gyorsan, de még ez sem elég, marad a parázs a két ujjhegye meg az ajka között, mintha csak hozzá sem érne.

Az emberek meg ott ácsorognak az udvaron, ahová a legmelegebben tűz a nap, ott is maradnak ebédig, mintha beszélgetnének, vagy az ördög tudja.

Közben valaki becsempészi a levelet a két ablaküveg közé, de rendszeren le van ragasztva, fehérlik csak a napon, míg szemet nem szúr valakinek, akkor a többiek is elmennek észrevétlenül az ablak előtt, fél szemmel az üveg mögé sandítva. A borítékon egy csomó színes bélyeg, de mindegyiket vastagon álitatta a pecsét fekete festékje, semmit sem lehet kivenni sem az egyikből, sem a másikból, így hát a fal tövében nekilátnak az ebédnek.

A brigadéros csak délután jön meg, a nap már az ég túlsó oldalán jár, de senki sem mozdul a fal tövéből, ahol most egyszerre hűvös lett. Valaki az emberek közül elmegy az istálló előtt, morog, aztán párosával elkezd kivezetni a lovakat a vízre, a fiatalabbak meg amarra bámulnak, a falu felé, amerre semmi keresnivalójuk.

Amarról, a folyóról, most felhők jönnek, de egészen elaprózva, mintha nyúlszört sodorna valahonnan a szél, később valamennyivel sötétebbek lesznek, majd hideg szél indul lefelé az ereszen, huhú, mondja Fekete Ferenc, micsoda jegek estek ott, de ekkorra a brigadéros ott állt a levéllel az udvar közepén, az emberek meg arrébb húzódnak, most mind mennek a kút köré, pedig már vége az itatásnak.

A lányok odabenn viháncolnak, azt most nagyon jól hallani, meg azt is, ahogy a szél belevág a kendertáblába, a levelek közé, estére vörös lesz az ég alja.

A brigadéros körülnéz, de az emberek mintha nem is látnák, egy sem akarja a levelet kibontani. Van, aki már indul hazafelé, mert a kaszálás csak holnapután kezdődik, ma meg alighanem vasárnap van, mivelhogy az öreg Bartel ma reggel nem kacsázott végig a csapáson, egyáltalán nem is mutatkozott.

A brigadéros meg nevetni kezd, egyre hangosabban, mintha elment volna a józan esze, odabenn a lányok erre elcsendesednek, mind ott könnyökölnek az ablakban, most csak a szalagot lengeti a hajukban a hideg szél, hogy lüdbörzik a nyakuk, de még a ruha alatt is lüdbörzenek, látni, ahogy a megkeményedett kis bimbóik keresztültörnek a színes ruhán. De akkorra a brigadéros már letépett egy vékony szalagot a fehér boríték-

ból, azt sodorja most a szél, el a lábak között, az meg egyre kisebbre kunkorodik a fal tövéen, aztán a ház sarkán elindul a földek felé.

A brigadéros egy kemény lapot húz ki a borítékból, majd összenyomja a boríték két szélét, belefúj, de mást nem talál benne.

Amit a kezében tart, az a kis lap csak megcsillan, biztos, hogy kép lesz, a lányok már visongatva nekilendülnek, csak úgy tódulnak kifelé az ajtón, hogy az embernek eláll a szívverése, de a kút körül csönd van, az emberek rágják a szalmaszálakat meg köpködnek, körbecsoszognak, beleisznak a vödörbe.

A Tóni, kiabálnak a lányok, a Tóni, de mekkora nagy bozontja nőtt, hanem a többiek, kik azok ott a képen, azok a jómadarak, ilyesfélét sikongatnak, és ráfeksznek a brigadéros hátára, hogy jobban lássanak. De a brigadéros megfordítja a képet, kék szálkás írás, amire mindenki odafüvel, ahogy a brigadéros megszólal: Itt voltunk a tenger partján, de nem engednek dolgozni, soha életemegyfolytában ennyit nem kugliztam Toni Jass

Aztán délutánra elszürkülnek a földek, olyanok lesznek, mint a képen a tenger, csak a heretábla zöldje vet néha egy-egy hullámot a szélben, míg meg nem jönnek az esők, akkor meg napokig az eresz hangja, ahogy a víz zúdul lefelé, mintha csak öntenék, a lányok meg kiállnak alá hajtat mosni.

CSUSZ FIA

Ha most leszál a köd, már rá a hóra, egyszerre minden lehanyatlik, aludni megy, vagy mintha éjszaka lenne, úgy tesz, csak meglapul hátul, amerre már nem lehet látni, s aztán az ember tapogatózva indul el az udvaron, nem tudni azt sem, hogy nappal-e ez vagy éjszaka, igaz, néha belehasít valami a ködbe, de nem fény, inkább hang, mintha valamiféle népek gyülekeznének itt a közelben, a köd meg felkapja a hangot, végig-göngyölti a hó felett, az meg elúszik, de mintha nem lenne vége.

Az emberek egész nap az istállóban maradnak, a lovak befújják a levegőt, a pára odarakódik az ajtó repedéseire, de ki sem tesz a lábukat, vakaróznak naphosszat a szénában, vagy ostort fonnak maguknak, egészen rövidet, és azzal pattintgatnak a sötétben.

Hanem a fiú kinn van az udvaron, annak már elment a józan esze, mondja Csusz, ahogy cigarettát sodor, hogy abba nem hagyná a bogarászást kinn a hidegben, de a többiek ügyet sem vetnek rá, mintha várnának valamit onnan kintről, de a köd csak nem száll fel, így minden marad, ahogy volt, csak az öreg Bartel mesél egyre a farkasokról meg mindenféle jégkígyóról, amelyek ilyenkor kiszöknek a vizekből, és neki-vágnak a világnak, de oly hangtalanul, hogy az ember, akit kinn talál-
nak, csak onnan nem várja őket, ahonnan valójában jönnek, vagyis gurulnak, mint valami óriási fehér kerék, s az útjukba kerülőt, legyen az akármi eleven, jégfarkukkal úgy legyintik nyakon, hogy egy nyikkanás nélkül elterül, s amikor tavasszal rátalálnak, nem lehet rá mást mondani, mint hogy megfagyott, mert ilyenek ezek.

Meg a brigadéros is várja a farkasokat Music felől, azt jelentették neki, úgyhogy a Rózsa már három napja kinn ül a puskával a határdombon, hallgatja az elbitangolt kutyák üvöltését, meg a körmével ka-

parja a jeget, ami odafagyott a puskaagyra, de már csupa dér, tetőtől talpig, a szemöldöke meg a haja is, de nem a farkasokat várja, hanem hogy küldenének helyette valaki más mihasznát végigülni az éjszakákat, mert már sárga körülötte a hó a rengeteg vizeleztől.

De ha a fiú most kilép az udvarról, mindenki biztos lehet benne, hogy csak a puska miatt megy, szól Werthjahn, egy szíjcsomóval a foga között, míg a többiek cigarettát sodornak és nyálazzák a papírt.

De a hangok nem ülnek el, sokáig azt gondolják, hogy a szél az, ahogy megtörik a havas barázdákon, de Csusz fia már a tüzeket is látja, ahogy az emberek alszanak körötte a havon, a többiek meg körben topognak, apró fényű tűz, amelyik a ködtől sárga lánggal ég, a füstje meg el nem szállna, ott lebeg szürkén a tűz felett, még a ködtől is szürkébben, ha egyszer nem talál utat, csak forog körbe-körbe az emberek sarkában.

Nohát, mondja Robotka, ezek meg a töviünkben hetelnek, és ki nem nyitná a szájukat, inkább halomra fagynak, vagy föltették magukban, hogy megvárják az egésznek a végét, csakhogy a lábukra tekergőzött az istráng.

És bejönnek a juhászok, akik valami birkacsapatot keresnek, igaz, nem errefelé, de ide vetette őket az útjuk, hanem hideg van, mondják, vannak vagy öten, és a brigadérossal akarnak erővel szót váltani, aki ki tudja, merre csatangol most, mert csak meglapul a köd alatt, figyel jobbra-balra, de végül mégis valami csapásra lyukad a szánkójával, s már tudja is, hová kell mennie, aztán odajár napokig, jön, amikor jön.

Ez az, mondják a juhászok, ez az ember kell nekik, hogy kivezesse őket innen, megfizetnének neki, haha, nevet a Fekete vagy valamelyik a sötétben, ahonnan csak a lovak szeme villog az ajtó felé, az ugyan nem fogad el pénzt senkitől, még az államtól sem, a fene tudná megmondani, hogy miből él az vagy hol, de az biztos, hogy megvan, meg jön is majd, ha kell, vagy itt lesz az ideje, mást nem mondhat itt senki.

És akkor bejön a fiú, a Csusz fia, és kiinti az embereket, hát ezek jóval kisebbek nála meg a többieknél, s mondja, átviszi őket a ködön, egyenesen oda, ahová gondolják.

Kiviszi őket a folyóra, ott aztán átmehetnek a jégen, ha akarnak, ő attól tovább nem számít menni, de reggelre ott lesznek. Csusz meg gombolja már a bekecsét, kapkodva, meg Werthjahn ostoráért nyúlkal, de az emberek hátulról belenyomják a szalmába, szólni sem bír, mert arccal van lefelé, csak hadd gondolkozzon a gyerek.

A fiú meg elindul a juhászokkal, ezeken minden csupa gyapjú, ő meg mintha kötélből volna, amit előbb vízbe mártottak, aztán kint hagytak a fagyon. Majd csak rátalál valami csapásra, vagy lehet, hogy mágnespatkó nőtt a fejében, mondják az emberek. Aztán a kutyák is besomfordálnak a nyitott ajtón, bebújnak a jászol alá a lovak mellső lábánál, csöndben lapítanak ott már sötétedéskor, ez az, ami senkinek sem tesz.

RÓZSA FERENC

A nagyságos úr benn üldögél a párnázott ülésen, kinn meg huzatos idő járja, mert még alighogy elment a hó, az árnyékos oldalon épp elég maradt belőle mutatóba, hát onnan úgy acsarog a hideg, hogy léptenyomon ki kell ugrania az embernek és összecsapdosnia a tenyerét, ha-

nem a nagyságos úr ezüsfogantyús botjával csak megkocogtatja belülről az üveget a kalickáján, beszél is valamit, de nem hallani a szavát, csak azt látni, hogy járhatja a száját, hát inkább fagyjon meg az ember ezen a fene rázós úton, hazáig, ami nem is olyan nagy baj, de ha egyszer elfelé megyünk, ki tudná megmondani, hová.

Mert híres orvosok beszélnek a nagyságos úr kifejezett agybajáról, ami neki nem is olyan nagy baj, hanem bajlódjon csak vele valaki, hát ez az, ami szöget üt a népek fejébe, mert hát mégsem önmaguknak csinálják azt, amit csinálnak, tekintettel kell lenniük a nagyságos úrra is, mert mégiscsak ő a nagyságos úr, és ezért csinálhat, amit akar.

Akkor elindulunk, végig a legelőn, ahogy mondja, és ha az ember szól otthon, hogy a fene ebbe a vén agyalágyultba, ez meg most Bécsbe vagy hova az ördögbe akar menni, erre rá kell készülni, csomagolni, éhen nem indulhat az ember a világ végére, meg az utat sem tudni pontosan, de az istállók körül szerencsére cselleng néhány vén fazék, akik fiatalokkorukban a császárra vigyáztak, de csak ráncolják a homlokukat, egy á-t sem tudtak kinyögni, meg azt mondják, meghalt a császár, minek akkor ott alkamatlankodni, itt is éppolyan disznók a népek, mint ott, a fiatal ember meg megtalálja a magáét mindenfelé a világon, ott is ugyanúgy megy az, akárcsak itt, kicsire nemigen ad az ember, ami nem is olyan nagy baj.

De csak megyünk a legelőn, amott meg látszanak a fák az útszélien, a legelő tele vakondtúrással, feketednek így estefelé, mintha szerencsefejek nőnének a földből az újhold fényenél, a fű még száraz és fehéren világít, mintha kimosták volna, csend van itt különben ilyenkor, még csak a szél sem fúj, de most már lefelé zakatolunk, hánykódunk a vakondtúráson, alig hallani a kocogtatást az üvegen, hát akkor most megállunk, fönt néhány csillag a derült égen, már megint fagyni kezd.

A kilincs belefagy az ember izzadt tenyerébe, vagyis veszettül ragad, a fagytól, de hát ez már így megy, a kúton a lánc sokkal jobban ragad ilyenkor, ami nem is olyan nagy baj, csak ne lenne olyan könnyű elszakni tőle.

Aztán kilép a nagyságos úr a nagy kerek köpönyegében, feketéllik a gyér holdfényben, szent isten, micsoda nagy darab ember, úgy kell rá felnézni, vagy csak a magas kalapja teszi, de nem, mintha megnyúlt volna, ahogy elindul a kenderáztató felé, még visszaszól, bleiben Sie hia, Franz, hát igen, bitesőn, bitesőn, ami nem is olyan nagy baj, csak ha tüzet lehetne rakni, de mégsem szabad túlzásba vinni az akadémikuskodást.

De amikor éjfélre jár az idő, és sötét van már, mint a zsákban, hol van már az a tenyérynyi kis holdacska, megint csak harsog a fű, jön visszafelé az öreg nagyságos úr, majd szó nélkül magára csapja a kalicka ajtaját, csak üldögél benn lógó fejjel, hát akkor vissza is fordulhatunk, most megint ez a hideg, de most nem baj, hazafelé megyünk. Aztán valami kortyolás hallatszik hátulról, de a zúgás egyenletes, hát nem onnan jön, mert a kalicka ajtaja nyitva, most aztán vigyázni kell, ki ne essen az öreg, de ő csak egyre kifelé hajlong és okádik a sötétben, feje odaodakoccan az ajtóhoz, azon is végigcsorog, ahogy így ki lehet venni.

Majd az ajtó csak ki-be csapódik, végre elcsendesül ott hátul, mire beérünk az udvarra, a rácsos kapu elé, hát itt most ki kell szállni, az emberek lassan előszállingóznak, hozzák a viharlámpákat, átfogják a

nagyságos urat a hóna alatt meg a lábánál, elviszik, vonszolják befelé, hogy a feneke a földet súrolja, meg a kerek köpönyeg is szétterül a porban, akár egy nagy árnyék, hát abban botladoznak, de az ajtó az végigokádva, ez már szent igaz, hát jót mulattunk, nem mondom.

GYÖKE

Mert hogy a földben, vagyis a föld alatt nem egy lyuk van, állítják a fúrós népek, amíg nemigen válogatva az utat végigcsörtetnek a kenderablákon meg a kukoricásokon, csakhogy akkora gépeken ülnek, mint a templomtorony odabenn a faluban, ahelyett, hogy azon törnének a fejüket, ki fogja majd megfizetni ezt a kárt, úgy élnek ezek a világ nyakán, mint a pióca, ha nem a saját szemével látná őket az ember, eszébe sem jutna, hogy ilyenek is ögyelegnek errefelé, vagy hát nem is ögyelegnek, mert egyenesen mennek, ahogy a folyóról elindultak, öles utat törnek maguknak, és most a nyomokon ha nem is lehet lelátni a vízre, mármint visszafelé a nyomukon, de csak oda lyukad ki az ember, ha derekasan neki lát, hanem ott nincs semmi, csak a kopasz part, az is magas, de még egy fa sem éktelenkedik rajta, meredeken szakad bele a vízbe, az meg nyalja egyre az alját, alig mer rálépni az ember, platty, platty, hullanak bele egyre-másra a göröngyök.

De mikor már visszafelé lábal az ember, nohát akkor már elgondolkozhat a szavukon, hogy üres itt az egész világ, mármint odalenn, lejjebb a kutaknál, és most ezek a kijáratát keresik ennek a világnak, azért a nagy torony, hogy szökne minél magasabbra, de aztán éjszakánként hallani, ahogy a göröngyök leszakadoznak a világ aljáról, s odalenn belesobbannak a vízbe, a lenti nagy vizekbe, amelyeknek mi úgyszólván a sötét egén élünk valamennyien, platty, platty, hallani éjszakánként, ahogy itt fönny dobog a jószág, azt az alsó mennykőhullást, hatalmas lágy palacsinták szakadoznak, aztán eső jön, majd megint leválik valami, míg csak a föld ki nem lyukad egészen, belülről, majd egy éjszaka, persze nem egyszerre, hanem előbb megroggyan egy kicsit, ott nagy lapos lesz, összeszalad a víz, de az lecsordogál, keresztül a lyukon, elfolyik, s aztán ott mindent sűrűn benől a zombék, az emberek elhurcolkodnak, míg el nem felejtik a helyet, de később, jó pár év múlva megint csak visszaindulnak, mert megfeledeztek a lyukról, de hát út sem visz arrafelé, ezért inkább letérnek az utakról, ha egyszer elfelejtették.

Ez az, amit Gyöke mesél aznap estefelé az embereknek, akik megállnak egy pillanatra a csapáson, amely most egyik végével a folyóra jár, a másik végét meg nem látni, egyre messzebbre nyúlik be az ég alá, el a folyótól. Odalenn a vízen meg mennek a nagy hajók, tisztán hallani a kürtöket így sötétedés előtt, de aztán köd száll fel, az emberek meg alig várják, hogy odébbálljanak, míg Gyöke a furatok körül csatangol, csak utóbb indul el az istállók felé, ahol ekkorra már sötét van, de hát befekhet az ember a melegre, elüthet egy órácskát, mielőtt lámpát gyújtana, hogy bevárja az ellenőrzést, azokkal megint csak elbeszélget, kaptosak mindketten, hát hallgatnak és nagyokat bólogatnak, de aztán felszállnak a taligára, elindulnak még az eső előtt, viszi őket a ló, ők meg magukra húzzák a pokrócot, elalszanak, és ez már senkire sem tartozik.

De az eső aztán bolondul ver, bever az ajtó hasadékain, végigmossa a falat, kikezdi a repedésnél, hát reggelre jó nagy lyukat mos rajta, csorog kifelé a falból a szemcsés föld, egészen sárgás, amikor a jóság nyugtalankodni kezd, felmorajlik az egész sor a jászol mellett, ahogy a lámpafényben látni, amely mintha egyre kisebbre szűkülne, csupa apró tövis lesz belőle, hullámszerűen a fejek le-fel, számtalan sötét fej végig, kitágult szemekkel, majd a szél hirtelen beszakítja az ajtót, aztán az a fekete hullám innen bentől kifelé indul, se vége, se hossza, még csak elébük sem állhat az ember, hogy becsületesen odacsördítsen, egymás hátán keresztül törtetnek kifelé az esőre, még csak bátorság sem marad az emberben annyi, hogy legalább nyugton megüljön a fenekén, hanem csak utánuk, a nyomokban, amelyek legyezőként szétfutnak, el az ajtó-tól, hát csak utánuk, át a sáron, egyre messzebb a folyótól, hanem melyik nyomon, befelé az ég alá az átyuggatott földön, ha már az egész belepottyant az ördög markába, üres kézzel csak végig a nyomokon, még csak az árnyéka sem kíséri az embert, egészen reggelig, vagy még tovább.

HAJNAL

Az újév most, akárhogy is vesszük, jócskán eltolódott, mintha valamennyi elillanna az időből a levegőben, hogy meg sem érkezik, valami más tölti ki a helyét, megcsillan zölden odafönn, éjszakánként, de hát magasabban annál, hogy pontosan tudni lehetne, mi az, csak az éjszakát színezi be, a nappal ugyanúgy tart, mint a többi, vagyis nem történik semmi, akkor éjszakára megint ez a zöldes villogás, látják az utakról az emberek, ahogy elkésve a házak felé igyekeznek, de még a házak közt is, odafönn, de nem jönnek össze, csak Szilveszterkor, akkorra sokasodik meg a nép, meg valaki olyasmit is beszél, este, a fal mellett, hogy a Csusznak az igazi neve a Szilveszter, de hát ő ilyenkor már odajár, csak a szóbeszéd marad, sötétedéstől, míg csak el nem kezdődik a borkimérés, akkor másra terelődik a szó.

Mert a Fekete most rákezd a harmonikáján, de mintha csak a szél zizegne a nagy magtárban a mennyezet alatt, nono, mondja Balazsa, csak szólóban, hogy szót lehessen azért érteni, hanem az asszonyok ekkorra már leöntötték a magukét, most már mintha megfordulna a világ sora, nohát, mondja Werthjahn, és indul kifelé az ajtón a zöldes fényű éjszakába, hát csak nyugta volna tőlük az embernek, de a hangok csak zizegnek ott fönn, a pókhálók között, nem lehet azt már átfordítani, megy lefelé Werthjahn a parton, hó nincs, hát csak borzong a lába alatt a meztelen vetés, de aztán mégis visszafordul, mintha meggondolná magát, pedig a muzsikára már összeverődtek a kutyák a magtár körül, hát most vonítanak iszonytatóan, de ha egyszer a Fekete ilyesféleképp húzza, csak össze-vissza, már ahogy érti.

Odabenn meg mindenkinek zsiros a képe, meg vörös is, és egyszerre hideg van, pedig egész nap fűtöttek, ahogy csak tudtak, vagyis ahogy a Franci esze kiadta, mert nem lehet egyedül hagyni egy percre sem, Csusz megmondta már az embereknek, de a brigadéros füttyül az ilyesmire, már ez abból is meglátszik, hogy magukra hagyja őket egy ilyen éjszakán, ezeknek meg előbb-útóbb csak elmegy az eszük.

Ahogy az asszonyok lesöprik a csontokat az asztalokról, mikor mindenki már csak a tűzzel bajlódik, Robotka kivágja az ajtót és elkezd füttyögni, de úgy, hogy az emberek betapasztják a fülüket, nincs aki legalább az ajtó elé lökné, füttyög csak egyre, mire a kutyák elvágtnak a ház előtt, de egy csapatban, mintha be lennének tanítva, mint valami ménes, hogy csak úgy vágja a körmük a földet, hát a csontra jönnek ezek, persze, mondja Brigitte apja, hanem a Robotka úgy ráfüttyent, hogy haza kell neki menni, lefeküdni, mert attól kezdve már semmit sem hall a füttyögésen kívül, hát kiabálhatnak a fülébe, ha egyszer nem hallja, olyan mint a süket.

Amikor betódnak a kutyák, az emberek felugrálnak az asztalokra, azok meg hemperegnek ott lenn, úgyhogy csupa nyál lesz a magtár padlója ott, ahol a csontok vannak szétszórva, az emberek meg paskolják egymást a nagy nevetéstől, meg isznak közben a lábuktól, ahol az üvegek vannak, ha már egyszer így esett ki, hogy ez a Robotka bolondot csinál a népekből, hát azért kellene ide a brigadéros, hogy túlfütyülje, ha tudja.

De aztán hajnaltájt mindenkinek lehorgad a feje, csak a gyerekek szaladnak nagy lábasokkal a házak felől leveséért, ha van még, de mikor Szeles csapra üti a legkisebbik hordót, hát az asszonyok egyszerre megbolondulnak, egymás lába közt kezdenek átbújálni, meg mintha bolhát keresnének a szoknyájuk alatt, egyre feljebb és feljebb húzzák, ez már igen, kiált Fekete, és újra elkezdődik a zizegés a mennyezet alatt, mintha ott már vackolnának, majd amikor elfújják a lámpákat, mert új nap kezdődik, látni odakinn, hogy csendben elered az eső, de már fagy is rá az ablaküvegre, s ahogy párosával kifelé indulnak, hát csúsznak is tovább a jeges földön, ahogy elvágódnak, nevetve, hahahaha, már az ajtó előtt.

KÁTE

A fiúk délután kitolják a biciklit, és elindulnak a házak mögött, csak ha tudni lehetne, hova, de az első laposban eltűnnek, hát nyomuk sem marad, csak a por száll még utánuk az úton, biztosan meglapultak valahol, mondja Fekete Ferenc, és suhogtatja az ostorát, hát nem ártana szíjat hasítani a hátukból, ha egyszer az ember nyakára nőttek.

Mert már Mikuláskor savanyú paprikával kínálják a lányokat, és ahogy múlik a tél, hát sok minden megfordul a fejükben, de hát estig mind elfelejti az ember, így megy ez napról napra, lábatlankodnak az istállók körül, még éjszaka is, hogy végig sem lehet már menni tőlük az udvaron, csak villog a szemük ott a sötétben. Aztán valaki jön a földiken keresztül, a gyerekek meg épp az ellenkező irányban vannak, így már megint nem lehet rájuk figyelni, mert ki is tudná szemmel tartani őket ekkora nagy kavarodásban.

A hereföldről pedig jönnek már befelé a lányok, mert kígyót láttak a széna közt, hát egynek sem volt maradása, most egyenként átlábalnak a vizen, ami oly hirtelen elöntötte az alacsonyabban húzott barázdákat, csak sikongatnak a közepén, felhúzott ruhában, talán a talpukat csiklandozza a sár, ahogy egyre lejjebb és lejjebb süppednek benne, átpréselődik a lábujjuk között, ezeknek meg más sem kell, leg-

szívesebben lehuppannának és ott maradnának egész nap, csakhogy akkor a népek utat taposnának a kalászos vetésbe, mindenki errefelé oldalognak a hang után, ennek meg semmi értelme, hát tovább mennek, amerre a Brigitte, de ő már messzi jár, csak a haját libbenti meg a szél a vetés fölött, ahogy innen látni lehet még. A fiúk meg ott hasálnak a barázda túlsó partján, a vetés közt, erősen vág ott a nap, a zöld száratkat tépdetik egyre, a verejték a szemöldökükről csorog lefelé, de csöndben vannak, a lányok meg ott lépegetnek el az orruk előtt, csak a fehér bőrüket látni így lentről, meg ahogy villózik a víz tükrén, aztán meg fut, fut az apró hullámokon.

Csak amikor Käte is átlépdél a sáron, meg a Csusz lánya is, akkor kezdenek észbe kapni a fiúk, mert hallottak valamit a házak közt, amit nem kellett volna meghallaniuk, mert csak három szál pihe mindössze a bajuszuk. De most kiáltozva ugrálnak fel a vetésből, még a kerékpárt is a vállukra kapják, hogy utánuk szaladjanak, míg lassan egy felhő csúszik fenn a nap elé, délutánra, de a lányok már az út felé igyekeznek, épp ott leng el a felhő sarka, habosan, mint a fehér bőr, oly fehéren, s onnan már belátni a házak közé, a fák alatt.

De a Käte még visszafordul az úton, hát igen, látni, ahogy a lábára felcsapódik a por, egyszerre barnább lesz, mint az előbb a vízen, a fiúk ott állnak vele szemben, köhajtásnyira, de senki sem figyel rájuk, még a házaktól sem, csak állnak ott, és hirtelen bogarászni kezdenek a vetésben, Käte meg nevet, és a vállára veti a háromágú favillát, de nem hallatszik a nevetése, csak az arcán látni, a fiúk meg visszafordulnak, tolják a vetés közt a kerékpárjukat, és köpködnek, törlik az arcukról a verejtelket, de az egyre lejjebb folyik, a felhő meg mintha megállna a nap előtt, még nem indul a levegő a folyóról.

Aztán estefelé szállni kezdenek a cserebogarak, lefelé az égből, hogy majd kiverik a jószág szemét, barna tőlük a levegő, erre aztán senki sem szól egy szót sem, csak becsukják az ajtókat, még az istállón is, és úgy lesnek ki az udvarra, de hát alig látni mást a sok bogáron kívül, amelyek, ahogy lehuppannak, már kezdenek is felfelé kapaszkodni a falakon, a nap meg még erősebben vág a felhő mögül, az meg nem mozdul semerre, csak lóg lefelé az égből.

Hanem estére azért minden elcsendesedik, tódul kifelé a meleg a házakból a nyitott ajtókon, mint egy-egy hosszú és lágy hullám, az emberek meg kiülnek a járdára, az eget nézik, de hát hol van már onnan a fehérség.

A lányokkal meg nem lehet bírni, kacagnak egész álló délután, csak kacagnak egyre a forróságban, már azért megálljunk, szól az öreg Bartel az udvaron, de ahogy kinyitják az ajtót, később, onnan még forróbban dől kifelé a levegő, hát akkor nem is csoda, ha úgy csillog az arcuk.

TAVÁBB EGY NAPPAL

Feltörik majd az emberek az ajtót, mert meghagyták nekik, hogy törjenek fel minden ajtót, hát most kaptatnak felfelé a domboldalon, de nem is egyfelől, hanem kétfelől, ha egyszer így elvált az útjuk. Mert jönnek a házak felől is, már kora hajnalban, látni a nyomokat a harmatos fűvön, hát ez itt most legelő, amit a község hagyott a falusiaknak,

míg mást nem gondolnak, oda nem lyukadnak beszéd közben, egy este majd, az utcasarkon, hogy ez még sohasem volt felszántva, pedig még mindig tisztán látni a barázdát a füvek alatt, de hát ha olyan a fejük, mint a rosta, és azon is ha vizet szelelnek a tökéletlenek.

Csakhogy a Toni Jass az erős ember, meg a Fekete Ferenc is éppolyan erős, és most jönnek, hogy betörjék az ajtót, meg leverjék a zárat mindenholnan, feszítővassal, meg ami a kezük ügyébe akad, ennyit látnak csak a népek, ahogy a nagyház felé igyekeznek felfelé a dombon.

Álljon félre a Szulomár úr, mondják az emberek, s odacsapnak a tölgyfára, hogy szakad a szála, egészen nagy lyukat ütnek rajta, és kifordítják az ajtót félfástul a falból, már nyomulnak is befelé a lyukon, az az ember meg, fekete ruhában, végigsétál a fal mellett, ahol a lyuk van, por szitál lefelé az ereszről, rá a ruhájára, de észre sem veszi, el-sétál az ablakig, szép, csendes idő van idekinn, nem lehet rá mást mondani, hogy most lementek a csillagok, az ég csak a napot várja, kisimul, bentről meg egyenletesen hallatszik, de mintha a föld alatt zuhogna, ahogy a vas belevág a falba, hát igen, mondják a népek a domb alatt, most nem tehet mást a Szulomár úr, egyáltalán semmit sem tehet.

De azért senki oda nem menne, hogy nézze, hogyan üti le a Brigitte apja az ajtóról a zománcos táblát, s az peregve repül át a levegőn, s aztán az udvar földjén csúszik tovább, míg meg nem akad valami vakondtúrásban, de hát előhózzák majd azt a gyerekek, épp idejében, nem fog arról senki sem megfélemedezni, ha már évekig bámulták hiába, hanem most ott van, nem került semmibe, egy csapásra levágta az az öreg habókos.

A por csak dől kifelé az ajtón, egyre vastagabban, az a fekete ruhás meg mintha elunta volna az ácsorgást, megy a ház sarkára, hátra tett kézzel, ott himbálózik a lába fején, ásítózik is, keveset alhatott az éjszaka. Az emberek meg néznek felfelé, közben feljön a nap, alaposan beletűz a szemükbe, így hát nem táthatják tovább a szájukat, hanem mennek a faluba, kocsióért, hogy hazavigyék, amit csak el lehet mozdtítani végig az udvaron a helyéről, hanem ez vitára od okot, és már hempergetik is egymást lefelé a dombon, oda is csapnak, nem mondom, szól Balazsa, de nagyon egy nyámnyila népek, mert csak sikítoznak egyre, hogy az embernek kedve támadna kutyát uszítani rájuk, hogy szétkeresse őket, akkor biztosan egy hétig sem mutatkoznának.

De aztán ahogy a csősz végigmegy a határúton, elcsíp közülük háromat, ahogy ott ülnek a borsóföld végén és fejtik a zöldborsót, öntözik a markukból a szájukba, de még csak fel sem állnának, ha elfogy a közelükből, hanem a fenekükön csúsznak a következő bokorig, lelegelnének vagy fél holdat egy nap alatt, már olyasmi érzése van az embernek, ha csak látja őket, mondja Bangó, hát ilyen hernyótermészetűek ezek mind, csak aztán legyen, aki nyargalászik utánuk.

Közben Toni Jass meg a Fekete Ferenc keményen dobolnak valamin, és mintha a házat mozdítanák odébb, legalább úgy zuhognak ott benn, hát ezek megtalálták, amit keresnek, csak ha tudnák, hova legyenek vele, mondja Makra a levegőbe, miközben a fekete ruhás is közelébb jön a ház sarkától, de azok ketten csak görgetik kifelé a nagy páncél-szekrényt, mert most ez az, amit a hatóság keres, hát erre igazán fűgén mozog az emberük, csak ki hallgatna egy ilyenre, az istenbe is, mondja a Brigitte apja, hát nem ő parancsol itt, hanem a brigadéros, még ha

százszor a követ papírai is vannak benne, mert hol van már a követ, ez az, még a híre sem ért ide, hogy merre van eltemetve, ha meg él, mért nem mutatkozik akkor, volna itt már egy s más meghányi-vetni való, annyira felszaporodtak az ügyes-bajos dolgok a népek nyakán, nem soká mehet ez ilyesformán.

Enezek ketten csak görgetik a szekrényt, a fekete ruhás meg nagyon odafelé törekszik, hát ennek sincs okosabb dolga, mondaná a brigadéros, de az meg kapkod valamiért, tépi lefelé a címereket, még rájuk is taposna, de nem érkezik, mert indulnak a szekrényel neki a domboldalnak, ott már könnyebben megy, meg csúszik is lefelé, hát estig tán kigurítanak a világból, és akkor minden mehetne tovább egy nappal, ha ez az ünneplő ruhás nem ráncigálná őket visszafelé, de a falusiak is jönnek már letről, a másik oldalon, most aztán ezeket kell eltángálni, hogy megemlegessék, mikor jártak utoljára errefelé.

TILLINGER

Este árnyék fekszik a falra, előbb csak vékonyan, mint valami finom por, de aztán ahogy az ég alól felszakad a szél, megvastagszik, mintha a szél hozná, remeg még egy ideig, míg csak ki nem száll belőle a meleg, akkor odatapad egész éjszakára, tavasszal már számolni kell vele, ezzel a csalóka árnyal a holdfényben, amit a vizek vetnek, meg az ég, hogy az ember eligazodhasson a maga dolgában, becsülettel.

Tavasszal a vizeken kieveznek a halászok, mert nem elég nekik az, ami a gáton túl van, elhúznak a zombékok mellett, csöndben járnak, de hajnalra már ott állnak a parton, és szárogatják magukon a ruhát a harmattól, a kutyák mind ott ólálkodnak a nyomukban, de még csak nem is vakkantanak, mintha az egész világ a vízfenékre süllyedt volna.

Hanem amikor az emberek először a tél múltán elindulnak a malomba, nem mernek áthajtani a vízen, mert tavaly óta elfelejtették a járást, meg itt most minden másképp áll, a halászok nem engedik, hogy belegázoljanak a kötelek közé a nagy vízbe, de meg nem mondanák, merre a sekélyes, pedig ők mélyebbre látnak a víz fölül. Így hát elálldogálnak ott a vizparton egészen estig, este meg visszafordulnak, ahogy elindultak, ilyesmire megy rá az egész napjuk. A halászoknak meg eszük ágában sincs odébbmenni, csak ülnek benn a ladikban, háttal a partnak, még csak képen sem lehet teremteni őket, mert jól elvannak a vízen, hiába kalimpálják a lovak oly türelmetlenül a sós földet, csak elvadítják őket a víztől, minél tovább állnak ott.

Éjszaka aztán a Berec visszahajt, megrakodva, hogy látni lehessen a nyomát a parton, mert úgy gondolja, tudja az utat, aztán hajnalban benn a kocsi a vízben, hát nem engedték át, ott dagadnak szét a zsákok a víz közepében, a lovak meg a Bereccel fene tudja, merre járnak.

De hát az nem jó út, mondja Tillinger, a brigadéros új embere, ha már elmerült a kocsi. Megy a vízhez, ahogy van, egyedül, beszélni a halászokkal, de nem sokra jut velük, a kocsi meg már egészen mélyre süllyedt, majd csak darabokban lehet kihozni, idővel, vagy ha leapad a víz.

Így a brigadéros bemegy a városba, odajár vagy két napig, de szól, hogy vigyék a halászokat a vízről, azok a városiak meg a vállukat vonogatják, hogy a halászoknak előre ki kell fizetniük az adójukat, nekik meg

mindegy, honnan veszik a halat, vízen fogják, vagy az ugaron szedik össze pusztá kézzel, ezt mondják a városban, a brigadéros meg csapdossa a földhöz a kalapját, káromkodik veszettül, azok meg nevetnek rajta, és le akarják fogatni a rendőrjükkal, a végén alig bír elszökni tőlük, pedig megígérte a lányoknak, hogy visz nekik piros szalagot, azok meg most naphosszat szomorkodnak majd.

De az emberek nemigen várhatnak, nyakukon a rengeteg munka, így este a Tillinger indul el, ő igazán ért mindenhez, reggelre meg csak úgy szürkéllik a vízpart a rengeteg birkától, mert ingyen odaadta a juhászoknak a vízpartot, míg csak le nem legeltetik, most vakaróznak benn a halászok a víz közepén, a juhászok meg már hajnalban nekiállnak tüzelni és gyapjút mosni a folyásban, ahol itatnak, de onnan a halászokra folyik a víz, erősen barnállik, de kimenni nem mernek a juhászokra, hát még mindig maradnak, pedig nem sok van már hátra a nagy melegekig; az a Tillinger meg le-fel jár a parton, nézi ott a menyecskéket, este sem jön vissza, hanem reggel beüzen, hogy mehetnek az emberek, a juhászok már meg is találták az utat.

Amikor Franci lemegy a partra a kosarakkal, a víz akkorra már egészen fehér, vagyis villog a halaktól, hát ezek most mennének a halászok után, mondja Tillinger, de sietni kell velük a víz miatt, mert az szent igaz, hogy nem fognak elrepülni, inkább mind itt pusztul, az utolsóig.

Az árnyék meg teliholdkor lejjebb csúszik a falról, elindul a víz felé, ott ezüstösen ragyog a pikkelyeken, ahogy csobban a víz, a túloldalon meg keresztülvág a juhászok füstjén, fél éjszakán át, mert sokára lesz, mire az árnyék hazaér, ilyesmit beszél a brigadéros új embere, de hát okos ember, hadd mondja, ahogy akarja, ahogy jobban rááll a szája, vagy míg ki nem szárad a víz, annyira legalább, hogy ki lehessen hozni a szekeret, mert a zsákokból már kel a búza, világoszölden, mint egy sziget füve.

BARTEL

A hamu háborog a kemencében, erős szél keveri már estefelé, amely befúj a kéményen, s a falat is verdesi odakinn, mert nincs mibe akasztania a szárnyát, elfogytak innen a fák, kivesztek, nem is lehet mást mondani rá, a saját szavát is alig érti az ember, ha elüldögél itt estelente.

Aztán üzen a brigadéros, vagy nem ő üzen, valami gyerekekkel, aki lóháton jön a szélben, keresztül a földeken, nagy lovat adtak alá, hogy kettőt is elbírjon.

A föld pedig süllyedni kezd az esők után, lapos lesz, hogy belátni az udvarokba, egészen a faluig, a ló meg magasan jár, szinte a levegőben, de sohasem jut el oda, ahová indul, a sár miatt van ez, vagy az út is mélyebbre kerül, nem, inkább magasabbra, de csak úgy, mint egy ködcsík, csak azt látni, hogy elúszik, a ló meg mindegyre mellette kalimpál, vágja a föld sarát, egész éjszaka, át a sötétségen, amott meg várják az embert a ritka tudományáért, hanem fény sehol, hát mire lehessen itt hagyatkozni, ez az, amit most megkérdezhetnének, csak hogy kitől, ha még egy csillagot sem látni, azok is elültek az ég fekete burkában, már jóval éjfél előtt.

De hát mi az, ami eszébe juthat az embernek; attól már csak kisebb lehet, el is kezd zsugorodni összefelé, mintha álmában esne meg vele, végül már nem nagyobb, mint egy macska, legalábbis belül, de akkor már látni a lámpát, amit az ágak közé húznak fel kötélen, épp ideje, mert mintha fordítva ülne a lovon, ha arrafelé halad, amerről érkeznie kellene, a gyerek meg belevájja a körmét a hátába.

Az emberek pedig, ott az udvaron, összenevetnek, de hát a Vichy, az csakugyan többet tud náluk, mert szó nélkül fogja a lovat, elvezeti, pedig nem is az ő lova, hanem a Francié, de hát ő most kinn ólalkodik valahol a sötétben, tátja a száját, pedig az orránál nem lát tovább, vagy elment meglesni a lányokat, ha netán kiszaladnának és fellibbentenék a ruhájukat.

Mert ha egyszer elkezdenek elleni a lovak, oda valódi kéz kell, ezek a szeleburdi népek meg szétbujdosnak a házak közt, odahasalnak a fal tövébe, fel lehetne tőlük gyújtani az egész környéket, még akkora lángnál sem lehetne közülük akár egyet is elcsípni, pedig azelőtt az öregúr járt le az ilyesmit intézni, de hát ha egyszer nem értett hozzá, azért hozta akkor az állatorvost, az meg még jobban bújt, hát ők egyfajták voltak, ha háttal álltak, nem is lehetett egyből rájönni, hogy most melyik melyik, ezt csak a brigadéros tudta, hanem ő is olyasféle, mint a lyukas háló, végignézi százszor, de nem ragad meg benne semmi az egészből, inkább a csatangoláson jár az esze, nem is igen tud mást, mint hogy mi van a folyón innen.

De már jön a Brigitte apja a lámpával, lóbálja a kezében, az árnyéka meg le-fel száll az udvaron, ahogy átlépi a süppedékeket a szalmával beszórt úton, de ekkorra a többiekből már egy sincs kéznél, hát ha ilyen nyúl szívűek, aztán meg csak a szájuk jár egész nap, mondja az öreg Bartel, és már megy is befelé az istállóba, becsapja maga után az ajtót, és megint sötét lesz idekinn, akár a zsákban.

Az emberek meg összebújva susognak valahol, és már azt számítgatják magukban, hogy mennyit kapnak majd a csikóért, ezért is, meg a többiért is, ha az öreg Bartel alaposan rádolgozik, no de azért csak fékezünk, szól valahonnan a brigadéros, ki az ördög látta volna a sötétben, hogy itt van, majd napvilágnál összeszámoljuk, hogy miképpen is állunk a dologgal, hát ez senkinek sem tetszik, de majd csak elcsendesedik a hirtelenségük, ha alszanak rá egyet.

A szél egyre erősebb, a földre majd egy száraz kéreg nő, ami aztán meghullámosodik, összevissza perdül, már amilyen a világ valódi képe, innen, az üres udvarról, napfelkelte előtt, amikor már elültek a horkantások a levegőben és tiszta idő lesz, hogy idelátszik a folyó, látni, ahogy nagy foltokban úszik lefelé és barnállik a tajték a sima víztükrön, oly közelre jön, szinte egy futamodásnyira, hogy egyszerre ott remeg az ember homlokán az egész nagy víz.

VICHY

Túl a folyón.

Este, mielőtt belegázolnánk a vízbe.

A folyó tavasszal feljön, magasan úszik el, szinte az égen, mondja Vichy, míg tüzet rak, apró kis tüzek végig a folyón, most már egészen virradatig.

Emberek állnak a túlparton, arccal felénk fordulva, s valamit tartanak a kezükben, tisztán láthatják az innenső partot, ezért állnak ott. És egyre csak néznek a sötétből, elnéznek a bokrok ágai felett, ahol majd feljön a nap.

Vichy három napja van a folyón, késő este meg hallani, ahogy nagyokat puffanva lehullanak a csontok, amiket a háta mögé vet, messze, a sötétbe.

Közben az éjszaka forró lesz, bepárasodik, alatta a föld duzzadni kezd, akár a szivacs, elindul felfelé az égajlon, a pereme felkapaszkodik az égen.

Vagy amikor Helen és Brigitte kenyeret sütnék, éjfélkor kelnek és cuppognak a kovászban, úgyszólván meztelenek, s ahogy lehajolnak, mellük között egy sötét nyílás van, melyen majd dalolva halad lefelé ez a nagy folyó, hát igen, mondja Vichy, apró gyöngyökben tör elő a verejték a sima bőr alól, és Vichy az embereket számolja a túloldalon.

A túlparton más világ kezdődik; ahogy feljön a nap, odaát még sötét van, de ha egyszer onnan jön, hát mit mondhatna erre az ember, szól Vichy, azok négyen vannak, hanem itt hajnalra mind kinyílnak a virágok a fű között, lepkékkel meg méhekkkel, a víz felett meg apró tüzek forgolódnak.

Mielőtt az emberek észbe kapnának, innen a folyón. Napnyugta előtt vagy után megindulnak, és aztán már nem lesz, aki gátat vessen nekik, mind így gondolják.

Akkor a Brigitte apja végigmegy az erdőperemen egy lámpával, mint-ha főnn hajladozna a fakoronán, ő vagy az árnyéka, de hát messze van ide az öreg, biztosan csak fáért jött a kenyérsütéshez, ahogy azt a brigadéros meghagyta, amikor már fenn ült a taligán, szokás szerint.

És elindul az erdő, mielőtt egyetlen fejszecsapás hallatszana, neki a folyónak, egymás után zuhannak a rönkök, de szinte felfelé, ahogy szállnak be, a folyó közepébe. Vichy az időt várja, amikor majd belegázolunk a folyóba, mintha otthon lennénk a vízben, az meg sistereg és hánnya a habot, mit szólhatnak odaát erre az emberek?

Ahogy Vichy lerágja a csontot, már veti is hátra, a sötétbe. Tavasszal gyorsan alkonyodik, egy-egy kasza villan már csak a fű alatt, hát akkor nekigyűrűzünk.

Mielőtt a népek észbe kapnának, innen a parton.

Hallani, ahogy odabenn az öreg Bartel dalol, Krisztusnak országa, fogadj be majd minket, és füttyög utána, kifelé, de hát senki sem hallgat rá, Vichy meg ott áll a parton, szemben az emberekkel, és nem szól egy szót sem, úgy áll ott, mint a bíbor felhő az égen.

Az majd sokat mond, ha a vízre árnyék borul, s az majd valami alakot formáz, de hát hol élünk mi a víztől, hanem úgy van ez, mint egy néma láng, hát csak lobog odabenn, árnyéktalan. Akkor közelebb a parthoz, a víz már épp elég mélyen alámosta, épp elégszer állt már magasabban ott fönt, a fényben, mint akár a csillagok vagy a hold, ezt megmondhatják az emberek, azok a túlparton, vagy ezek, ami egyre megy.

Itt most átlépsz a levegőn, magad hallod a legjobban, a füled felől, csukott szemmel, ahogy egyre inkább fogy, a víz meg fehéren feltornyosodik, hát igen, Dmitr meg Vichy, ez kettő, mondják majd az emberek ősz felé, a kopasz fák alatt, amikor már több lesz a köd, ezek most túlhan vannak.

Dmitr fenn ül, magasan, a hegyekben, mert Dmitr inkább a hegyekbe vágyott, de Vichy, ő már csak a kaszáját hagyta itt, amit majd tönkremarva a rozsdától a következő kaszálásakor megtalál valaki, a Vichy kaszája, mondják majd a népek, vagy meg sem is találják, ha alaposabban száll rá a rozsdá.

A RIZS

Nagy hajók úsznak el az égen, ősszel, hát nem mondom, szól Csusz az árok oldalában, ahol még csörgedezik valamennyi víz, egészen mélyen, de délutánra elapad, mire a lányok ideérnének, fürödni, akkorra már vége, hát mehetünk is tovább egy házzal, még mielőtt igazából éjszaka lenne.

De valaki közeledik az árkon, amerre a víz elfolyt, lóbál valamit a kezében, hát a csósz lesz az, az öregebbik Szilágyi, s aztán csak pukk, átlukasztja az eget, hát nem ismer meg bennünket, a lövés hangja meg oda-vissza görög az árkok közt, úgyhogy nincs hova mennünk, ha már puskát bíznak a félvakokra is, mondja Csusz, így elüldögélünk még egy szusszanásnyit.

A lapos ilyenkor még tele van aratókkal, innen fentről csak akkorának látszanak, mint egy-egy nyúlfi, hosszú zászlót vonszolnak maguk után a lenti porból, sarlóval dolgoznak, de hát ha falusiak, mondja Csusz, és énekelni próbál valamit, amit a sváboktól hallott, még régen.

A csósz meg csak nem érkezik, elbogarászik odalenn a fű közt, mint egy búbosbanka, az erdő felől meg elindul az este, előbb csak az a szürkés köd, amely átlépi a fahegyeket, de az ég még világos, mintha mélyről világítana valami, hát elindulunk feléje, csöndben, a rizstartló szélén.

Van itt ezek között egy, szól Csusz, aki valami fatörzset húz utánuk, egy szál kötélén, hát alaposan megizzadhat vele, de ha nem vállalják a többiek.

Srrr, törí a tarlót a jókora rönk, csakhogy éjszakára sem hagyja abba, úgy kell elszökniük előle, ha aludni akarnak. De nem fogna sarlót a kezébe, a brigadérosuknak meg az a fontos, hogy kivan a létszám, csak újabban kezdtek el fogyni, mióta ez megjött a rönkkel.

Hát, szól az öreg csósz a fű közül, hogy csak az arcát látni, mert ez hozta rájuk a kutyákat, eleinte volt vagy tíz darab, napközben oda voltak kötve a fához, este aztán mind elengedték, azok meg elszéledtek, eleinte még nyulat is hoztak, odahordták a rönkhöz mind, amit fogtak, hát így volt mit enni az egész társaságnak, pedig jobban tennék, ha szélnek eresztenék őket mind, azzal az idétlennel együtt, aki a kutyákat hozta.

A csósz tovább turkál a fű közt, a félhomály meg itt leng már a közvetlen közelünkben, áthengeredik az árkon, srrr, srrr, indul a rönk nyomán, tudom én ezt, mondja Csusz, de mintha a felhőkből nézne az arca, teljesen belengi a szürkesség, hát akkor ballagjunk, messze van még hazáig.

De mintha a csörgés elindulna utánunk a rizstartlóról, hát persze, beszél keresztül Csusz a sötétségen, tavaszig sem fogják mind learatni, olyan rongyosak egytűlen egyig, hogy az első kis hideg fuvalom, ha eléri a csontjukat, földhöz teremti valamennyit. No most az eszesebbje

úgy gondolta, legjobb lesz, ha meglépnek innen, de aztán visszahozatták őket, zászlókat kellett lengetniük, úgy jöttek másodsorra, mint önkéntesek. Most mind ingyen dolgozik, de hát olyan lassan, mint a tetű, hanem a brigadérosukat ez nem érdekli, csak ha együtt vannak az emberek, nohát a lelke, hát az olyan lehet, mint a lófing.

Csak hogy az a rönkkel, akit most nem is engednek a közelükbe, esténként elengedte a kutyákat, azok meg olyan éhesek voltak, hogy csak lapítottak az emberek előtt, úgy kellett átlépkedni rajtuk, de azok meg nyalták az embereket, ahol csak érték. Az öreg csősz aztán lelövöldözte őket, sorban, ahogy rájuk talált, de hát nem lát az orránál tovább, egykettő csak elszőkött a zenebona elől. Most felfelé haladunk már, a mi utunkon, a hideg por ezüstösen csillog.

Aztán valaki elfogott közülük egyet, bevezette a sátrak közé, de hát szelíd kutya lehetett, könnyen megy az ilyesmi. Aztán szétfeszítették a száját, már az is csoda, hogy a vonításra senki sem figyelt fel, és ki a kezét, ki a lábát nyomta be a fogai közé, a többiek meg rápréselték a nyálázó kutyafejet, lehettek nyolcan—tizen. Mikor megvoltak, jelentkeztek, így volt.

Ezek erre hazamehettek, mert veszett kutya marta meg őket, de a többiek maradtak.

Srrr, hallani a sötétben, srrr, ahogy közeledik felénk a rönk, de mégsem az, hanem csak Csusz lépett le az útról a derékig érő gaz közé, vizelni, srrr, már jóformán otthon járunk, az a sötét tömb ott a mi kapunk.

ÁTKOZOTT SÁRGA FÖLD

Csak a fehér kövek világítanak az út mellett, mennek egyenesen, messzire.

Jó volt ott fenn a dombon, szól Homolya, mielőtt még egészen beesteledne, jobb kéz felől, de hát nem tudtunk kijönni azzal a földdel, még szerencse, hogy a többiek sem, könnyen válik meg tőle az ember, nem mondom.

Egész úton gyalog, egy csomó sopánkodó gyerekekkel, és amerre elhaladunk, menekülnek a népek, de hát csak ránk kell nézni, már tisztában is vannak velem, mi járatban vagyunk; az a sárga latyak ha ráfröccsen az ember bőrére, beletelik egy hét is, mire úgy-ahogy sikerül lekoptatni a nyomát. Napközben meg akkora felhőket hajtott a szél abból a porból, hogy másnap már a csodájára lehetett járni, hogy még mindig fúj és mindig hajtja, a föld meg ugyanolyan, mint volt, azelőtt vagy mindig, nem ártott annak semmi, mert hogy átkozott, az biztos.

Itt meg gyújtogatni kezdik a lámpákat, az emberek arca hirtelen megnyúlik a fényben, ahogy a láng halványan átfut a homlokukon, míg a lámpa fölé hajolnak, hát persze, mondja Balazsa, és kihúzza a zsebből az óráját, ideje már, vagy mi az ördög.

Ott meg a népek olyan pislákoló fajták, addig nézi őket az ember, míg egyszer csak már maga is pislog, sebesen, de ott mindenki úgy csinálja, a széltől lesz, meg a portól, no de törheted a fejedet, mire rájössz.

Amikor meg itt az ideje az ugarolásnak, hát rákezd az ember, megindul fentről, és megy lefelé, aztán vissza, egyre csak le-fel, már ahogy tanulta, hanem azok körülállnak, és úgy nevetnek, de meg nem mondanák, mi az, hogy pukkasztaná meg őket, hanem hiába is mondanák, mert elmegy egy-két nap, és mintha folyó szaladna el a ház alatt, úgy folyik lefelé a dombról a víz, de nem a barázdában, hanem söpri lefelé mind a laza földet, az övékét is, meg a magadét is, pedig ők nem csináltak vele semmit, hát az a helyzet, hogy annak egészen mindegy, hát ezt a nagy hiábavalóságot nevetik, míg csak be nem reped a szájuk sarka, odakinn meg zuhog az eső napestig.

Hát így aztán átgondol egyet-mást az ember, meg próbálkozik is ezzel-azzal, de nem megy, mert utóbb olyan száraz a levegő, hogy a gyufaszálat sem lehet elfújni, úgy kell rátaposni, hogy elaludjon, ezt másfelé el sem hinnék.

Az az egy szál ló meg olyan vékony lesz közben, hogy a gyerekek összeakasztják a hasa alatt a lábuk fejét, hát nem mondom, könnyen nyergelik, amikor már a legyeket sem hajtja magáról. De hát ha így van, mondja az asszony, és csak fordul befelé, a sarokba, csúszik lefelé a falon, míg a térde le nem koppan a földre, hát így imádkozik, csak mi ellen, ha tudni lehetne.

Akkor hát fogjuk a baltát, a gyerekek meg a zsákot hozzák, azt húzzuk a ló fejére. De ha elerőtlenedik már az ember, hiába vágok oda, hogy azt gondolom, az én fejem is szétszáll, a ló csak leroskad, térdre, de utána mindjárt talpon van, hát eszi a fene, nem akar megdögleni. De hát mi lesz vele most már, mondom, így nem maradhat, erre még egyszer odacsapok, de a gyerekek elveszik tőlem a baltát, gondolom, most rajtam a sor, a ló miatt, de nem könyörgök, ők meg ütni kezdik a zsákban a ló fejét.

Az ám, mondja Robotka, ilyet már láttam a vásárban, csak hogy a búbját ütik, a füle közt.

Hát akkor gyalog neki a szélnek, míg csak tart a por, vagy hát visszafelé, hogy csak úgy nevetnek rajtunk azok a népek, a sok pislája, de a szél erősen vág, port is kavar, hát csak temesse be őket. De az út az tart, egyre csak tart, este is lesz, meg is virrad. Mi meg nekidőlve a szélnek, hát alszunk is valamennyit, így igaz, de mindegyre csak megyünk, már alszunk menet közben is, de elvezeti az embert a csukott szeme, ott, az úton, csak a fehér kövek világítanak, körben sötétség, ahogy átfordul a világ, de az emberek, mint a veszett kutya, szöknek előlünk, ha netán kérnénk valamit, vagy zavarnak egész úton. Hogy a nyomorúságunk, talán az venné el az eszüket, gondolom, de hát hogy a fenébe ne, csak kopognak utánunk a göröngyök, a gyerekeknek meg tetszik az ilyesmi, ők rögtön vissza is dobálnák, alig bírom rábeszélni őket, hogy nyugton legyenek.

Aztán itt is ugyanúgy nevetnek a népek, mint ott, ahonnan jövünk, hát forgathatja az ember a dolgot így is, meg úgy is, megrágtá ezt már a kukac, hát csak hadd nevessenek, míg be nem reped a szájuk sarka.

A fénybe.

Sugártól emelni oszlopot a Megváltónak.

De hát ez csak afféle álom, mondaná Róna doktor úr, hiszen a fiú tökrészeg, így hát nem is csoda, hogy ilyen messzire elkalandozott az esze.

Hanem vannak itt, akik másképpen gondolják, meg tartanak is a doktor úrtól, mert olyan szép hosszú fogai vannak, mint az ember fél ujja, méghozzá fehérek, hát sose lehessen tudni, nem mar-e bele valahol az emberbe.

Mert hát mi a lélek, kérdezi a doktor úr, vagyis kicsoda, erre meg nincs senki, aki válaszolna.

Az emberek titokban nekiesnek a kiserdő oldalának, éjszaka hallani csak a fejszéket, sötétben csinálják, tapogatózva, hát el is tart egy darabig.

Aztán a saját eszük szerint hajnaltájt kiviszik a lovakat, és behúztatják a négy fehérre hántott rönköt, ezek a legnagyobbak, de nem figyel fel rá senki, pedig ott állnak a ház mögött, mintha napokig nem menne végig ott egyikük sem, pedig arrafelé botladoznak haza a kaszálásból.

Éjszaka meg zuhognak a paták, végig a földeken, hát irtják az erdőt és hordják befelé a népek szeme láttára, keresztül az éren, hogy a lovak hasán csak úgy csüng a sok pióca, de ha egyszer nem akad, aki szóvá tenné, másfelé csámborognak, akár a világtalanok, bakterből meg húsz is kevés lenne ezeknek, míg valaki észre nem tér közülük, de akkorra az erdő csak egy varjűfészeknyi lesz már az égaljon.

Méghogy a fénybe.

Hogy az öreg Bartel már napközben is magánál hordja a baltát, lifeg kifelé a nyele a nadrágjából, hát az semmi, ezeknek még az is semmi, a brigadéros meg odajár, hát seggre fog ülni, ha visszajön és meglátja.

Éjszaka meg akkora lyukakat ásnak, már az is csoda, hogy nem töri ki benne valamelyikük a nyakát a sötétben, pirkadatkor meg, még le sem megy az utolsó csillag, az öreg Bartel már fenn ül az oszlop hegyén, és úgy forgácsolja a fát, hogy majd megvakítja vele a népeket odalenn.

Hát ha jól jön ki a lépés, szól Werthjahn, miközben a nyakán erősen megfeszül a bőr, ahogy felfelé néz, lesz ez olyan, mint egy nagyobbra sikerült árnyékszék, és már megy is tovább, mielőtt azok a szóból értenének.

De délutánra megérkezik a harang a faluból, kékre festett szekéren, hát mindjárt látni, hogy hová valósi. Hozzák vagy tízen, de hát alig nagyobb harang ez Csusz téli sipkájánál, a fenének ide a sok ember, mondja Wertjahn, mikor akárki felhajíthatná egymaga is a helyére.

A falusiak csigát is hoznak, meg akkora kötelet, amelyikre egy egész csordát ki lehetne pányvázni, s húzzák felfelé a harangot, a tető alá, az meg ide-oda leng, és sikongó hangon meg-megkondul, de egyre magasabban van, hát odakötik a gerendára, lesz majd mivel elütni a gyerekeknek az időt.

A fénybe.

De ahogy besötétedik, Werthjahn felmászik a tartóoszlopon, és levágja a harangot, az meg akkorát puffan lenn, az oszlopok között, hogy egyre-

másra elkezdenek kivilágosodni az ablakok, de ekkorra megérkezik a brigadéros is, mi a szélkakas, mondja a sötétbe, ahol csak a négy lehántott oszlop világít.

Aztán másnap megint felhúzzák a harangot, s a brigadéros a hosszú kötélén ki is próbálja, zeng-bong, ahogy húzza, ez még a folyón is áthallatszik, hát csak hegyezzék a fülüket azok a svábok, mondja a brigadéros, míg a kezében tartja a kötelet, márpedig jó múzsikája van, állapítja meg Varga Bertalan, le sem lehetne tagadni, hiába ez a sok huza-kodás körötte.

---

a keddi feljegyzésekből

TOLNAI OTTÓ

Tizenegy (11) éves koromban lettem menyasszonnyá. Ez minden. Meg az, hogy ma is kedd van. És itt abba kellene hagynom. De nem hagyom abba, mert meg magától. Mint a motyogás. Mint a tyúkok kotyogása. Mint minden.

Hetvenéves vagyok, és még ma is ujjal mutogatnak rám az emberek: a tizenegy (11) éves menyasszony! Nem, nem járok közéjük, de leült, elolvadt a vályogfal, és belátnak, be, ide a kuckóba is. Rossz, hogy nincs már meg a fal. Igaz, sarkammal szeretem nyomkodni az olvadt vályogot. Különösen, ha kevés benne a pelyva. Hiába töröm a fejemet, nem tudom megmondani, mikor olvadt el. Innen nem látni az egészet. Az egészet csak akkor láthattam, ha átmásztam az almáriumra. Innen csak a felét láttam. Ezt a felét állandóan szemmel tartottam, és mégsem láttam, mikor ült le, mikor olvadt el. Pedig az esőket mindig végignézttem, az első csöpptől az utolsóig. Még az a szerencsém, hogy errefelé nemigen mászkálnak. Már a májfoltos hadonászó alakja sem tűnik fel délutánokint. A hórihorgas Lepa meg, aki a fal felett is belesett, eldőlt, el, mint a falhoz támasztott meszelő . . .

A halál, már a halálom, itt van velem a konyhában. A kemence púpján tudom legjobban kitapogatni. Néha még nyáron is elemelek egy-egy kéve szarat, és befűtök. Nagyon nehéz betuszkolni ezen a kis ablakon. Tíz évvel ezelőtt még én is nehezen fértem be. De aztán egy napon, észre sem vettem, hogy mikor, már fogózkodás, erőlködés nélkül befértem, kiléphettem az almáriumról. Ujjaim alatt beszakadoznak a vékony mézsrétegek, ám nem csak az ujjaim alatt, sokszor már a tekintetemtől is. Talán már meg sincs a púpja, mint egy megkövesedett buborék, szét-pukkadt, és én valami mást tapogatok, valami máshoz dörgölődök, valami mást fűtök. Engem már valami más melegít. Sokszor csodálkoztam, miért érzünk forróságot, ha jéghez érünk. Most már csodálkozásomon cso-

dálkozom. A tejesbögre sárgára kopott porcelánja is a halál, halálom. Ha tejért megyek, kötőnyembe rejtem a bögrét, átmászok az almáriumra, kilépek az ablakon, és beesonok az istállóba. A tej erős sugara, az ujjaim, az ajkaim meg, amíg megvoltak, a fogaim reszelhették le a bögre zománcát. Olyan, mint a csont. Mostanában már nem megyek tejért, csak így üresen emelgetem a bögrét. Most a bögre iszik. És az óra is a halál, az óra, amely már nem csillog, nem mutat, nem mutat semmit, vagy pontosan a semmit mutatja. Elveszett a csavarója, és a harapófógóval kellett felhúzni, beigazítani. A harapófógó is elveszett. Jó óra volt. Szerettem szidolozni. Néha még megroppan. Az én csontjaim ropognak, töredeznek így. Szeretek hallgatózni. Most is hallgatózom... És az almárium is a halál, a halálom, amire, ha ki akarok szökni, mindig átmászok, és érzem, ahogy talpam alatt besüpped. Amikor visszaérek ide a kuckóba, lábujjaim közül port kaparok, a szű virágporát, a halál, a halálom virágporát. Mert néha szép. Mert néha virág. És a szemüvegem is. És a légy is. Az előbb összenyomtam egyet. Tele volt ganéval. Mert néha meg mintha éppen a gané fojtogatna. A lakodalom előtti napon apám kitisztította a latrinát — ma sem értem, miért. És a gyűrűm is, amit ismét előkerestem az almárium fenekéről. És az összetört gipszfeszület is. Akár a mozsárban tört csont...

Ezért akarom leírni a tizenegy (11) éves menyasszony történetét, vagy valami hasonlót, valami hasonló miatt... Ezért meg azért is, mert nem szeretném, ha ujjal mutogatnának a síromra: a tizenegy (11) éves menyasszony! Nem szeretném, ha a túlvilágon is megszólnának. A túlvilágon pihenni szeretnék. Pihenni se, még csak pihenni se, hiszen már ötven éve pihenek. Ez a kuckó kényelmesebb a koporsónál. Igaz, kiskoromban nagyon utáltam, mert mázolás után sosem volt szabad lemenni.

Könnyű lesz leírni azt, amit le akarok írni, mert számtalanszor meggyóntam már a plébánosnak. Ha gyónni megyek, mostanában már nem nagyon megyek, átmászok az almáriumra, és kilépek az ablakon. A plébános is nagyon megöregedett már. Mindig mást meséltem neki, más részletet dagasztottam, de gyónás után mindig ugyanazt az adagot mérte ki rám, mindig ugyanazt az adagot kellett elimádkoznom a Lourdes-i Szűz Mária oltáránál, amit még az a műasztalos faragott, aki gipsszel olyan ügyesen tudta utánózni az ürülék formáját. Könnyű lesz, mert csak néhány napról van szó. E nem nagy anyagot lassan már én is olyan ügyesen formálok, mint a műasztalos a gipsz-ürüléket...

A vőlegény (fényképe megsárgult, elkallódott, már nem is emlékszem rá) az esküvő után néhány napra bevonult, bevonult szegény, és meghalt, meghalt szegényke, fiatalon, én pedig még hetvenévesen is tizenegy (11) éves menyasszony vagyok. Az iskolában szűrtünk bogarakat úgy gombostűre, mint ahogy szegénykém gombostűre szűrt engemet. Nem a (nászéjszakán, nem, hiszen én nem is tudtam, mi az, ő mintha tudta volna, megmagyarázták neki a legények, de ő sem tudta igazán, és nem is tudhatta meg, én pedig, én pedig azután megtudhattam, megtudtam, és ismét elfelejtettem, elfelejtettem, úgyhogy most már én sem tudok semmit, semmit, mint ahogy ő sem tudhatott meg semmit, semmit. Igen, csakhogy azok a gombostűre szűrt bogarak egy-két év után

elkallódtak, én pedig még hetvenévesen is itt vergődöm, már ötven éve lesz, ebben a konyhában tizenegy (11) évesen, és nem merek lemászni a kuckóból, mert fel van mázolva. Ha ki akarok szökni, előbb átmászok az almáriumra. A nászéjszaka után sem történt semmi, mert inkább az ágy alatt vagy itt a kuckóban aludtam, aztán meg ismét apám és anyám között.

A lakodalom, az érdekes volt. Amikor csak tehettem, a szalmakazal mögött játszó gyerekekhez szöktem. Velük öntöttem ricinust a lakodalmi levesbe. De mégis, a legfurcsább a lakodalom napjának hajnala volt.

Kedd.

Mindig kedd van. Nem tudom, miért van mindig kedd.

Mi az, hogy kedd?

A keddet, azt részletesebben szeretném leírni, ha nem is tudom, mi az, ha nem is tudom, mi történt, mi történik kedden. Ha nem is tudom, mit akarok leírni, azért le akarom írni.

Valaki kinyitotta a nagykaput. A kutya nem ugatott. Előző nap elveztettem az ómamához, hogy ne lábatlankodjon a nagy sürgés-forgásban. Éppen amikor a sintérek megérkeztek, akkor veztettem el. A kutya megérezte a sintéreket, és örült, hogy az ómamához megyünk. Disznóvágás előtt is mindig el kellett vezetnem az ómamához. De disznóvágáskor én is mindig az ómamánál maradtam. Most vissza kellett jönnöm. Rám parancsoltak. Nem ugatott a kutya, de a kapu nyikorgása felébresztett. Eső után néhány napig csikorog a nagykapu. Már évek óta nem nyitotta ki senki, de most is csikorog, ha átnedvesedik. Csak most csikorog igazán. Nekem. Most nem nyilik, csak csikorog . . .

Fogalmam sem volt, mi fog majd történni velem, de nagyon nyugtalanul aludtam. Feltérdeltem az ágyban (az ágy itt volt az almárium helyén), és az ablaküveghez nyomtam a homlokomat. A sárgavásznon hálóing volt rajtam. Anyám minden mást kimosott. Féltem, elárulom meztelenségemet, de az éjszaka forrósága után jólesett a hideg üvegre tapadni. Az udvar még sosem tűnt ilyen valószínűnek: a kerítés rozsdás szögei, a vékony téglák, a porcfű, hátul a gané, a topogó, kotyogó állatok, minden. Minden verejtékezett.

Negyven év körüli ember jött be. Még sosem láttam. Nincs kizárva, hogy akkor a faluban élt, de egészen biztos, hogy idegen volt. Kopott, zsíros katonazubbonyán rézgombok csillogtak. Fűrész volt a vállán. Az udvar közepén levő hatalmas eperfához ment. Mezítláb volt. Látszott, úgy feküdt le, hogy nem mosta meg a lábát. Én sem mostam lábat már néhány éve. Ha meghalok, akkor se mossák meg a lábamat. Felül megmoshatnak, meg alul is, de a lábamat, azt ne piszkálják. A túlvilágon sem akarok lábat mosni. Egyszerűen, nem akarok. Nincs ebben semmi különös. Ómamának, láttam, betették koporsójába lábmosó-tégláját. Szerettem azt a téglát. Csak nem szerettem vele lábat mosni. Ő nagyon szerette mosni a lábát. Ő a túlvilágon is mosni akarta a lábát. Mást sem csinált egész életében, mint a lábát mosta, piszkolta, mosta. Én meg csak piszkolom. Piszkoltam. Hetven év után már nem piszkolódik az ember lába. Hetven év után már kopni kezd, és a piszok is lekopik. Ha kilépek az ablakon és valami megzavar, még ma is felkapaszkodom az eperfára, és ott gubbasztok, eszegetek. Ha elcsendesedik, hintázok. A hintázás is

koptatja a lábamat. A sarkam ugyanolyan, mint az ómamáé, pedig én sosem mosom.

Levette válláról a fűrész. Úgy vette le, mint ahogy a zenészek veszik le a citerát.

Ahhoz, hogy felhúzhassák az esküvői sátrat, le kellett vágni néhány lehajló, karvastagságú ágat. Pipiskedve először azt vágta le, amelyiken a hintám lógott. Aztán meg azt, amihez a szárítókötelet kötöttük. Az udvar friss fűrészporral szóródott tele. Lefűrészelt három-négy ágat, majd leguggolt közvetlenül ide, a konyhaablak alá, pihenni. Homlokomat mint-ha az ő kopaszodó, zsirosan csillogó, sötét tarkójára nyomtam volna. Minden figyelt és még jobban verejtékezett. Azt leshették, melyikük kerül majd sorra. Egészen összeragadtunk. Nem mertem megmozdulni, féltem, felébrednek a szüleim. Amikor felállt, elhántam magam. Egy darab szalonnát vettem elő zsebéből, sokáig simogatta vele a csillogó fűrészlapot, majd ismét lefűrészelt néhány ágat, összekötözte őket, és ugyanolyan csöndben, csak a kaput csikorgatva, eltávozott a nyalábbal. Az egyik téglán ott maradt a lábnyoma. Ha átmászok az almáriumra, látom azt a téglát. Valamivel sárgább a többinél. Van néhány piros és egészen fehér is. A fehérekről már lekoptak az évszámok. Mikor kopnak majd el egészen a téglák? A túlvilágon olyan téglák lehetnek, amelyek már egészen elkoptak. Ómamám mindig befalazta a dedámat az alsókonyhába, mert ha elment, hetekig nem jött haza. Mindig azt mondta, azért nem bírt hazajönni, mert a Kőrösön elállta egy tehén az útját. Ómamám elhitte neki, de azért befalazta. Meglehet, dedám valóban igazat mondott. Erre sosem gondoltam. Már az alsókonyha is leült.

Többé sosem láttam azt a favágót. Átmászok az almáriumra, és kilesek. Néha úgy érzem még most is ott guggol az ablak alatt. Senki sem hordott ilyen zubonyt a mi falunkban. Gallérja alatt, a hátán egy kis zöld gomb volt. Mire szolgálhatott? Szerettem azokat az embereket, akik guggolva pihennek. Én csak az éjjeli fölött szoktam guggolni. Az éjjeli is megkopott már, akár a tejesbögre: olyan mint a csont. Egyszer, egy kötényre való apró macska- és galambkoponyát piszkáltunk ki a templom esőcsatornájából.

Másodszor akkor hánytam, amikor feljött a nap. Harmadszor, amikor elszédültem a táncolásban...

A háború után kinőttek az eperfa ágai és apám (megsebesült) ismét felkötötte a hintát. Örült, hogy a háború után ismét kislánya lehet. Sokat hintáztam, különösen azokon a napokon, amikor anyám kimosta az alsóneműmet. Éjszaka átmászok az almáriumra, és kilépek az ablakon: hintázni. Sarkam egészen lekopott.

Aztán sokáig nem történt semmi. Csak a tánciskolában kezdtek ismét mutogatni utánam a lányok szülei: a tizenegy (11) éves menyasszony!

A tánctanárral feküdtem le először (illetve másodszor) és másodszor is (illetve harmadszor), mert jó néhány évig mindig újra beiratkoztam a tánciskolába. A tanár szépen összeütötte előttem lakkcipős sarkát. Ötven év körül volt már — de olyan okos. Több nyelven is beszélt, vagy legalábbis sok-sok idegen szót tudott. Kicsit már sárgult. Valamitől száradni kezdett ő is. A nyaka elvékonyodott, erekkkel húrozódott fel. A feje hófehér inggallérjába csúszott. Nehéz és mégis kellemes illatú hajolajat

használt. Olyan volt a feje, mint a gesztenye nagy, gyantás rügye. Ráragadt, a szó szoros értelmében ráragadt az ember tekintete és nemcsak a tekintete. Meg az is tetszett, hogy sok-sok faluban járt. És fiatalkorában versenyzett. Engem választott ki, ha versenyszámát be akarta mutatni. Kis menyasszony, mondta, és néha hajnalig korcsolyáztunk vele az olajos padlón. Később, már egészen öregen, ismét megjelent a faluban. Azt mondják, rőszeg embereket táncoltatott a kocsmában. Nem keresett meg. Nem baj.

Azután a medvetáncoltatóval, meg a plébánossal feküdtem le. A faluban persze azonnal azt kezdték sugdosni, hogy a tizenegy (11) éves menyasszony a medvével is lefeküdt. Engem is megzavart ez a pletyka, mert ittam egy kicsit. Amikor először a fülembé jutott, hosszú évek után ismét hánytam. Többé senkivel sem feküdtem le. Elég volt magamnak, meg a halálnak, halálomnak.

Ha medvetáncoltató érkezik a faluba, a gyerekek bezörgetnek a nagykapun, és szinte látni vélik, ahogy felöltöm menyasszonyi ruhámat...

Itt a kuckóban, a suba alatt találtam ezt a bibliát, amelybe most ilyen jót írogatok. Csak már ennek is töredeznék a lapjai...

A vékonyra kopott téglák közé szorult porcfübokrocskákkal valami baj van; évről évre mind nagyobbak a sajtjaik. Csak nemrégien ijedtem meg tőlük, azelőtt naponta álmásztam az almáriumra és kiléptem és teszedtem a kötényemet papsajttal. Most már szinte azok is belesnek az ablakon. Félek tőlük, pedig nehéz lesz nélkülük. Úgy éreztem, megszüntetik a hascsikarást. Meg a kerítéstől is félek. A fecskék is úgy csöpög-tetik a fészüket, hogy már-már behajolhatnak az ablakon. Mit bámulnak rajtam? De a ló meg a tehén, szerencsére, már felfordult. Már nem hallom a dobogást. Amióta nem hallom a dobogást, a föld sem létezik már. A tyúkokat elhordták a görények. Vagy még a kutya szedhette szét őket. A kutya elment. Jól tette.

Három éve lesz már, hogy a Lepa (azért hívják szépnek, mert csúnya) említést tett a kecskésről. Ha jól emlékszem, azt mondta, hogy rádőlt a ház vagy valami ilyesmit. Nem mondtam neki semmit, de gondolkodni kezdtem. Nemsokára a Lepa is eldőlt. Lepának, a csúnyának, szép halála volt. Fűvet szedett a tyúkoknak az árokparton. Az első tavaszi fűvet szedte, mintha csak a tavasz, a meleg felé akart volna kaparni körmeivel. És belegurult az árokba. Hosszú volt, mint az árok. A vizek később behúzták a híd alá.

A kecskésre (mert én is csak így hívom: kecskés, ahogy a csúnyát Lepának, engem meg tizenegy éves menyasszonynak hívnak) még emlékszem mint kisgyerekekre is. Azt beszéltek, hogy a kecskével él, és közben rajzol — szépen rajzol, nem is rajzol, kapar a papirosra, mint ahogy én kaparok a bibliába.

Gondolkozni kezdtem.

Mert hát a tyúkmászót is ismertem. Meg a Szent Ferikét, meg a piócásat is, aki piócákat rakott a szoknyája alá. Meg a kuttyásat, meg a sró-

fosat is, aki srófot csavart az izéjére, és úgy kellett lefűrészeltetni a kováccsal. Meg a szőrös szájút, meg a homokosat is. Meg a sörösüveget, meg a májfoltosat is. A májfoltosat ismerem legjobban.

Délelőtt mindig elhaladt mellettem a bódénál. Nem vagyok én májfoltos, hajtogatta, és gyorsan, kétségbeesetten evezett a kezeivel. Délután a postánál találkoztam vele. Nem vagyok én májfoltos, mondta felcsapta hosszú haját. A Helyi Iroda előtti agavénál fordult. Nem tudom, mikor és hogy került ide ez az agavé. Már egészen mély járata volt az agavé körül. A májfoltos, állítólag, látta az agavé nagy, vörös virágát is. Az agavé minden ötven évben virágzik. Vagy csak a kezét hasíthatta fel a túske? Nem vagyok én májfoltos, kiáltotta minden egyes alkalommal az agavé felé.

Nem volt májfoltos a májfoltos, de májfoltos volt, mint ahogy a kecskés kecskés, a tyúkmászó tyúkmászó, a piócás piócás, a szőrös szájú szőrös szájú volt, mint ahogy én is tizenegy éves menyasszony vagyok. Ezen gondolkodom, amikor átmászok az almáriumra. Meg amikor éjszaka hintázok, akkor is. Mert éjszaka mindig átmászok az almáriumra, és kilépek. Hintázok. Jó hintázni, mert már csak a levegő nem a halál. Éjszaka mindig átmászok az almáriumra.

Most abba hagyom, mert nem tudom, hogy hogy folytassam, meg töri az ujjamat a ceruza, meg sötét is van már. Átmászok az almáriumra, kilépek, és hintázok. Nem tudom, hogy elmondtam-e, amit el akartam mondani. Nem hiszem. Gyónás után sem tudtam soha, hogy mit gyóntam meg, és mit nem. Nem baj, ha nem mondtam el. Vagy baj. Nem tudom.

Átmászok az almáriumra.

Az eperfán mind több a szücsgomba. Ha napközben mászok át az almáriumra és felkapaszkodom a fára, a szücsgombákon pihentetem a lábamat. A szücsgomba nem koptatja a sarkamat. Sötétsárgára festi. Annak a katonazubbonyos alaknak is befesthette a talpát a fekete eper.

Átmászok az almáriumra, és hintázok, mert már nem dobognak a lovak, mert már nincsen a föld, csak a levegő van. A levegő még nem a halál, a halálom.

Átmászok az almáriumra. A hintáról jól látom az elolvadt fal fehér dombját. A ház is leül majd. A kecskés háza is leült, elolvadt. A puha dombok között hintázom.

Átmászok az almáriumra, kilépek, és hintázok.

Átmászok.

Kedd van.

Kedd volt.

Holnap kedd lesz, és már hajnalban itt fog guggolni az ablaka alatt. És átmászok az almáriumra. Az ablakkeretben nincsen üveg. Jó, hogy kiesett, mert már a piszkos üvegtől nem tudnám, mikor világosodik ki a kedd és mikor sötétedik el, mikor kell átmásznom, mikor kell átmásznom az almáriumra és kilépnem. Átmászok az almáriumra. Ha beszakad, akkor majd végre behatolhatok a legfelső fiókba is. Minden más ott lehet. Ami nincs, az ott van a fegfelső fiókban. A világ néhol még egy csomóban van. A tarkója fényes, kifényesedett a levegőtől, meg valamitől, ami belülről fényesítette. A bőr is kifényesedik, mint a csont. Így történhetik, hogy a bőr már nem nyúlik tovább, a csont meg még

nő vagy nem nő, csak az eresztékeket szétnyomja valami, és az elpatlant erecskék elpiszkolják a bőrt. Nem vagyok én májfoltos, kiáltotta át naponta a falon. Nem láttam innen, és mégis láttam evező alakját. Láttam, hogy nem májfoltos. Láttam, hogy a májfoltos. Májfoltos. A másállapotosak ilyen májfoltosak, mint ő... A Lepa, az át is lesett. Láttam, hogy a Lepa. A csúnya Lepa. Olyan volt a haja, mint amikor fiúra nyírják az öregasszonyokat, ősz öregasszonyokat, legtöbbször az utolsó fürdetéskor, hogy ne zavarjon a haj, ne kelljen fésülni. Olyan volt, mint egy tövig kopott meszelőkefe. Ha a konyhát meszeltük, előbb mindig kiszedtük a szögeket a falból. Azzal a harapófogóval, amellyel az órát igazítottuk. Mindig este határoztuk el, hogy kimeszelünk. Mész mindig volt a házban. Egész verem. Most is lefejtem a meszet a falról, és eszegetem, mint a tyúkok. Én a kemence forró púpját szerettem meszelni, ómama a földet. Attól féltünk, hogy az udvart meg a kocsiutat is kimeszeli. Csak a feszület szögét nem húztuk ki, és az borzasztóan megcsupálta a kezét. Kampós szög volt. Most is csupa szörszál a szög körül. A Lepa hajszálai is ilyenek voltak, ilyen meszesek. A gipszfeszület hirtelen elengedte a madzagot, és lecsúszott. Először úgy tűnt, olyan gyorsan, hogy nem is láttam. Éppen csak arra kaptam a fejem. Aztán észrevettem, hallottam, láttam, leütött néhány mézszemcsét, ledörzsölt néhány szörszálat. Mielőtt a földre esett volna, talán a mézszemcsék ellenállása miatt vagy magától, kettévált. Nem láttam, hogy kettévált. De mintha láttam volna. Nagyon kitágulhattak már a pórusai, annyira, hogy egyszer csak elengedte a beöntött madzagot, elengedte, szétengedte magát, mintha csak egyszeriben vége szakadt volna a feszülésnek. A csöpp gipszkezek megelégtették a görcsőt, és elengedték a gipszszöveget. Mintha csak a kereszt is megelégtelte volna, hogy kereszt. A kis gipszgerendák elengedték egymást. Nem látszottak az arcvonásai, a gipszcsomó dudorai, repedései jelezték a szenvedés vonásait. Egy mogyorónyi gipszcsomó szenvedései... Pedig sokszor megsirattam ezt a szenvedő gipszmogyorót. A templomcsatorna papírkoponyáira emlékeztetett. Látszik a horzsolás csikja a falon. A kecskés papirosain látszottak ilyen horzsolások. Egyszer voltam a kecskésnél, és láttam a papirosait. Bűz volt nála. A kovácsnál meg még nagyobb volt a bűz. Ott játszottam a fészterben, amikor hozták a srófosat. Sikított. Mintha az a hatalmas bőrfújató fújta volna a bűzt. Mintha egy óriási görényt tapostak volna. Közvetlenül az almárium innesső lábánál ért földet a kettévált gipszfeszület. Talán ezért is kell mindig átmásznom. Nem akarok a feszületre taposni. Meztláb. Meg azért is, mert fel van mázolva. Nincs bemeszelve, de fel van mázolva. A túlvilágon ne legyen felmázolva. Ezt is kérem. És ebben sincs semmi különös. Mintha morzsából öntötték volna az almárium lábához, a fal tövébe a gipsztörmelékét. A gipszfeszület törmelékét. Hol van a mozsár? Nem tudom. Hol a ruhám? Nem tudom. Az almárium felső fiókját nem bírom kihúzni. Bedagadt, megvetemedett, vagy az is meglehet, hogy be van zárva. Hol a kulcs? Nem tudom. De az is meglehet, hogy annyira tele van tömve, hogy nincs erőm kihúzni. A mozsár súlyos. Hol van a mozsár? Nem tudom. Apám elszedte tőlem a csatorna csöpp koponyáit, a mozsárba öntötte őket, és megtörte. Nagyokat. Nagyon nagyokat ütött. A föld is zuhogott, döngött, mint a lovak lábai alatt. Akkor még volt föld. Nagyon volt föld. A mozsár is döngette. Meg a lovak is. Meg a budák is. Meg minden. Sokszor még magától is dön-

gött. Most már nincs föld. Látom az eperfa gyökereit. Rozsdások, szaka-
dozottak, mint a kompkötél. Hallom, ahogy apám törí a csöpp kopo-
nyákat. Állandóan törí. Csak a földet nem döngeti. Föld nincs. Hallga-
tózom. Szeretek hallgatózni. A mákszemeknél, a nullás lisztnél is ap-
róbra törte. Csak az első ütéseknél ropogott, aztán nem. Aztán omlott
a csont, mint ez a papír. Meg a kecskés papírja. Meg minden. Kiöntötte
a tyúkoknak. A tyúkok tovább örölték. Mindig én vágtam fel a zúzát,
én fordítottam ki. Később a kutya harapta át a zúzát, a görényeknek
nem kell a zúza. Ők a vérből szűrnek ki mindent. Néha hallom a kaf-
fogásukat. Emlékszem, a hátsó udvarban, a meszes verem mögött ástam,
és görényfészekre akadtam. A lyuk egy tágas gödörben végződött. A
görények nem voltak ott. De a lyuk tele volt békával. Alig mozogtak.
Sérüléseket, kis vörös lyukakat fedeztem fel zöld foltos hátukon. A ge-
rinc tájékán. A görények átharapták a gerincüket, hogy ne bírjanak
elszökni. Így élő húst tárolhattak éléskamrájukban. A kutya elment. Ezt
már mondtam. Azt is, hogy jól tette. Megérezte, pontosan megérezte,
hogy már nincs mit őrizni. Mert ha nincs mit enni, őriznivaló sem lehet
már. Szörnyű lehetett neki, amikor erre rádöbbenett. Mert valami na-
gyon pontosan megérezhetett, megérthetett. Kirohant a vályogdombon
át. Pedig egykor még hogy ragaszkodott hozzám. Hogy ragaszkodott
akkor is, amikor a sintérek elől elvezettem az ómamához. A ledörzsölt
szőrszálak is ott vannak a gipszhalmazon. Belepte őket a por. Milyen
nagy a por. Meg a búz. Meg minden. Meg semmi.

A fal elolvadása után már többé nem vezetett errefelé a májfoltos. A
Lepa is eldőlt, elolvadt a híd alatt. Azon a tavaszon, mert mégiscsak, azt
hiszem, tavasszal ült le a fal, tavasszal szoktak leülni a falak, leülni
örökre az öregek, sok mindent elolvasztott az eső. Az udvar kövei sem
voltak soha olyan tiszták. Csak az egyikken feketétellett még valami folt.
Arra a téglára esett az a nagy fekete eper, amelyet széttaposott a ka-
tonazubbonyos. Megismerném a talpáról. Meg a tarkójáról. A túlvilágon
is. Az ómamám sarkát is megismerem majd messziről. Ómamám sosem
kerülte ki, mint én sántikálva, a fekete eperszemeket. Sorra széttaposta
őket (a pálinkámat, dühöngött apám), hogy estefelé sokáig, nagyon so-
káig dörzsölhesse talpát, sarkát a kisdézsában. Azok lehettek a legbol-
dogabb órái. Már egészen besötétedett, és ő még akkor is ott görnyede-
zett. Csak a kő és a kemény bőr harsogása, a víz időnkénti csobbanása
hallatszott... Akik e betűcskéimet olvassák (én meg én meg én meg én
sem), jól hallhatják ezt a harsogást, meg a gipszfeszület horzsolódását
a falon, meg a kecskés kaparását, meg mindent. Meg semmit. Igen, meg
semmit.

Átmászok.

Át az almáriumra.

Át bírok-e még mászni?

Át bírok-e még mászni az almáriumra?

Az én hátamon is ott lehetnek azok a sérülések, azok a kis vörös lyu-
kak. Az én gerincem is át van harapva már? És csak mondom:

Átmászok.

Át az almáriumra.

Meg az ómamám hátán is ott lehettek azok a sérülések, azok a kis
vörös lyukak. Az ő gerince is át volt harapva? Át van harapva. A túl-

világról sem tud elmászni. Meg a kecskés, meg a Lepa, meg a májfoltos hátán is ott lehetnek azok a sérülések, azok a kis vörös lyukak. Az ő gerincük is át van harapva. A Lepa, a csúnya Lepa, szép, hosszú, hosszú gerince is át van harapva. Meg a májfoltosé is. Azért forgolódott végül már csak az agavé körül. Az agavé, ha kivirágzik, az a halál, a halálom. Az a túlvilág. Nagy tenyérenyi vörös virág.

Átmászok.

Át.

Ott a mozsár. Szerettem szidolozni. Az ölembe fogtam, és döngött a föld. Meg minden. Csak a mozsarat szerettem az ölemben fogni. Amikor anyám kimosta az alsónemümet. Megrepedt. Megpántolta a kovács. Ott voltam, amikor hozták a srófosat. Sikított. Az inasok az óriásgörényt taposták. Ott a mozsár. Meg a stoppológomba. A stoppológomba éppen olyan, mint az ómama sarka. Olyan. Mert az ómama sarkán végül már nem volt bőr, nem volt hús. Az ómama sarka végül már csak csont volt. Olyan, mint a stoppológomba. Végül már a csontot dörzsölte. Fényesítette. A kisdézsza abroncsai is leugrottak a bordákról. De ő csak tovább dörzsölte a sarkát a szétnyílt, mohás bordák felett. A eperfa alatt. Az eprek, a nagy fekete eprek már nem csobbantak a sötétben, de ő csak tovább dörzsölte. Talán már egészen a térdkalácsáig kopott a lába. És a térdkalácsát dörzsölte. A térdkalácsa is olyan volt, mint a stoppológomba. Meg végül már a feje is. Akár a Lepa feje. A stoppológomba is ott van az almáriumban. Meg a mozsár. Meg a köldököm egy kis sárga rongyba csavarva, meg az első hajam, piros masnival átkötve a DDT-s dobozban. Az első hajam olyan volt, mint a Lepaé.

A Lepa ott van a híd alatt.

Átmászok.

Átmászok az almáriumra. És kilépek.

Hintázok.

A hintán nem szúr koponyámba a gerincem. Át van harapva. Meg a plébánosé is át van harapva. Meg a szőrös szájú gerince is át van harapva. Már nem gondolkodom ezen, ha átmászok. Nem mászok át. Át van harapva a gerincem. Min törik a fejüket a békák, ha a gerincük át van harapva? Min törik a fejüket a galambok a mozsárban? Azért kapart a kecskés, meg azért kaparok én is, mert a gerincünk át van harapva.

Kis vörös lyukak.

Nagy tenyérenyi vörös virág.

Ez a túlvilág.

Átmásztam.

A gerincem. A gerincem át van harapva. Ketté van harapva. A gerincem ketté van harapva. A gerincem ketté van harapva. Most abba kell hagynom. A gerincem ketté van harapva. A plébános sem szólt, ha abba hagytam. A plébános gerince is ketté van harapva. Az én gerincem is ketté van harapva. Most abba kell hagynom. A gerincem ketté van harapva. Ezt még aláhúzom: ők ne jöjjenek ide, e gyötremnek helyére... a gerincünk át van harapva...

---

a csalán...

ZÁKÁNY ANTAL

A sötétség kilombosodott.

Puha koronája alatt horkolt a nő. A vízcsap nem volt egészen elzárva, és a csöppek ütemesen pluttogtak valamilyen otthagyt lábas öblében.

Az ember már ágyban volt.

Nem bírt elaludni. Káromkodott, és kiugrott az ágyból. Lámpát gyújtott. Cigaretta-t kotort elő a kabátjából, és bement a fürdőszobába. Rágyújtott... Azon tűnődött, hogy megházasodjon-e.

Negyvenéves volt már. Hat éve ismeri a nőt. Hat év alatt hússzor határozták meg a házasságkötés napját. Azzal érvelt, hogy fiatal a nő. Tíz évvel fiatalabb. Most harminc. Mi lesz tíz, tizenöt év múlva?

„Mi lenne? Fiatal feleséged lesz! — mondta a nő huncutul. — Örülj neki! Meglátod, mennyi irigyed lesz!...”

„Én úgy mondanám: vetélytársam! Helyesebben, esélyes vetélytársam!”

„Bolond vagy! — mondta a nő. — Miért volna kellemetlenebb tíz év múlva egy vetélytárs, mint most?”

„Mafla kérdés! Tíz év múlva ötven leszek! Öregember! Képzeld el, fél évszázados! Nem... Nem csinálunk házasságot!”

„Én szeretlek! — mondta a nő. — És ha százéves leszel, akkor is szeretlek!...”

„Meddig?”

„Ostoba! Százegyig!”

„És azután?”

„Azután meghalok. Fű lesz belőlem... Egy napon...”

„Virág!” — mondta a férfi.

„Az most vagyok! Te montad!”

„Én mondtam. Olvastam egy versben...”

„Hát nem te találad ki?”

„Honnan? Nem vagyok költő! . . .”

„De írsz verseket. Titokban!”

„Nem szeretem, ha kutatsz nálam!”

„Magamnál kutatok! . . . Azt mondtad: ami a tiéd, az az enyém! És hogy mi egyek vagyunk! . . .”

„Egy lélek . . . Külön zsebekkel és külön fiókokkal! . . . Érted?”

„Teljesen összezavarsz! Mindig, amikor már úgy érzem, hogy megismertelek . . .”

„Nincsenek titkaim előtted! . . . Azt se mondhatod, hogy szándékosan misztifikálom magam, hogy érdekesebb legyek! Becsületes vagyok hozzád.”

„És a versek?”

„Más lapra tartoznak! Kezdetlegesek! Csak nevetnél rajtam!”

„Van közöttük, amit már közölnének . . .”

„Mit érnék el vele?”

„Híres ember lennél!”

„Ahhoz nem vagyok elég hiú!”

„Rád férne egy kis hiúság.”

„Az ördögnek kell az! Nem akarok majmot csinálni magamból! Negyven évig küzdöttem azért, hogy ember legyek, hogy ember maradjak.”

„Én akarom, hogy hiú legyél!”

„Miért?”

„Azért, mert a hiúsággal sok minden együtt jár. Az egészséges hiúsággal.”

„Marhaság! Ugyan mi járna vele?”

„Mondjuk . . . Többet adnál magadra. A külsődre . . . Rendesen ápolnád a körmeidet, mosnád a lábaidat és egyebeket! . . .”

„Leltározz tovább! Hallgatlak! . . .”

„Vége, nincs tovább! Látom, megsértődöttél . . .”

„Nem is tudtam, hogy ilyen koszosnak tartasz!”

„Én csak a felnőtt szemével nézlek — nevetett a nő. — Te komoly vagy, és okos . . . Szinte a kor előtt jár az értelmed, de egyes dolgokban visszamaradtál, legalább negyven évre!”

„Nem négyszázat akartál mondani?”

„Negyvenet mondtam! Egy macskához viszonyítva, mondjuk, néhány millió évet! . . . Biztosan megfigyelted már a macskát, amelyik számolni se tud, egy kávédarálót se képes összeszerelni, verset sohase fog írni, pláne elmélkedni nem fog soha a világegyetemről . . . És mégis, mindennap tisztálkodik, fürdik, a maga módján! . . .”

„Tudom! — mondta a férfi bosszúsan. — Ad a külsejére, ápolja a körmeit, mindennap megmossa a lábait és egyebeket! . . . Jó! Nos, akkor ajánlom neked, hogy udvaroltass magadnak egy hiú kandúrral!”

„Primitív vagy! És közönséges!” — mondta a nő.

Fogta a táskáját és elindult . . . A férfi elvette a táskáját, és a székre nyomta . . .

„Ne bolondozz . . . Új a fenekeden, és várj rám. Felöltözök és elmegyünk valahová . . .”

„Nem tárgyalok veled!” — mondta a nő.

„Ne duzzogj, amore! Kérlek! Valóban szutykos vagyok, igazad van. Hülyeség lenne most azzal takaróznom, hogy olyannyira törődök a szel-

lememmel, hogy egyszerűen nem is gondolok anyagi szükségleteimre. Vagy, ahogy Te mondanád: nem viszonyulok kultürember módjára a porhüvelyemhez! Mint ahogy az se érdekel, hogy mit eszek. Hogy számomra ez banális művelet."

„Günyolódsz? — kérdezte a nő, kissé megenyhülve. — Egyáltalán nincs miért!”

„Olyan komoly vagyok, mint a kolera. Becsületesemre! Éppen örülök, hogy az orromba dobtad a bűdös zoknijaimat és egyebeket! Persze, átvitt értelemben. Ígérem, hogy mától kezdve, mindig olyan ápoltság és kivakart leszek, mint egy friss halott!”

Bement a fürdőszobába...

Utána asztalhoz ültek, hogy egyenek. A nő szótlánul nézte. Rejtélyesen mosolygott.

„Min töröd a fejed, mon ami?” — kérdezte a férfi.

A nő kacagni kezdett.

„Te egy reménytelen, művelt bugris vagy! — mondta. — Az is maradsz!”

„Miért?”

„Órák hosszat sikálsz magad, azért, hogy a végén felhúzd a tiszta lábadra a szutykos zoknit!”

„Bocsánat! — mondta a férfi pirulva, először a hat év alatt. — Úgy látszik, vannak dolgok, amik erősebbek az értelemnél... Őszintén mondom, most kezdem magam igazából felfedezni! Ez kétségbeejtő. Legalább annyira, amennyire kiegészíti az ember jellembeli kvalitásait, etikai tudatát... El tudom képzelni, hogy mekkora az én tekintélyem előtted!...”

A nő melegen nézett rá.

„Úlj mellém, és figyelj! — mondta. — Úgy is mondhatnám, hogy szerencséd volt velem... Úgy is, hogy vannak asszonyok, akik álmukban se figyelnek fel az ilyesmire, mondva: 'Ez természetes! A férfi akkor férfi, ha büzlik!'... Én az értelem megszegésének tartom ezt. Ez nálam egy életigazság!... Szerencséd, annyiban, hogy rám akadtál, mert én ezek mögött az embert láttam meg benned, a szeretetre és tiszteletre érdemeset. A tekintély-ügy, az pusztán felfogás dolga... Nem okvetlenül tiszteletre érdemes egy olyan valaki, aki naponta háromszor fürdik meg és percenként váltogatja a pelenkáit... Érted?”

„Értem — mondta a férfi. — Csak nehéz lesz túlesnem ezen a leckén... Úgy érzem, hogy túlságosan kicsontoztál, kizsigereltél ahhoz, hogy szeretni tudjál! Őszintén bevallom neked, eddig egy átlag kis szerelmes tyúknak tartottalak, aki megtanult főzni, vasalni és szeretkezni, és itt véget ért minden tudománya! Most haragszol, ugye?”

„A nyíltságért még nagyobb nyíltság jár! — mondta a nő. — Én ilyen vagyok! Tudd meg, hogy igazából, teljes lelkeimmel egy hónapja csak, hogy szeretlek... Egy hónapja... Emlékszel?”

„Mi volt akkor?” — kérdezte a férfi.

„Akkor mondtad nekem, hogy... dögölj meg!”

„Bocsáss meg nekem! Könyörgöm! — kérte a férfi. — Nem akartam, hidd el, nem akartam komolyan.”

„Kiszaladt a szádon! Őszintén, igazán, tele keserőséggel, féltéssel, mérhetetlen aggodalommal, szeretettel, átkozódó rajongással és imádatlall... Akkor szerettelek meg... Tudtam, hogy az életedet adnád értem. Gondolkodás nélkül.”

„Megbocsátasz?” — kérdezte a férfi.
„Szeretlek . . . És még annál is több . . .”
„Meddig?” — kérdezte felszabadultan a férfi.
„Százegy évig!”
„És azután?”
„Fű leszek . . . És talán megesz egy tehén . . .”
„Kedves állat . . . igazán kedves állat.”

„En?” — kérdezte a nő.

„A tehén!” — mondta a férfi nevetve.

Összebújtak, és nagyon szerették egymást.

„Igyunk valamit — mondta a nő. — Ünnepeljük meg ezt a napot!”

„Van egy burgundink itthon! Azt isszuk meg! Jó lesz?”

„Jobb, mint a pezsgő — mondta a nő. — Tudod mit gondoltam? Nem fogod kitalálni, fogadjunk!”

„Bármit gondoltál, imádlak!”

„Utána kimegyünk messze, a városon túl . . . Szeretnék állatokat látni! — mondta rajongva a nő. — Édes, szép, tiszta szemű és tiszta lelkű, jó-ságos, békés állatokat! . . . És bűzát, lepkét és számtörtővist! Meglátod, egy mennyország lesz!”

„Igen — mondta a férfi. — Kimegyünk, lélekszentelőre . . . Eszünk jó, harsogó levegőt, és iszunk rá isteni napfényt! . . . És aztán, egyszerre a pokol fenekéről felbukkannak az autók és belerondítanak a mennyországunkba! . . .”

A nő elkedvetlenedett.

„Az erdőben talán nem rohangálnak az autók?”

„Talán csak a bozótokban nem!” . . .

*

Messze, a látóhatár rezgő, kékesszürke vízében két kutya hancúrozott . . . A nagy és fényes mezőn ők voltak az egyetlen elevenség.

A közeli legelőn néhány pányvára fogott ló ténfergett. Csorgó vérük csillogott a verőfényben, és bőrük szüntelenül rángatózott. A böglyöket üzték magukról.

„Ugye, fájhat szegényeknek?” — kérdezte a nő.

„Bizonyára szívesebben lennének szabad, kétlábú kirándulók!”

„Hogy lehetsz ilyen cinikus?” — kérdezte a nő.

„Hogyha én egy Onassis lennék, megváltanám őket! Kapnának tőlem egy mesés nyugdíjat és dús levegőt, pányva nélkül! És páncél-pizsamát a böglyök ellen! . . .”

„Most meg egyenesen utálatos vagy!” — mondta a nő, és majdnem elsírta magát.

„Miért hozol ilyen nehéz helyzetbe a kérdéseiddel? Nekem se mindegy! De mit tehetek mást, mint hogy a magam rovására is ironizáljak . . . Gyere, menjünk innen!”

Összebújva, szóltanul mentek az erdő felé. Távolabb az erdő peremétől megálltak egy kis tisztáson, amely olyan volt, mint egy csukott szemmel beültetett virágoskert: színfoltok rendszertelen bolygása, nyers, bizonytalan zöld alapon. A kis tisztást dús csalántenyészet határolta kelet felől.

Leültek, és cigarettára gyújtottak.

„Ma még nem is csókoltál meg!” — mondta a férfi.
 „Szomorú vagyok” — mondta a nő.
 „Haragszol?”
 „Magamra haragszom!”
 „Ugyan miért?”
 „Mert ilyen érzékeny vagyok! Minden bánt!”
 „Ne gondolj rá! Nem kellett volna kijönnünk... Nekem se jó. Még a cigareta is keserű... Úgy érzem magam itt a természetben, mint egy óriási tál saláta közepén.”
 A nő elkezdett nevetni, de a nevetésből sírás lett. A férfi megfogta a kezét...

„Mi baj van, drágám?”
 „Hagyjál!... Meg akarok halni!”
 Végignyúlt a virágokon, azután elcsendesült. Elaludt.
 Magától ébredt fel. Jókedvű volt, és mosolygott.
 „Láttál tehénkét?” — kérdezte.
 „Egy autót láttam. Bement az erdőbe... Meg egy gólyát, körözött a fák között, meg egy csoport varjút...”
 „Mit csináltál, amíg aludtam?”
 „Simogattalak... Nem érezted?”
 „Azt álmodtam, hogy volt egy gyerekem... Bocinak hívtam... Édes volt...”
 „Olyan, mint te?”
 „Feküdj mellém... Most megcsókollak! — mondta a nő. — Terád hasonlított!”
 Odahúzta a férfi fejét, és megcsókolta.
 „Kivánlak, nagyon!”
 „Most ne!” — mondta a nő.
 „Nem szeretsz?”
 „Nagyon szeretlek!”
 A férfi felült, és elgondolkozott.
 „Nagyon rossz?” — kérdezte a nő.
 „Nem!”
 „Mire gondoltál?”
 „Azt mondom, hogy szeretsz!”
 „Jól tudod!”
 „Be is bizonyítanád?”
 A nő felült. Furcsán nézett a férfira.
 „Nem eléggé bizonyítottam?”
 „De igen! Úgy gondolom, még jobban is... Más módon...”
 „Öljem meg magam?”
 „Azt nem! Vessd bele magad abba a csalánbokorba!”
 „Meztelenül?” — kérdezte a nő.
 „Meztelenül.” — mondta a férfi.
 „Csak ennyit kívánsz tőlem?”
 „Csak ennyit!”
 „Akkor elhiszed, hogy nagyon és igazán szeretlek?”
 „Akkor elhiszem!”
 „Boldogan! — mondta a nő. — Örülök, hogy ilyen csekéllyel is beéred! És hogy ez végképp meg fog győzni!”

Gyorsan levetkőzött, és meztelenül a férfihoz ment. Nyugodtan mondta, úgy, mintha búcsúzna:

„Ölelj meg, nagyon . . .”

A férfi magához szorította, és eszelősen csókolta, ahol érte.

Aztán váratlanul felnyögött:

„Nem akarom ezt! Nem engedlek! Idióta vagyok! Hiszek neked!”

A nő mosolygott rá. Valamit mondani akart, aztán váratlanul kiszakította magát a szorításból, és bele akarta vetni magát a csalánbozótba. A férfi elkapta, és visszavitte a tisztásra.

„Ennyi elég volt! Tudom, hogy kész vagy erre a borzasztó áldozatra, de én élve akarlak és nem halva!”

„Nem jól tette, hogy visszatartottál — mondta csalódottan a nő. — Tudom, hogy emiatt sohase lesz nyugtód, mert megfosztottad magad a bizonyosságtól . . . A látványtól, hogy szenvedni láss! És azt is tudom, hogy ezért gyötörni fogsz, ami jobban fog fájni, mint a csalánégés.”

„Jól van, gondolj, amit akarsz, csak maradj ilyenek, amilyen most vagy. Nem kívánok több áldozatot!”

„Figyelmeztetek — mondta a nő —, meglehet, hogy sohase lesz alkalmad erre többé!”

„Nem is lesz rá szükség! Erről biztosítalak! Most pedig, öltözz fel, életem, és megyünk!”

„És az állatkáim, a tiszta szemű és tiszta szívű állatkáim, és a tehénkém?! Mikor látom meg azokat?”

„Majd otthon! — mondta a férfi. — Veszünk egy zoó-könyvet, és gyönyörködhetsz bennük kedvedre. Vagy bemegyünk a főutcára, ott is megláthatod őket!”

„Nem vagyok kíváncsi a műállatokra, én igaziakat akarok! Akik békések, szelídek és tiszták!”

„Láttad őket, amikor jöttünk!” — mondta a férfi.

„Láttam!” — mondta a nő szomorúan.

Felkelt, és felvette magára a ruháit. Olyan egykedvűen és sután, mintha egy idegen lényt öltöztetne.

Amikor kiértek az erdőből, a legelőn néhány heverésző suhanc mellett haladtak el, akik köszöntötték őket. A nő barátságosan rájuk mosolygott.

„Láttad, milyen illedelmesek, kedvesek ezek a fiúk? — kérdezte. — Nem olyan utálatosak, mint a városiak, ugye, szívem?”

A férfi megállt, és megfogta a nő karját:

„Neked szóltak — mondta —, várj csak.”

A fiúk egymásután kiabáltak:

„Ugye, kisasszony, hány tüske szúródott a seggibe, ott az erdőben?”

„Hányat bírál ki, anyuskám?”

„Jelentkezz nálam, ha seggbe rúgtad ezt a nyamvadt palit!”

„Akkora tőgyed van, mint a Riska tehénnek!”

„Mikor jössz el, kisanyám, a bugyidért, amit a múltkor nálam felejtettél?!”

„Szörnyetegek! — mondta utálattal a nő. — Romlott zsványok! Nyomorult fenevadak!”

Ráborult a férfira.

„Ezek ilyenek, édesem! — mondta felindulva a férfi. — Mit tehetsz velük? Rájuk kell hagyni! Pizskok.”

„Istenem — sírta a nő —, csak férfi lehetnék egy pillanatra! Csak egyetlen pillanatra! Nem nagyobb, csak akkora, mint a mákszem!

„Mit tennél? Mit tehetek én? — mondta lelketlenül a férfi. — Álljak össze egy primitív csürrhével verekedni?!... Azt akarod?”

A nő a férfi szemébe nézett egy pillanatra, és azt mondta:

„Ne szólíts többé édesemnek...”

Utána megindult a keskeny csapáson, a város felé... A férfi állt egy darabig, mintha a földre lett volna ültetve. Még egyszer visszanézett a sahancok felé. Vállat volt, és elindult a nő után.

Eloltotta a cigarettát. Elzárta a csöpögő csapot, és megnézte az órát. Azután odament az alvó nőhöz, és föléje hajolva megcsókolta a vállát. A nő felérezett, és magához húzta.

„Ma nálam alszol — mondta a férfi. — Késő van már. Én is elaludtam.”

„De külön alszunk!” — mondta a nő.

„Ahogy akarod, édesem.”

„Hogy mondtad?”

„Ahogy akarod, asszonyom” — mondta a férfi célzatosan.

„Így már más. Feküdj mellém egy kicsit...”

„Engedd ki a torkom — mondta rekedten a férfi. — Mondok valamit.”

„Meglépetés?”

„Az!”

„Mikor eszelted ki?”

„Most, a fürdőszobában.”

„Akkor biztosan tiszta lehet!”

„Ne gúnyolódj!”

„Jól van, mondjad!”

„Holnap házasságot kötünk! A feleségem leszel!”

„Nekem is van egy meglépetésem!” — mondta a nő.

„Mikor gondoltad ki?”

„Most. Álmomban!”

„Titok?”

„Nem!”

„Halljam!”

„Nem leszek a feleséged!”

A férfi hirtelen felült az ágyban, és rémülten kérdezte:

„Ez komoly?!”

„A legkomolyabb!”

„Nem szeretsz már?”

„De igen... Csak oszloznod kell rajtam! Valakivel...”

„Ki az?!” — kérdezte fenyegető hangon a férfi.

„Add ide a kezed” — mondta melegen a nő —, itt van... Érzed?...
Három hónap múlva megmozdul...

---

költők és versek

10

VARIÁCIÓ MATHIEU BÉNEZET
A FESTÉSZET TÖRTÉNETE
HÁROM KÖTETBEN c. VERSÉNEK
RÉSZLETÉRE

A kapukulcs,
kulcs az íróasztaltól,
a liftkulcs,
a lakáskulcs,
pince és
padláskulcs
acélkarikán
zsebedben.
De milyen kulccsal zárnak és
nyitnak téged?
Feljajdulsz
mikor beléd törik
egy-egy hétköznap-
-vasárnap-álkulcs;

— ünnep ez,
— olyan hang,
igazi szó,
melyen nem kellett
törnöd a fejed.

A kulcs szóval
közelítesz
a zár szó felé.
Pár száz szóval
építesz,
bontasz
és rombolsz kedvedre.

Ezúttal nem szólnék hozzá bővebben
e közérdekű üggyhöz.

TALÁLÓS KÉRDÉS TIZENÉVESEKNEK

Ismeretlen munkások,
feltételezem tévedésből,
behoztak az udvarba
egy régi
de jó állapotban levő szekrényt.
Azóta

— ennek két hónapja —
a szekrény itt áll
az udvar közepén,
az eső, a nap
rajzol rá kócos vonalakat.
Lakója is van;
a házigazdáék fekete kandúrja
másnap már beköltözött
az ajándék lakosztályba.
A szekrény hátlapjára pedig
valamelyik lakó
vagy véletlen látogató
krétával ráírta:
MIT KEZDJÜNK A HASZNÁLATI UTASÍTÁSOKKAL?
és ez még inkább...

És ha ennek
a fele sem igaz,
sem/csupán a szekrény,
sem/csupán a kandúr,
sem/csupán az udvar,
hazug lenne akkor ez a vers is?

SZÖVEGGYŪJTEMÉNY

Egy hűvös tavaszi napon
(ma)
mondtam néktek:
„Ne nézzetek rám, úgysem
válaszolk most semmilyen szóra. Beszédetek
indulnak bennem és halkulnak
új szónoklatok erőszakjától.”
Máskor
(ma)
így szóltam:
„Sárga ujjaitokkal nehogy
a fákra mutasson valamelyik,
csak az ázott, összetaposott
leveleket látnám
körös-körül a fák alatt.”
És hányan mondhatnák velem:
„Nézzetek széjjel! itt vagyok mindenhol,
ahová nem láttok, pedig
el sem bújtam, mutatom magam,
ahogy ezt a magamfélék teszik.”

Valaki hangosan mondta
(ma)
a többieknek:
„De engem más érdekel, —
az, ami a gondolat előtt
már bennetek volt,
és a kimondott szavak után is ott benn
rejtve maradt.

Mondanám talán
a kihagyott,
maguktól értetődő jelzőket?
(Ma)
mikor úgyis
régii versek olyan szavai
vannak elrejtve a nyelvem alatt,
melyeket e kor
egy tudományos értekezésben megtűr,
de versben szégyellne nagyon?”

BROADWAY BOOGIE-WOOGIE

(Romantika, áldott romantika!)

AMELYBEN HŐS BARÁTJÁRÓL SZÓL

Megvetemedett a padló, megbotlasz
a gyenge lámpafénynél. Megbotlasz
a szőnyeg sarkában. Megbotlasz
az esti szürkületben, megbotlasz
a kora reggeli sietésben. Nem talárod
elveszett önbizalmad.
Félig olvasott könyved nem talárod.
Rágyújtánál, a cigarettád nem talárod.
Nem talárod a szót, amely most kellene.
Nem talárod szívedben a régi nyugalmat.
Megbotlasz félig olvasott könyvedben.
Megbotlasz egy könnyelműen kiejtett szóban.
Megbotlasz a hamutartóban, egy cigarettában.
Megbotlasz egy átmulatott éjszakában.
Megüt elveszett önbizalmad.
Alattomosan megüt ajtódban a küszöb.
Megüt félig olvasott könyved.
Megüt egy könnyelműen kiejtett szavad.
Megüt egy átmulatott éjszakád.
Megüt az estéd, megüt a reggeled.
Szaporán üt szívedben a nyugtalanság.
Hátralépsz,
megbotlasz, és elesel, önmagad sem talárod.
Újra felkelsz, és megbotlasz
a gyenge lámpafénynél. Megbotlasz
a szőnyeg sarkában. Megbotlasz
az esti szürkületben, megbotlasz
a kora reggeli sietésben. Nem talárod

elveszett önbizalmad?
Nem találod könyved, cigarettád,
sem a szót,
nem szivedben a nyugalmat.
Megbotlasz, ami utadban.
Megüt, ami körülötted.
Újra . . . . . ?
Szaporán üt szivedben a félelem.
És lépsz, előre,
nem hátra többé soha.
És félsz.
Megbotlasz, és lépsz újra.
Megtalált szavadban ott a félelem.
A cigarettádért, könyvedért, éjszakáért
nyúló mozdulatban a félelem.
Lépsz, szólsz, mozdulsz,
és félsz.
Lépsz, szólsz, mozdulsz,
és félsz.
Lépsz, szólsz, mozdulsz,
és félsz.
Lépsz, szólsz, és mozdulsz!
Lépsz, szólsz, és mozdulsz.

KARSZT

Eső veri a sziklákat, mállik
a betűkről az ékezet. Seholy
egy fűszálat. Kőházak. A táj
nem ismeri a súlytalan díszeket.

Tömondatokban beszél a szél.
Kavicsként a szó
a szikláknak. Jelzők nélkül
visszhangzik odébb a világnak.

RAGYOGJÁL, CSILLAGOM!

Zenekar. Sarokház. Folyosó.
Lazítás. Zsebre dugott kezek.
Tények. Szerelmesek. Képletek.
Akárhogy. Ütem. Fedezék. Buktató.

Iroda. Programozási nyelvek.
Visszatérő. Barackpálinka. Rajtpisztoly.
Nemde. Bizony. Sehogy. Éspedig.
Nyitott ablak. Újságok. Szenvedély.

Figyelem. Hang. Élmény. Tűnődő.
Szünet. Lazítás. Zsebre dugott
kezek. Kitakarított szoba. Fejlemények.

Nem. Igen. Nem. Nem. Nem.
. . . . . Akárhogy.
Készenlétben tartod fegyvered.

---

a személytelenség állapotai

SINKOVITS PÉTER

NÉGY ÓRÁVAL...

négy órával a halál után
elkészül a végső számadás
mi volt s mi lett
megkorbácsolt akaratod meddig vitt előre

négy órával a halál után
elkészül a végső számadás
nincs vörös és nincs kék
a fák hajladozása egy ponton elakad

van úgy
hogy egy szót életünkben nem ejtünk ki
mondjuk: kaméleon
négy órával a halál után jut eszedbe a szó
suttogni próbálsz
állkapcsod kissé megmozdul:
kaméleon
kaméleon

de nem érti már senki
a ki nem mondott szavak iszonyú vértócsái

négy órával a halál után
elkészül a végső számadás
mi volt s mi lett
a koldus
finom mozdulattal
kalapjába ejti az utolsó aranypénzt
mellette valami elsuhan
utánanéz

négy órával a halál után

HONFOGLALÁS

akkor már mögöttünk volt az eltévedt fákat simogató
fájdalomba görcsösült dac és lassú felhők jelezték
utunk bizonytalan pontjára érkezett s én először mondtam népemnek
a dalt is befejezhetjük remegő ajkunk már nem bírja a harcot
a térdeplő éjszakák következnak bizony
és lassan letelepedtünk a párás fűveken

mindenki gyorsan álomba húzódott az arcokon kirajzolódtak
az eljövendő halál kemény-szomorú vonásai no de az örök az örök
azért teljesítették a kiszabott feladatot habár tudták a cél
most főlősleges színjáték de örültek a cselnek

és már számlálatlanok a napok

egy barlangban húzódtunk meg ruháink ne mondjam ázóttak és
szakadozottak a gyerekek is fáradtak nagyon s mindenki a fáklya
köré ült akkor jelezték az őrszemek a seregek közeledtét s az anyák
gyorsan szoptatni kezdték csöndben maradunk szóltam s a férfiak
dűnnyögve visszaültek hajnalban kezdődött az ütközet
forró eső csobogott a lovak lobogó sörényén mi bentről néztük
sokáig tartott a harc s másnap újra s azután megint
ne mondjam mindenütt vér
az utolsó sebesülteket befogadtuk

s a lassú télnek is vége lett

tavasszal akkor kijöttünk s megépültek a cölöpházak a nők gyékényt
fontak a szüret pedig igazán bő termést hozott s ekkor
mondtam népemnek mindennek még csak a kezdetén vagyunk

MA

ma este
kastélyomban
a zongora egyedül marad
a lugasban
suhanó harang-szoknya-rézmetszetei
a véletlen öröme

LILIOM-VÁLTOZÁS

mily lázadás lenne most elmondani
mily kín lenne most elhallgatni
de miért is ne folytathatnám kedves
hisz lényegében ismered a történetet
láttad az esős-őszi tengert
a pincérek összeszedték a még kinn maradt terítőket
a sikátorokból pedig lassan csobogott le a szennyes áradat
év-hordalék-maradványok...
a falakon fekete plakátok lengedeztek

valami gyülekezeten tartottam bevezető előadást
előzőleg üdvözöltem a külföldi vendégeket
az ideges tanárt és nagyképű tanítványait
majd akaratlanul is melléd ültem
ismertelek-ismerlek ismertél-ismersz
egy óvatlan pillanatban elhagytuk a többieket
a parton
Charles August Boehmerről és Paul Bassange-ról meséltem neked
az ékszerészekről ha jól emlékszem
meg a Rezzonico-palota kiállításairól
előttünk lassított-film-típegéssel haladtak el
a fekete halászok
közben egyre sötétült
törött hintaszékek heverték szerteszét
a falakon mindenütt fekete plakátok lengedeztek
és a fekete eső egyre csapkodta a tenger dús-örvénylő hullámain
még nincs kedvem hazamenni mondtad és betértünk valahová
keskeny ajkú pincérnők hozták a bort
mi pedig tudatosan az ájulásig ittunk
otthon valaki fekete lepedőt terített az ágyra
de nem bántottuk-bántuk

másnap már korán felsorakozott a kivégző osztag
sietnünk kellett s erre volt is lehetőség
hisz akkor már megérkeztek a moment-musical-pattogó-lovacskái
a bilincsbe vert katonák pedig nehezen tudtak követni bennünket
egymás után hagytuk el a tornyokat
s mikor a huszonhetedikhez értünk
a golyók már szárnytalan bogarakként hullottak le mögöttünk

talán a küzdelem görcseiből feloldódott
személytelenség — mondtad
ahogy visszaneztünk
lassan beszűkültek a folyók
(csónaknyi árkokban csorog az indulat)
a nagy hajók
szépen
oldalukra dőltek

talán itt kellett volna kezdeni mondtad
ahogy a huszonhetedik torony szelíd kertjében
leült az egyik nyugágyra
és magadhoz vontál egy fénylő liliumot

DUKE ELLINGTON

már nem is figyelek rád
Duke Ellington
dolgozok én napjában eleget
meg különben is észrevettem
az előbb egyszerűen kihagytál egy triolát
s utána csak úgy hányavetien kipótoltad
egy rossz moll-akkorddal
legyintettél majd felálltál
és üvöltöttél valamit angol nyelven
harsogón

a közönség azt mindig szereti
mindegy hogy mit mondasz
my way is to begin with the beginning
de mondhatnád azt is hogy
Halló New York
de úgy jó erősen meg karlengetéssel
H!a!!l!l!o!N!e!w!Y!o!r!k!
de minek fecsegjek erről hiszen érted te ezt
te Ellington!
te plakát!
s ez az ál-orfeumi zene.....
..... kicsiszolt-émelygős harmónia
megjátszott improvizáció
beütemezett mosoly
jól időzített Halló New York-ok.....

persze azért kell ez nekünk
amikor a szövöszékek zúgásától
a vályog-sár cuppogásától
a kő csikorgásától
az izzó vas cipelésétől
a gondolkodástól .....

.....
tehát mindezek után megjelenysz a pódiumon
te aki már megtalálható vagy a Zenei kistükörben is
az 1652-es pontnál
Edward Kennedy („Duke”) ELLINGTON néven
és csupa szépeket írnak rólad...
tehát rád irányítják a reflektorok fényeit
és már látni véljük:
pampák-indiánok-az első vasútvonal (ó)-bankok-üzletek-dollár
te pedig diadalmasan mosolyogsz ezer ráncaiddal
te Ellington!
te plakát!

jártál te már sikátorok között
te Ellington
végigsétáltál-e úgy hajnalban
a külvárosi kopott-sárga-szürke gyárépületek előtt
a lehullott vakolat helyén maradt fal-térképeket megjegyezted-e
és ráütöttél-e 73 évcd alatt a zongorára
úgy ököllel

ÖKÖLLEL ELLINGTON
nem sajnálva az átkozott billentyűket
és sirtál-e azután mindezt mélyen megbánva
és sirtál-e azután mindezt mélyen megbánva
nem sajnálva az átkozott billentyűket

ÖKÖLLEL ELLINGTON
úgy ököllel
és ráütöttél-e 73 évcd alatt a zongorára
a lehullott vakolat helyén maradt fal-térképeket megjegyezted-e
a külvárosi kopott-sárga-szürke gyárépületek előtt
végigsétáltál-e úgy hajnalban
te Ellington
jártál te már sikátorok között

TE ELLINGTON
TE PLAKÁT

---

három vers

POÓR ZSIGMOND

A HITRŐL

Szavak elől magunkba
Bújva lázadásra várva
Ki hisz az egészben

Hinni a megszületésben
Sötétben világos árnyék
Meredek végeláthatatlan
Lépcsőket kettésével szedni

Nevetve lemészárolt fák
Kereszt alakban összerakva
Ki hisz az egészben

Egy sírtól a másikig
Eltalálni.

HALLGATUNK

Szakad az eső a ruhám
És apró darabokra
Az emlékezet

Utánatok nyúlni már
Nem tudok
Tépett kabátom alatt
Szomorú elesett gondolat
Lettél bennem mint
A többiek

Karoddal beleölelhetsz
Az árvaságba
Én már megkövülten
Hallgatok valamelyik
Sötét zugában
Mint az emberek.

HIÁBA

Az útjelző tábla egyre több

Izomszalaggal átkötött
Napjainkat mégsem
Tudjuk hova küldeni

Még kormosak a mozdonyok

Az ellenállás elolvadt
Lassan elkezdenek egymásba
Kapaszkodni az emberek

Kezünk még ismeretlen

Most kellene helyükre
Tenni őket különben
Összenőnek a dolgaink

Szemem a homlokom mögött

Tehetetlen álmaimba
Éjszakánként belevágom
A csákányokat.

új spenótok

A „Spenót a falon” kötet verseiből

KOPECZKY LÁSZLÓ

ÜRES FEHÉR PAPIR

Most már téged kezdlek el szeretni . .

Írjak?

Miért?

Magamat kelletni,

Egy vékony szeletnyi,

Sikerért?

Üres fehér papír,

Már,

Akár megélhetnék másból,

Hát,

Minek tovább?

Megszokásból?

Mi vagyok? . . . Kinek?

Eszelős, langyos, számító, hideg?

Idegvég, vatta, vastag bőrű tapír?

(Ha lesz hozzá merszem)

Te leszel a legszebb versem,

Üres fehér papír.

KÉTEZER ÉVES CSALÓDÁS

Homérosz nő volt!

Hogy: miákol, derült ki az ebről,

Megnézték neki a

stilusát közelebről.

Háziasszony mód festi a tájat,

Szemérmesen a szerelmet,

Szegény vak költőm, azok közé sorolnak,

Akik naphosszat perelnek.

Csacska néember lettél, — Homérné! ...
Ez oszt,
Némileg, — sőt: némileg,
Megmagyarázza: minék
nyújtottad úgy el azt az eposzt.

GYÉMÁNT ÉS BÁNAT

A dáma,
Aki otthon aligha porol szőnyeget,
Most sikoly gyanánt divatbúl,
A szeme alá rak gyémántból könnyeket.

Bolond dolog,
Mert, amit máskor az arc simán beitt,
Most vigyáznia kell, — ha rájönne mégis,
Hogy össze ne könnyezze a „könnyeit”.

MEGSÉRTETTEK

Szívembe szisszent a horog,
Várom, hogy vérem is lecsorog,
Ingen bent, bőrön kint,
A sápadás kásás havával behint,
Ahol húsom kihasad,
Rásimitják a lángos vasakat,
Idegen, mint kanócon,
Felfut a sikoly,
A pillaközből szívárog vitriol,
Gerincem hideg cement,
Agyam kitágult, koponyám összement,
A szó: fűrés a torkon,
A szám meg-megrándul folyton,
S mégis:
Vagyok az Etna?
Az... rongyhalom!
Sóhajtok... „Még ilyet na...!”
És agyoncsapok egy legyet a falon.

SZENT NYILVÁNTARTÁS

Nincs bennök bizalom,
— Terminus technicusszal élek, —
Egy wattnyi,
S ha meghalok, — félek —
Az anyakönyvi kivonatomat fogják elsiratni.

EVOÉ KIKELET

Tavasz van most, liliom-ékes,
S az a fő,
Hogy minden mellékes.

ESTI MESE A TELEVÍZIÓBAN

Regét regél, mcsét mesketél,
Így szinte új embert csíhol belőled,
És rózsás gyermekkorral lát el,
Visszamenőleg.

SZÍNHÁZI SIRALMAK

Közönség?
Könnyebb megmozdítani száz bivalyt,
Ma minden dráma így kezdődik:
„Mikor a függöny felmegy, a nézőtér kihalt.”

DILEMMA

Törpék közt óriás,
Óriás közt törpe,
Mindig ez a tudat gyötörte.

Nem vívódik már,
De nyugodt, mióta kiötölte,
Hogy a törpék között is törpe.

REMÉNY

Téged hidal át,
Képzelet és Való,
Óh, Remény, Remény,
Te vagy a legnagyobb csaló!

ELÉG- VAGY NEM ELÉGIÁZNI?

Az író háborog,
De ha ott kell lenni:
Üresek a táborok,

Alkotóházi álmodik,
S várja, hogy valaki intsen,
Pedig ahhoz elég pénze, se témája nincsen.

Nevetünk a kicsinyhitűn,
„A jövő rózsás”,
Ezt hajtogatjuk régen,
S ez abból is kitűn,
Hogy a túske már ott is van a fenekében.

VARIÁCIÓK UGYANARRA A TÉMARA

I Variáció

Mondják:
„A forradalom felfalja,
gyermekeit”
No, itt,
Válaszom csak ennyi:
Az már valami,
Ha van mit enni.

II Variáció

„A forradalom,
felfalja gyermekeit,”
Így a mondás,
S ebből vajon,
Mi következik?
... Gyomorrontás.

VÉGEKNEK VÉGÉN

Harsona ...
Angyalok kara ...
Remegve figyel milliárd lélek,
Csattan az Úr hangja zordul,
Felhangzik az Utolsó Ítélet,
S rá egy „Fúj, bíró!” a hátsó sorbul.

---

tíz vers

BRANKO ANDRIĆ

Juj mondta a nagyságos asszony
Juj mondtam én
Juj mondta a nagyságos asszony
Juj mondtam én

Juj juj mondtuk a nagyságos asszony és én

SZÍNHÁZ

Hol voltál tegnap este hét óra tizenöt perckor
Színházban
No jó te de hol voltam én
Én is színházban voltam
Ő az bizonyára roppant érdekes darab lehetett
Én általában nem járok színházba

MILYEN JÓ IS VOLNA HA SZÍVEMNEK ÖNMŰKÖDŐ ABLAKTÖRLŐJE LEHETNE

Milyen jó is volna ha szívemnek
önműködő ablaktörője lehetne
mely az első esőcseppre önműködően bekapcsolódik
s melynek sebessége az eső intenzitásához
igazodik
és önmagától kikapcsolódik ha eláll az eső

Milyen jó is volna ha szívernék
önműködő ablaktörője lehetne
és egy kis visszapillantó tükre
hogy rátámasszam a szemem
és a jól letörölt szíven át
kinézzek
nehogy nekiütközzem elülső felcmmel valaki hátsó felének
és nehogy valaki elülső felével
beleütközzék az én hátulsó felembé

Tyű de jó is volna az

A SZERELEM ÉS A VACSORA

Szerettük egymást
Majd elment vacsorázni

Utána ismét szerettük egymást
Majd ismét elment vacsorázni

Többször szerettük így egymást
S ő mindig elment vacsorázni

MI SZÜLEINK GYERMEKEI VAGYUNK

Mi szüleink gyermekei vagyunk
éjjel sötét van
reggel már valamivel világosabb
nappal van a legvilágosabb
amikor felhős az ég akkor inkább egy kicsit dunkel

ANYA

Láttad-e anyát
Melyik anyát
az én anyámat vagy az általános anyát

TRANSZFORMÁTOR

(Magasfeszültség — életveszélyes)
Kedvesem háza előtt trafóállomás áll
Ez roppant fontos
El is képzeltetik
Hogy is ne
KAPCSOLÓK BIZTOSÍTÓK TRANSZFORMÁTOROK KOZPONTI
ELOSZTÓTÁBLÁK MEGSZAKÍTÓ SZERKEZETEK ÉS SZIGETELŐK
Aki nem tudja megjegyezni írja fel
Ha nincs mindenkinek ceruzája akkor előbb írják fel azok akiknek van
Majd utána azok akiknek nincs írják át
A trafóállomásoknak megvan a célszerűsége

Éjjel nem látszanak nappal már láthatók amint az szokásos
Szásának hívták és azt kérdezte tőlem hát semmi sem lesz ma este
Nem tudtam minek kellene lennie
Ma tudom
De a trafóállomás még mindig a háza előtt áll
Csakhogy
Ő (Szasa és nem a trafóállomás) másállapotban van én pedig nem
Íme ez a különbség
Aki tehát nem írta fel írja fel
KAPCSOLÓK BIZTOSÍTÓK TRANSZFORMÁTOROK KÖZ
PONTI ELOSZTÓTÁBLÁK MEGSZAKÍTÓ SZERKEZETEK ÉS
[SZIGETELŐK
Erről ennyit

BESZÉLGETÉS

Ha megpillant valami tárgyat az égbolton
Ne piszkálja mondta a hivatalos közeg
Jó nem fogom bántani mondtam én
Tudom hogy nem fogja bántani mert
nem is tudná bántani
mondta a hivatalos közeg

KÖZVETLEN LEZUHANÁS A POKOLBA

John kinyitotta az ajtót
Kinéztünk
A COWBOYOK ELMENTEK
Ekkor Dick egyből negyedik sebességbe kapcsolt
Egy asszony szaladt oda az udvaron keresztül
Rögtön térjete vissza a kiindulóponttra kiabálta
Ne bántson engem mondtam én rendszeresen fizettem
A Jugoszláv Üdültető Szövetség tagsági díját egész két évvel ezelőttig

H Ó

A hópelyhek fentről hullottak
Mí saját szemünkkel néztük őket

---

a szép keresése

---

a kritika mint fiktív ismeretelmélet

SCHMIDT JÚLIA

Az a priori kérdés lehetséges válaszai is e kérdés szintjén maradnak, mivel hiányzik belőlük egy megelőző tapasztalat, amely a válasz szükségyszerű alapja, s így veszélyesen felhalmozódnak a hamis válaszok. A kérdésre, hogy miképpen létezik a mű, választ csak a kritika és a mű közötti távolság csökkentése, a mű fokozatos megközelítése által kaphatunk, s csak ilyen válaszból következtethetünk a másik kérdésre: mi a kritika? A kritika csak megközelítés, s ha — a kérdést eleve megválaszolva — mellőzi a tapasztalati megközelítés útját, a mű létezmódját előre meghatározza egy olyan gondolkodási mechanizmus által, amelynek alapján nem képes szembenézni a mű megközelítése közben előálló ismereti korlátokkal, és ezért egy elképzelt tudást helyettesít be az ismeretlenbe. A megközelítés nélküli hamis válasz alapján eleve téves kérdéseket tesz fel, s így véli, e kérdések elképzelt válaszaival átlépi ismereti korlátait, s a mű létezmódját meghatározva, ismeretelméletként léphet fel.

Ilyen eleve kimondott válasz, hogy a mű csak adott tárgyként létezik. A kritikai vizsgálatmódszernek megfelelően a mű más- és másféle objektumként fogható fel, ám mindig a viszonylagosságnak azon fontos tudata nélkül, amelyet többek között Starobinski is a kritika minőségi feltételének tart. Az irodalomkritika a tárgy ilyen ontológiai meghatározásával menekülni próbál a viszonylagosságból egy biztosnak vélt területre, a rögzíthető tárgy biztonságába: a kritika teljes érvényességét a mű csak mint önmagával azonos, ellentmondás nélküli objektum igazolhatná. Azáltal, hogy a műnek pusztán tárgyi létezését ismeri el, olyan erőt tulajdonít neki, amelynek segítségével sikerül rögzítenie magában egy „végleges igazságot”. A mű tárgyiságának ez a fetiszizálása lehetővé tenné a kritikának a művön való uralmát: a mű körülhatárolását. E lehetőség feltételezése által a kritika mindig önmagát fetiszizálja.

A mű leszűkítésének fent említett indítékain kívül ezeknek az elméletváltozatoknak ugyancsak közös jellemzőjük, hogy kiragadják a művizs-

gálat egy-egy módszerét, és e módszer sajátos törvényeit kizárólagos érvénnyel vonatkoztatják a mű egészére. Az esztétikai gondolkodásban egy vizsgálatmódszer abszolutizált alkalmazása — akárcsak az emberi lét valamely alapkategóriájának abszolutizált alkalmazása — gyakori jelenség, és mint az egységes kauzalitás tagadása, egy-egy kizárólagos kauzalitásrendszer reakciójaként nyilvánul meg, mégpedig oly módon, hogy egy más meghatározású kauzalitásrendszert tesz kizárólagossá, s így maga is könnyen cáfolhatóvá lesz.

Az újkantiánusokat a taine-i pozitívizmus tudományos oksági rendjének tagadása a kauzalitás általános tagadásához vezeti, ám Rickert „an und für sich” esztétikai értékei, tudattartalmakra korlátozódva, a tudatot mégis oksági elvnek teszik meg. A fenomenológiai iskola később ugyanebbe a tévedésbe esik. Ingarden statikus esztétikai modelljei — a mű négy rétege és horizontális kiterjedései — kizárólag a tudat számára adott jelenség leírására szolgálnak, mint ahogy a mű „heterogén rétegei” is a heideggeri fenomenológiában. A kauzalitás tagadása Bergsonnál az intuíció oksági mivoltának abszolutizálásában nyilvánul meg, azzal, hogy a művészet megismerését a tárgyak belső, ösztönös megragadásával látja elérhetőnek, nem pedig a tárgyi összefüggések külső, intellektuális vizsgálatával.

Az okság jellegétől függetlenül, ha a vizsgálati módszer abszolutizálja az okságot, akkor a művet szükségszerűen bevonja egy absztrakt gondolkodási rendszerbe, és aláveti annak az abszolutizált oknak, amely a műnek csak az elmélet által föltételezett oka. Amikor a művet egy belső szemlélet különleges képessége révén tartja megragadhatónak, annak egy egydimenziós létezését tulajdonít, és ezt a hipotézist megismerési eszközként használja fel saját elméleti rendszerében, hogy a mű egydimenziós voltát bizonyítsa vele. Hipotézisének érvényességét így tehát magával a hipotézissel bizonyítja.

A kauzalitás általános tagadása és a műnek mint érintkezés nélküli objektumnak a vizsgálata szintén abszurd kísérlet, mert a mű — mint ilyen — csak rajtunk kívüli, kizárólag önmagával azonos objektumról alkotott misztikus eszmeként létezik, függetlenül attól, hogy a mitikus tartalmak oldott formában jelentkeznek-e benne, vagy sem. Ez az eszme, amely Schellingnél a spinozai attributumok formájában megjelenő alany és tárgy indifferenciája, azoknak az elméleteknek is alapját képezi, amelyek látszólag a leghatározottabban elfordulnak ettől a számukra sokszor archaikus konstrukciótól.

A műnek mint önmagával azonos objektumnak a szemlélete immanens módon magában foglalja önnön kritikáját is, mivel a gyakorlatban mindig ellentmondásba kerül a műnek azzal az abszolutizált dimenziójával, amely az elmélet gyakorlatából származik. Így Croce az önmagával azonos „sikerült kifejezést” az általa felállított szigorú követelménnyel indokolja, hogy a kritika csak egyértelmű és precíz fogalmakat használhat, a crocei esztétika nyomán pedig Spingarn eleve adott esztétikai törvényei az ellentmondás nélküli mű meghatározóiként rögzítettek. A műre vonatkozó axiómák már a rendszeren belül destruálódnak Worringer-nél is — aki Novalis „matematikai rendjét” felújítva, a műben megvalósult „matematikai igazságot” lát — és mindazokban a technológiai kritikákban, amelyek a tapasztalati megközelítést mellőzve, egy önmagával azonos rendszer létrejöttének módját kutatják.

Ha a kritika mellőzi a mű megközelítésének azt az útját, amelyről kezdetben beszéltem, akkor mindig fennáll a veszély, hogy a mű a vizsgálat tárgya helyett egy elméleti rendszer megismerési eszközévé válik: Charles Mauron pszichokritikája a műben, mint valami tünetben, a „múltbeli” tudatalattit kutatja, azaz eszközként használja fel annak az ősi tudatalatti világnak a megismerésében, amely szerinte már eleve determinálta a művet; Jacques Lacan a tudatalattit „átjáróként” helyezi egy determinált nyelv jelképes rendje és egy determináló ősi jelrendszer közé, következésképp pszichoanalitikus vizsgálatának mindig a determináló „Másik” nyelv a tárgya.

Valamely tudományos módszer szabályainak tiszteletben tartásával a kritika nem azt állapítja meg, hogy mi a mű, hanem hogy milyennek kell annak lennie egy determináló kényszerből kifolyólag. A mű, mint az adott társadalmi tudatnak lényeges összetevőire korlátozódó kifejezése, a szociológiai irodalomkritikában ennek az „objektív igazságnak” a hordozója. Lucien Goldmann Pascal kétségbeesett tudatát a Port Royal cisztercita zárda janzenistáinak tudatába foglalja, tehát nem a műben keresi a társadalmi tartalmakat, hanem azt külső társadalmi tartalmakkal, vagyis önállóan létező „jelentés-szubsztanciákkal” határozza meg. A kifejező és a kifejezett ellentmondásai eszerint a kettő közötti teljes azonosság által oldódnak fel: az egyéni látás azonosul a kollektív látással, és így a mű kifejezője lesz annak az „objektív igazságnak”, amely a szociológiai módszerek szabályainak tiszteletben tartásával megismerhető.

A tudományos módszerhez és megfelelő determinált tárgyhöz való ragaszkodás csirájában Coleridge-nál jelentkezik, aki a kritika fő feladatául „az írás elveinek” meghatározását tűzi ki. De hogy a szabály nem lehet az ítélet kizárólagos alapja, az már Kant előtt is világos volt.

A tematikusok szerint a szabály egyáltalán nem lehet az ítélet alapja. Hangsúlyozzák a mű öntörvényűségét, amely csak „átérés” útján, nem pedig tudományos módszerek segítségével ismerhető fel. Dilthey beleérzés-esztétikájából kiindulva, a műből, „thémes”-eket, kényszerképzeteket, metaforaegységeket bontanak ki, és Bachelard-tól eltérően — aki az „elemi szűrőkön” keresztül politémákat elemez — a tematikusoknál egy, még a gyemekkorból eredő egységes monotéma felfedezése a cél. Ennek felkutatása közben — a kritikus egyénisége felé fordulva — a kritika gyakran eltávolodik a „részek” adottságától, amelyet végeredményben egy sziporkázó esszé megírására használ fel. Egy cerisyi kritikustalálkozón találoán hangzott el, hogy a mű általában véve „fait le trottoir” a svájci iskola számára.

A tudományos módszerek tagadása Leo Spitzernél — aki a stílusbeli eltérések eredetét nem a mű technikai működésére vezeti vissza, hanem arra az egészre, amely meghatározza a technikai működést — a mű pusztán objektív létmódúkénti felfogásának reakciója. Staiger interpretációs kritikája, amely a műnek csak potenciális létezését tulajdonít, ennek a reakciónak szélsőséges formája.

A kritika tehát eltávolodik tárgyától és szubjektivizálódik, akkor is, ha azt adott objektumként kísérli meg specifikus tudományos módszerekre támaszkodva körülhatárolni, és akkor is, ha tagadja, hogy ez lehetséges tárgya a tudományos vizsgálódásnak. Az új, nyelvi kritika — az interdiszciplináris kutatások felé fordulva — a műelemzés ered-

ményeinek egy új modellban való helyét és egy másik tudomány síkján való vetületét figyeli (például Lotman a kibernetika, Lüdtke az információelmélet síkján stb.), hogy egy globális igényű vizsgálati móddal elkerülje a fent említett két esetben fenyegető veszélyt. Eszerint módszerei mindig egy adott szöveghez való alkalmazkodása során alakulnak ki, vagyis kizárja a hagyományos értelemben vett tudományos vizsgálódást, mivel e kritika által megállapított törvényszerűségek csakis az adott egyedi szöveg specifikus törvényei.

Mivel e felfogás szerint minden vizsgált szöveg nyitott, abban az értelemben, hogy egy szövegen belüli túl-lal rendelkezik, a kritika az adott szövegen át bekapcsolódhat a szövegen belüli túl-ba, a kritikaírás folyamata által valósítva meg a túl-lal rendelkező szöveget, a metaszöveget, amely az adott szöveg pólusainak és a szövegtúl-kitöltés pólusainak szövegköze, azaz: maga a kritika mint metaírás. A szöveg időbeli sorrendjét megtörő fáziseltolódások és összkiterjedések megragadása, a szavak térbeli, sokpólusú rendszerbe illeszkedésének, a „szemantikai térberendezéseknek” (Osgood) meghatározása a mű objektíve adott törvényeinek és a műnek kritikái demisztifikálása is egyben, miszerint a mű nem más, mint az adott szöveg fix pontjai és a kritikái szöveg fix pontjai között húzódó szövegköz, tehát a kritika mint metaszöveg, amely ön-maga által teszi átjárhatóvá az adott szöveg és a szövegen belüli túl-ok közét, kitöltve a hiányt az adott szöveg és a szövegbeli túl-ok köz-rendszerének megvalósultságával.

A mű így annak a szemantikai gyakorlatban konstituálódott eredeti szabályvonulatnak az alátámasztására szolgál, amely — a teljes identitás metafizikai felállításával egy merőben képzeletbeli formában jelenítve meg a mű létezését — a mű ontológiáját helyettesíti, vagyis a kritika által kirekesztett külsőnek a funkcióját tölti be. A kritikái „generálások” csak a mű szemantikai kérdéseinek válaszai, ontológiáját illetően viszont a mű csak hiányként van bennük jelen, mivel ezek a leírások voltaképpen a műnek csupán a kritika által elképzelt létezésével azonosak, azaz: a művel való teljes azonosságuk, mint minden teljesség, képzelet. A mű szemantikai töltésével telített, új szervezetszerű kritika — amely az ismereti korlátok átlépésének pusztá képzetével ékelődik az ismereti korlátközbe — nem más, mint önnön létének megteremtése a mű e hiány-létének aktivizálása által.

Mint az ismeretlenbe behelyettesített képzeletbeli kauzális rend, a kritika így magában foglalja azt az „innovációt”, azt a „valószínűségtől való eltolódást” (Todorov), amely az információelméletben egyébként a mű esztétikai mércéje.

Ez a valószerűtlen relációrend, egy merőben képszerű gondolkodásmód szintjén, szembefordul a hagyományos gondolkodásmóddal, és általában a fogalmak teljesen megváltoztatott használatát követeli meg. Szigorú posztulátuma ellenére azonban egy, a hagyományos gondolkodásba nagyon is beleágyazódott tétel, a teljes identitás képezi az alapját: nemcsak a műnek a kritika által elképzelt létezését azonosítja a művel mint magában adottal, hanem a gyakorlattal való kapcsolatot is az elképzelt relációk rendszere és a „megújult praxis” azonosságával képes helyreállítani. Így a hagyományos gondolkodásmód elleni harca maga is konvencionálissá válik.

Ha a kritika a nyelv kultuszával éri el eredményeit, annak ellenére,

hogy ezeket egy sokfügvényű rendszerbe helyezi, interdiszciplináris kutatásaiban szükségszerűen a struktúrák struktúrájának megvalósítása felé tör, amelyben a mű mindig determinált egy képzeletbeli alapkód által.

A nyelvi kritika tautologikus mechanizmusára Serge Doubrovsky hívta fel először a figyelmet: a kritika a vizsgált szöveg nyelvi működése — a mű a kritika által megállapított nyelvi működés. Irodalom és kritika között eszerint tehát nincs különbség.

A tautológiától a nyelvi kritika akkor sem szabadul, amikor az „esztétikai információt” a jó nyelvi működéssel határozza meg, amely mindig a kritika által megállapított nyelvi működés és a mű létezmódja is egyben. Az esztétikai információ azonban sohasem immanens tulajdonsága valamely szövegnek, „nincsenek fizikai megfelelői az észlelt szubsztrátumban”, mivel az mindig a befogadóban fedhető fel, mint ahogyan a szöveg konkrét nyelvi működésének is az ezt megelőző „látás” a meghatározója.

Ontológiáját jelentő relációiban a mű nyelvi működése nem öncél, hanem a „lét megragadásának eszköze” (Merleau-Ponty), ezért a nyelvi működés technikai kérdése helyett a nyelvi működésnek mint eszköznek a kérdése vetődik fel.

A „látás” mellözése Mallarmének is sikertelen próbálkozása. A nyelv „haszontalanságának” feltételezését, amely az esztétikában Wölflintől Susanne Langerig jelen van, a költészetben ő kísérli meg először és legkövetkezetesebben realizálni: defigurációs módszerével csiszolja a nyelvet „haszontalanná”, hogy az ne másért-való, azaz a látás eszköze, hanem önnön létezésének célja legyen, s hogy agyonszelídített nyelve mégis a „testi intencionalitás” kifejezett példája maradt, az költészetének tragikus tapasztalata.

A különféle újabb művészeti kísérleteknek csak szándéka az ellentmondások feloldása, azaz a művek mint önmagával azonos létezésnek a megvalósítása, ám sohasem eredménye. Az „itt” nem valósul meg létként, hanem csupán egy tragikus létből egy nem tragikus „ittlétbe” történő menekülés jut kifejezésre a nyelv és a lét képzeletbeli azonossága által. A kifejezés csak „törekvés”, a mű felépítése csak strukturálódás, vagyis azon a szövegen kívüli és túli egzisztenciális úton halad, amely a szövegbeli strukturálódást meghatározó szándék megvalósulásához vezet, s így ontológiáját jelentő relációiban nyitott.

A kritika a művet mint ilyet csak megközelítheti, a szövegen keresztül rátérve a kutatásnak arra a számára egyedül lehetséges útjára, amely a műhöz mint egy „többlet” hordozójához a mű és a kritika metszéspontjainak befejezhetetlen, de távolságcsökkenítő egzisztenciális jelentésstruktúrái által vezet.

A mű létezmódjának a kritika csak mint közelítés felel meg, mert különben — a szándék tettként való értelmezésével, a két pólus közötti távolság mesterséges áthidalásával — eltünteteti nemcsak a szövegbeli strukturálódás és az ezt meghatározó szándék közötti távolságot, hanem a közte és a mű közötti távolságot is, és így, a kétszeres teljes identitás alapján, gyakorlata a mű ontológiája — általa felállított — hipotézisének merőben virtuális bizonyításában, majd ennek kifejtésében merül ki, a kritikai megközelítésen innen. A művet analitikus vizsgálódási módnak veti alá, mivel azonban mindenáron ismeretelmélet is akar lenni, a

mű létezmódját a képzeletbeli teljes identitás kétszeressége által azokkal a külső összefüggésekkel határozza meg, amelyeket az analitikus gondolkodásmóddal eleve kizárt.

Az analitikus vizsgálódás mindig „biztos” tudást nyújt, s hogy ez a „biztos” általában az elképzelt ismeret behelyettesítése az ismeretlenbe, az nem is annyira a filozófiának és az irodalomtudománynak, mint inkább az egzakt tudományoknak a tapasztalata.

A kritikát is éppen a tárgytól való eltávolodás veszélye és a viszonylagosság buktatói elkerülésének szándéka által veszélyezteti az a naiv kritikai tudat, amely — egy biztosnak vélt hit korlátai között — viszonylagosságának felismerése nélkül viszonylagos.

---

drámai szövegünk

---

tor

Dráma két felvonásban

DEÁK FERENC

Sántha Sándornak barátsággal abból az alkalomból, hogy idestova harminc esztendeje Thália töretlen szövetségese.

SZEMÉLYEK:

Apa (Detky Mátyás, hetven körüli nyugalmazott biológianár)
Károly (Detky Károly, negyvenéves közgazdász)
Neli (Detky Kornélia, harminchárom éves, egy kicsit buta, molett nő)
Tiki (Detky Tihamér, huszonhat éves, volt kosárlabdabajnok)
Bojtorné (Özv. Bojtorné Pásti Irma, kivehetetlen korú, fiatalos külsejű asszony)
Mágori (Dr. Mágori, negyven körüli, kopaszodó, kissé félszeg orvos)

I. FELVONÁS

Szín

Egy olyan se nappali, se hálósobaféleség: egy magányos, öreg odúja. A könyvespolcon több a befőttes üveg, mint a könyv; az ágy tele újsággal, alatta kisebb-nagyobb labdák, könyvek, füzetek, hátizsák, túracipő, teniszütő. Odébb egy kopott kis asztal, körülötte néhány szék, kimustrált fotel. Csak két ajtó van; a jobb oldali a belépőbe nyílik, a bal oldali pedig a konyhába. A szoba ugyan áporodott levegőjű, de nem lehangoló; inkább egy huncut öreg megmosolyogni való káosza. A falakon rengeteg kép: különféle növényekről készült színes, biológiai szemléltető képek. Az egyik falon egy lepkegyűjtemény töredéke.

Mindkét felvonás ugyanazon a színen játszódik; csak a másodikban a szoba valamivel rendezettebb: néhány dolgot a helyére tettek. Így fonák képet nyújt a szoba; most látszik ugyanis, hogy a régi rendetlenségben volt valami észszerűség, ebben azonban semmi sincs.

Nyitott, sötét szín; csak Apa nyögdecselése, méltatlankodása hallatszik. Aztán mintha kinyílt volna a jobb oldali ajtó: erős fénykéve vágódik a szobába. Ebben a fényben látjuk meg először az Apát: térden kúszik, és keres valamit, a fénytől hunyorog, kezével árnyékolja szemét. Az ajtó irányában, ahonnan a fény jön, egy kopott teniszlabda tűnik fel, hosszú, sötét árnyékot vet a térdelő ember felé.

APA: Ki az? ... (Csend) Ki van ott?! ... (Csend — feláll, és elindul a fényforrás felé; a labdán kis híján elvágódik. Miután visszanyeri egyensúlyát, dühösen a labda után rúg) Az édes anyádat, azt! A nyakamat töröd?!!

KÁROLY: (belép. Kezében kis utazótáska, felöltöje vállára dobva. Mosolyogva körülnéz. Az apja még nem ismeri fel, mivel arca árnyékban van) Teniszszel?

APA: (hitetlenkedve döcög előre) Káááároly! ... Fiam! ... Nagyfiam! (Megáll előtte, belemered az arcába, aztán megöleli) Hát mégiscsak ... mégiscsak ... (Hirtelen perdül vele egyet, és a szoba közepére tolja) Na ... itthon vagy ... tedd magad kényelembe! (Szinte belenyomja az egyik fotelba) Várj csak ... várj csak, várjcsakvárjcsak ... szóval: megkaptad a táviratot? ...

KÁROLY: Reggel ...

APA: Te aztán fürge vagy.

KÁROLY: Hogy értve?

APA: Semmi, semm ... Ettél valamit?

KÁROLY: A restiben ... Gondoltam: te ...

APA: Mit gondoltál?

KÁROLY: Nézd, te egyedül vagy ... nem is tudom ...

APA: Ettél vagy nem ettél?

KÁROLY: Az előbb mondtam, hogy a restiben ...

APA: A restiben ... ja persze ... értem.

(Csend)

KÁROLY: Valami baj van?

APA: Hogy sürgönyöztem?

KÁROLY: Marika is velem akart jönni ... A sürgöny eléggé kikészítette. Őt is ...

APA: Őt is ...

KÁROLY: Persze. Aztán megmagyaráztam neki ... és így minden maradt ...

APA: Mi maradt?

KÁROLY: (idegesen) Minden maradt ... minden függőben maradt.

APA: Mert te megmagyaráztad!!

KÁROLY: Nem magyaráztam meg semmit, azt mondtam: itthon maradsz a seggeden, és kész!

APA: A fontos, hogy itt vagy.

KÁROLY: Azt hitted, nem is jövök?

APA: Ennél sokkal rosszabb ...

KÁROLY: Hogy értve?

- APA: Egyáltalán nem hittem semmit!
- KÁROLY: *(zavartan motoz a táskájában, előhúz egy seiyempapírba csomagolt üveget, táncollatja a kezében, hogy magára vonja apja figyelmét, aztán hirtelen kinyújtja kezét az üveggel apja felé, de ő nem néz oda)* Egy kis szíverősítő!
- APA: Ni csak! *(Tekintete a kis utazótáskára tapad. Mereven nézi, mintha megbűvölték volna)*
- KÁROLY: *(észreveszi apja tekintetét)* Talán nem tejszik?
- APA: Mi? ... Ja ... dehogynem!
- KÁROLY: Egy kis szíverősítő!
- APA: *(kicsomagolja az üveget, de tekintete megint a táskára szegeződik)* Te, Károly. Úgy látom, iparkodsz hazafelé.
- KÁROLY: Ugyan, apám ... hisz most érkeztem. Most érkeztem!
- APA: *(megszállottan)* Iparkodsz hazafelé.
- KÁROLY: Hát a fene egye meg ...
- APA: Csak azt akartam mondani: valamikor azzal a nagy fiber bőrönddel jöttél haza ... és akkor ITTHON voltál. Több napig ... hetekig néha. Egyszer hónapokig itthon voltál.
- KÁROLY: *(felengedve)* Kis híján kiutasítottál.
- APA: Na, dobd le azt a nyalvalyás tasakot, ne figyelmeztessen minden pillanatban, hogy milyen nagy ember a fiam, és milyen gyorsan távozik! ... Hogy őszintén megvalljam: én sem ettem ma, egy falatot sem ... Na gyűjts világot! Hogy én milyen ügyetlen vagyok! Mintha jobb lenne így a sötétben vagy félhomályban ...
- KÁROLY: *(a kapcsolóhoz lép. Közepes erősségű sárgás fény árad szét az egész szobán. Károly szemügyre veszi a képeket, egyik-másik előtt tekergeti nyakát, mintha absztrakt festményt nézne. Az Apa megpróbál rendet teremteni, de sikertelenül; végül mindent visszadobál eredeti helyére. Károly egy erősen felnagyított amőbakép előtt idegesen fejnevet)* Hát visszaszerezted végre az ikonaidat ...
- APA: Tudod, hogy nem szeretem, ha sokat ögyelegnek körülöttem.
- KÁROLY: Tudom. *(Leül)*
- APA: Szóval ... ettél, mondd ... a ...
- KÁROLY: A restiben.
- APA: Az volt az első dolgod.
- KÁROLY: Apám, én több száz kilométert utaztam, de nem azért, hogy kisdéd játékaidat játsszad velem. Eljöttem, habár mi nem értünk egyet, és soha nem is értettünk egyet. Azért jöttem, mert táviratoztál: **GYERE AZONNAL STOP ÉLETBE VÁGÓAN FONTOS STOP APÁD ...**
- APA: ... STOP!
- KÁROLY: Megérkeztem, és látom, hogy vakond módra élsz itt az odúdban, neked pedig az első dolgod, hogy megbánts. Miért hívtál? Hogy a fiber bőröndről érzélgősen elbeszélgezzünk? Meg hogy megállapítsd, akkor itt volt az OTTHONOM, most meg máshol van?
- APA: *(nevet)* Tetszik nekem ez a ... **VAKOND MÓDRA.** Kérsz

egy vesevelőt? Nyakleves előtte, utána — mindegy. Vakond módra...

KÁROLY: Hát van neked lelked?

APA: Ezt az egyet valóban nem állítanám.

KÁROLY: APÁM, MI TÖRTÉNT? MIÉRT HÍVTÁL?

APA: Tudod mit? Hagyjuk az ellenségeskedést mos! HAZAJÖTTÉL, itthon vagy, igyunk ebből a te italodból, beszéljünk el, mint igazi barátok!... Hát kell ennél több?

KÁROLY: Aki hozta, igya is meg?

APA: Mit?

KÁROLY: Az italt... hogy igyam is meg.

APA: De hisz nekem hoztad. HOGY IGYUK MEG! KETTEN! TÍZEN!

KÁROLY: Kérlek, ne lánzolj! Ha nem vagy hajlandó megérteni az apró gondolati buk fenceket, akkor inkább hallgass. Kérlek.

APA: A te gondolati buk fenceidet?

KÁROLY: Hogy ne nyúzzuk egymást, hát tessék, kinyitom! *(Dühösen letépi a selyempapírt, forgatja a palackot)*

APA: Kell dugónúzó?

KÁROLY: Ez csavaros dugaszolás.

APA: Akkor mit tétovázol?

KÁROLY: Poharak?

APA: A konyhában, a pohárszéken, ahova megboldogult édesanyád tette őket.

KÁROLY: Azóta sok minden megváltozott itt, ké r l e k.

APA: Itt — lehet, de a konyhában nemigen. KÉRLEK.

KÁROLY: Ideges vagyok, csúszik a kezemben ez a... kupak...

APA: Add! Te menj pohárért. KÉRLEK.

KÁROLY: *(kimegy. Kintről pohárcsörömpölés, egy-két pohár le is esik. Káromkodás)*

APA: *(mosolyog)* Ideges vagy, csúszik a kezed... Izzadt, vagy mi...

KÁROLY: *(kintről)* Ebben a Babelban a jó öreg, derotált isten is elvétené egyik-másik mozdulatát.

APA: Köszönöm, majd átadom.

KÁROLY: Mit?

APA: A mamának. Majd átadom a nagy fia magas véleményét a konyhájáról.

KÁROLY: *(megjelenik két maszatos pohárral, táskájából tiszta zsebendőt vesz elő, azzal serényen törli őket. Az Apa most egyetlen mozdulattal kinyitja a palackot)* Ez igen! Mint egy legény!

APA: Ez valami... tömény... drága ital.

KÁROLY: Tömény.

APA: És drága...

KÁROLY: Add... Mennyit öntsek?

APA: Színültig, fiam.

KÁROLY: Tele kéred?

APA: Színültig!

KÁROLY: *(tétovázik)* Nézd... én a te helyedben...

APA: Színültig! Az én helyemben!

KÁROLY: Nem sajnálom, csak árt a szivednek.
 APA: Nekem hoztad?
 KÁROLY: Tudod, hogy a szived mindig...
 APA: Nekem hoztad?
 KÁROLY: NEKED!
 APA: Add ide! *(Károly a poharat nyújtja, az Apa idegesen kikerüli kezével, és magához ragadja a palackot)*
 KÁROLY: A birtokjogérzeted, az hibátlanul működik!
 APA: Nekem hoztad? NEKEM! Szíverősítő? Az! *(Szájához emeli a palackot, és mohón iszik belőle, amíg Károly le nem fejtí ajkáról)*
 KÁROLY: Az isten szerelmére, megölnöd magad!
 APA: Meg.
 KÁROLY: Ezért nem kellett volna nekem több száz kilométert bumliznom.
 APA: Én is bumliztam miattad több száz kilométert.
 KÁROLY: Szemrehányást teszel, mi? Hallgatom.
 APA: Ide figyelj, fiam, hagyjuk a fenébe... Igazad van: fáradt vagy. Elsőnek érkezted meg. Én, a vén házsártos, én mindig belevadulok... Inkább hagyjuk! Jó?
 KÁROLY: Nagyon jól tudod, hogy eddig se tőlem függött...
 APA: Hogy vannak a gyerekek? Lili emleget-e néha?
 KÁROLY: Nem.
 APA: Nem emleget? Néha se?
 KÁROLY: Sohase.
 APA: Kegyetlen vagy hozzám.
 KÁROLY: Lili három éve nem látott: NEM IS EMLEGETHET!
 APA: Három éve... Na, tölts azokba a poharakba!... Három ke-rek esztendeje...
 KÁROLY: *(mind a két poharat színültig tölti, aztán egyiket óvatosan odaadja apja kinyújtott kezébe)* Annál inkább emleget Kázmér.
 APA: Kazi már nagy gyerek: legényecske. Ha lever poharat vagy mást, ne dorgáljátok: hirtelen nőnek a tagjai. És Lili?...

(Koccintanak, kiisszák poharukat)
 KÁROLY: No majd pótoljuk a lemaradást.
 APA: Pótoljuk?
 KÁROLY: Hát... gondolom... persze hogy pótoljuk.
 APA: Milyen lemaradást?
 KÁROLY: Ezt a három esztendőt, amíg nem láttuk egymást.
 APA: A gyerekekről van szó. Nem?
 KÁROLY: Elsősorban. Aztán rólunk is.
 APA: Te most itt vagy.
 KÁROLY: Persze... na még egy italt... Nekem is jólesik. *(Önt, isznak)*
 APA: Azt mondtad: a restiben ettél. Én még egy falatot se...
 KÁROLY: Csak egyél... egész nyugodtan...
 APA: Igen... igen... valamit majd csak eszem én is.

KÁROLY: Ha gondolod, betársulhatok. Úgy talán jobban csik a falat...

APA: Hogyne. Persze... A restikben gyenge a koszt manapság.

KÁROLY: Ami azt illeti... hogy őszinte legyenek: nem is ettem semmit. Siettem ide.

APA: Hozzám.

KÁROLY: És most ez az ital is megcsiklandozta a gyomrom bolyhait...

APA: Ezt nem értem.

KÁROLY: Annyi zötykölődés után..

APA: MEGCSIKLANDOZZA A GYOMOR BOLYHAIT...

KÁROLY: Nézd, lehet, hogy nem szakszerűen fejeztem ki magam, de éhes vagyok.

APA: Na... akkor még egy italt, és megyek, sikeritek valami harapnivalót...

(Egyszerre nyúlnak az asztalon levő üveg után. Károly észbe kap, és egyengetni kezdi a fakó abroszt. Az Apa önt, isznak)

KÁROLY: Az imént mintha azt mondtad volna, hogy én érkeztem elősnek... vagy ilyesmit...

APA: Lehet, hogy mondtam... Ül le, és ne téblábolj! Ha kész leszek a löttyel, behozom... vagy szólok.

(Az utolsó szavakat már kifelé mienet mondja. A konyhából azonnal hallani az edényekkel való közelharcát. Károly leül, engedelmes, de tele van feszültséggel. A falakra aggatott képeket szemléli, aztán lopva meghúzza a flaskót)

KÁROLY: Kazi egy jó hónappal... Hallasz? *(Bentről igenlő dünnögés)* Kazi egy jó hónappal ezelőtt első lett az origámi-versenyen. Nagy oklevelet kapott, olyat, amelyet promóciók alkalmával adnak a doktoroknak... tudod: olyan kartonhengerbe csukott pecsétetes-zsinóros diplomát...

APA: Mi az?

KÁROLY: Diploma... kartonhengerben...

APA: Azt tudom... De mi az, amiért kapta?

KÁROLY: Ja! Origámi.

APA: Eszik vagy isszák?

KÁROLY: Hajtogatják...

APA: Kazi a legjobb hajtogató?

KÁROLY: Színes papírlapokat hajtogatnak... Ez egy japán művészet... vagy mi...

APA: *(mintha enne valamit)* Nagyon lenyűgöző lehet...

KÁROLY: Lili meg úszik, már egy éve kitűnő úszó... Az edzője nagy jövőt jósol neki...

APA: Wunderkind.

KÁROLY: Az.

APA: Te is az voltál.

KÁROLY: Zongoráztam?
 APA: Nem.
 KÁROLY: Mert nem emlékszem rá...
 APA: Nem, ugye?
 KÁROLY: Nem is meséltetek róla soha... *(Fészkelődik, várja az ételt)*
 APA: Nem, ugye?
 KÁROLY: Persze hogy nem.
 APA: Pedig te is Wunderkind voltál. A javából.
 KÁROLY: *(érzi, hogy apja valamivel ugratni akarja)* De mi most Lilikéről beszélünk.
 APA: Rólad. Rólad! Lili nem is tudja, ki volt az apja...
 KÁROLY: Hogy: KI VOLT?
 APA: Úgy értem: gyerekkorában.
 KÁROLY: Azt én se tudom, KI VOLT GYEREKKORÁBAN! *(Csend. Meglazítja nyakkendőjét, fúj)* Lili hetente háromszor jár edzésre. *(Csend)* Úgy úszik, mint a hal... *(Csend)* Megint állati hőség lesz... *(Kintről semmi nesz. Hiába fülel, semmi válasz)* Miért nem szellőztetsz néha? *(Leveti zakóját)* A barátnője balesztetik, nagyon csábítja. Persze nem engedjük... *(Fülel. Semmi nesz. Feláll, és tétován a konyha felé lépdel)* Eeee... Áru! el: ki mos rád! *(Csend)* Mondom: ki mos rád?
 APA: *(teli szájjal)* Nem kérded, hanem MONDOD.
 KÁROLY: Ki mos rád?
 APA: Az állam!
 KÁROLY: Nálad az állam teljesen elhalt.
 APA: Hogy gondolod?
 KÁROLY: A tisztaságot illetően... *(Csend)* Segítsek? *(Csend)* Van valami baj? *(Csend)* APÁM!
 APA: *(bejön)* Mit üvöltözöl? *(Megtörli száját, egy kicsit csámcsog még)* Na... ülj már le!...
 KÁROLY: Gondoltam: valami nincs...
 APA: Mi volt Lilikével?
 KÁROLY: Úszik.
 APA: Ezt már mondtad.
 KÁROLY: És NEM TUDJA, KI VOLT AZ APJA.
 APA: *(felnevet)* Gyerekkorában!
 KÁROLY: Talán: MI VOLT?
 APA: Egy kis ócska Hitlerke volt. Terrorista, misztifikátor és kegyenc! Wunderkind és kegyetlen elsőszülött.
 KÁROLY: Tudod mit? Eh... egye meg a fene az egész bűdös világot!
 APA: Persze hogy egye...
 KÁROLY: Egy cseppet se mulatságos!
 APA: És mégis, valahogy jólesik, hogy itt vagy.
 KÁROLY: Pontosan úgy tesz, mintha önmagadat akarnád erről meggyőzni. Esküszöm...
 APA: Na... Önts! Ha így folytatjuk: nem lesz se vége, se hossza a dumának. Önts!
 KÁROLY: Színültig!

(Károly tölt, isznak. Az apa keserű fintort vág az ital után. Károly gyorsan leül, fészkelődik, helyezkedik, mintha csak azt mondaná: jöhet)

- APA: (föleszmél) Te jó isten!
KÁROLY: Mi az?
APA: (szinte megsemmisülve lerogy egy székre) Atyaisten!
KÁROLY: (nem ért egy árva szót az egészből) De igazán...
APA: Az imént azért mentem a konyhába, hogy...
KÁROLY: ... valami ennivalót készíts.
APA: Hogy ennivalót készítsék...
KÁROLY: Te ajánlottad.
APA: El is készítettem.
KÁROLY: Nincs kenyér?
APA: Van.
KÁROLY: Akkor jöhet a mehet!
APA: Nem jöhet.
KÁROLY: Miért?
APA: Megettem.
KÁROLY: Nem értem...
APA: Évek hosszú során egyedül élek. EGYEDŰL! Örökké!
KÁROLY: Nem értem az összefüggést... megbocsátasz...
APA: Elsősorban NEKED készítettem, érted? (Egyre tüzeesebben) Én készítettem NEKED! ÉRTED? És mi lett a vége? Na mi lett a vége? Na, ugyan mi lett a vége?
KÁROLY: Lényegtelen. Ebből ne csinálj magadnak gondot, kérek!
APA: Három esztendő után végre látom a fiamat, mégis meg-eszem előle az ő ételét; erre a fiam az arcomba vágja: eb-ből ne csinálj magadnak gondot. ÉN NE CSINÁLJAK MA-GAMNAK GONDOT!
KÁROLY: Nem vágtam az arcodba semmit! Majd eszem valami mást. Kimegyek, eszem és kész!
APA: Hát persze: MERT MEGZABÁLTAM A TIEDET!
KÁROLY: Nem volt az enyém. És különben is: ne dühöngj tovább! Senki se vont érte felelősségre. Éhes vagyok, eszem, ami kéznél van!
APA: Itt van a gyomromban! A bendőmben. Ez van kéznél. EZT akarod? Tessék. Kéznél van. Egy bicska kell hozzá, és kéz-nél van! Tessék!

(Az Apa veri az asztalt, egészen magánkívül van, amikor csöngetés-kopogás nélkül belép Tihámér, azaz Tíhi. Vállán sportszatyor, kezében magazin)

- TIHI: Gutmann lesz a vége, fater. Gutmannocska.
APA: Na... hála a jó atyának! Most majd csak abbahagyjuk ezt a szófacsarást... (Mégkönnyebbülve fia felé lép, kezét ke-resi, meg is öleli valahogy)
TIHI: (csak áll, és hol apjára, hol Károlyra néz) Ami azt illeti, annak mindketten bajnokai vagytok...
APA: De megkomolyodtál... te! Gyerek! Na... tedd magad ké-

nyelembe! Én lehet, hogy nem tudok olyan nagy feneket keríteni a viszontlátás...

KÁROLY: Szia, Aranykezű! (*Odalép, kezét fognak*)

TIHI: (*leereszti a sportzsákot, végigbattyog a szobán*) Mér' nem vigyázol az idegeidre, fater? Hát nem most lenne az ideje, hogy egy kicsit kíméld őket?

APA: Úgy látszik, nincs mit kímélnem... Na... vágódj már bele a fotelbe... itthon vagy!

(*Tíhi leül*)

KÁROLY: Érezd magad itthon!

APA: Hagynád, hogy a fiammal váltsak egypár keresetlen szót? Hagynád?

KÁROLY: A fiaddal? Persze, tessék! Kimenjek?

TIHI: Ne tököldjétek már megint!... Azt hiszitek, ti vagytok a legbölcsebbek a világon? A fene úgylis majd megesz, ha együtt látlak benneteket.

KÁROLY: Nem szóltam semmit.

APA: Elég hangosan csinálod... Na... ide figyelj, Tíhi... Van itt némi hézag, azt kéne valahogy ma este... éjjel... azt kéne betömni... bedugaszolni. Azért is gondoltam: így, együtt...

TIHI: Tőlünk vársz te segítséget? TŐLÜNK VÁRSZ TE VALAMI SEGÍTSÉGET?

APA: A m é n k ü ü s s ö n b e l e ! N e m v á r o k é n s e m m i t ! F o g n á d b e e g y p e r c e a z t a s z e r t e l e n p o f á d a t ! J ó ?

(*Hosszú csend, az Apa le-föl járkal*)

KÁROLY: Távirat?

TIHI: Egy pici.

KÁROLY: Nem értem...

APA: (*mélyen felsóhajt*) Te is a restiben ettél?

TIHI: Ezért hívtál?

KÁROLY: Persze, persze...

APA: Italt hoztál-e?

TIHI: Na, szídj össze, és megyek! Tessék! Ne tartsuk fel soká egymást!

APA: Atyaisten!

KÁROLY: A gyorsal jöttél?

TIHI: Busszal.

APA: Nem így akartam.

KÁROLY: Na... kezdjük előlről! De hacsak lehet: csikorgás nélkül. Nagyon földszintesnek érzem magam, amióta hazaérkeztem. IDE, haza! Lennél kedves megmondani vagy elmesélni: miért hívtál bennünket?

TIHI: Fél óra múlva Neli is itt lesz. Vagy öt nem hívtad?

APA: Hívtam öt is...

TIHI: Ha netán zavartam a családi idillt kettőtök között, szívesen visszavonulok egypár — évre.

- APA: Tihi! Fiam, hát te is olyan lehetetlen embernek tartasz engem? . . .
- TIHI: Milyen lehetetlennek?
- KÁROLY: *Olyan* lehetetlennek.
- APA: Ne nyomorgass, a hétszentségit, ne nyomorgass! Mi a fityfenét akarsz? Ha veled nem lehet szót érteni, akkor a másikkal se lehessen?
- TIHI: Hagyd, fater! Én nem tartalak semmiféle . . . lehetetlen embernek. Ez elég?
- APA: Elég. Elég . . . elég . . . persze hogy elég.
- TIHI: Akkor folytasd!
- APA: Mit folytassak? . . . Mi az anyám térdét folytassak, amikor ez itt, mint egy féléhülye harkály, kopácsol a fejemen!
- KÁROLY: Én, a féléhülye harkály. *Dendropus minor*. Na, megyünk tovább!
- TIHI: Hagyjuk most a biológiát, ornitológiát! . . . Nézd, fater, nem szölkés én meg téged, azt a nők szokták . . . de miért üvöltözünk egymásra, amióta a mama meghalt? ÉN nem szívesen jövök azóta haza. Biz' isten ócskának érzem magamat . . . főleg, amikor elmegyek innen . . . Na, én is rákezdtem már . . . rám ragadt.
- APA: És hogy érzitek majd magatokat, ha *én* is . . .
- KÁROLY: Na tessék: sajnáljuk magunkat egy kicsit!
- TIHI: Apropó, tudok erre egy viccet. — Mondja, kérem, szereti-e a bátyja a túró? — De hisz nekem nincs is bátyám! — De ha lenne, szeretné-e a túró?
- APA: A túró, mi? Hát ti ezt a TÚRÓT már megkóstoltátok. Anyátok meghalt. Nem? Arra válaszoljatok: hogy fogjátok érezni magatokat akkor, ha énnélkülem találkoztok majd? Hogyan TÁVOZTOK majd akkor? Nem kívánok sajnálkozást magam iránt. De van itt valami más is, nemdebár?
- KÁROLY: Hogyne lenne.
- TIHI: Van, van. Mi van?
- APA: Egy egész, nyavalyás, rohadt élet. Meg a szomorú függelékei . . . Ezek a függelékek vagy mi a fenék, ezek hiányoznak, ezért zavarodok meg én is. Na . . . ez van.
- TIHI: Ha én ebből értek valamit . . .
- KÁROLY: A f ü g g e l é k e k e t ? Azt nem értenéd?
- TIHI: Nézd, én nem vagyok egy Russel-agy.
- APA: Én magam se értem egészen, de rossz azt tudni, hogy valamikor másként is volt.
- TIHI: Mi volt másként is? Mi?
- APA: Aaaaa . . . viszonyok, gondolom. Ha VELE jól megértettétek magatokat, úgy tűnt, velem is szót értetek. Mert egyszerűen nem beszélünk. Nekem nem kellett beszélnem. Én csak voltam, léteztem, egzisztáltam a környezetben, na!
- KÁROLY: Felmentetted magad a gyerekeiddel való közlekedés nyűgös terhe alól. Ez az?
- APA: Én azt nem tehettem. Egyszerűen LÁTSZÓLAG a háttérben maradtam.

- KÁROLY: És most mit szeretnél? Előráncigálni bennünket, hogy miért nem terelgettünk téged ELŐTÉRBE?
- APA: Én nem mondtam ilyet! Ne legyél okos helyettem is! Jó?
- TIHI: Rendben van. Tehát: a helyzet az, hogy amióta ELŐTÉRBE kerültél, akaratod ellenére, a mama halála után, nem érzed azt, amit onnan a háttérből éreztél. Hű, de fene nyakatekert! Ilyen ez... *(Jobb kezével a bal fülét vakarja)*
- APA: Nyakatekert. NEM ÉRTEM A MIBENLÉTÉT.
- KÁROLY: Mit nem értesz? Konkrétan.
- APA: Az anya—gyermek viszonyt. Ilyesvalamit. Hülyeség...
- TIHI: Nem hülyeség, bocsáss meg, nem hülyeség! A háttérből lehet, hogy az. De valójában, fater, én nagyon komoly dolognak tartom. Ha nem sértenélek meg vele.
- APA: Én nem vagyok képes most veletek úgy beszélni, ahogy anyátok beszélt... sok esetben helyettem is...
- KÁROLY: Nincs itt mit dumálni. A dolgok így állnak, és kész.
- APA: Igen. Kész.
- TIHI: Nem is a beszéden van itt a hangsúly, fater. Valami máson van a hangsúly.
- APA: Igen. Te például, amikor hazajöttél, a farzsebedből elővetted az útszélén talált virágot, és átnyújtottad anyádnak. Néha szegfűt is hoztál... Ilyen vagány módon, de a tudtára adtad, hogy... Ááááá, a fenébe is, mit akarok én? Hogy szénát hozz elém?
- KÁROLY: Nnna, lám csak, van abban a kisubickolt kobakban valami konkrétum is! Finom, finom. Hát én? Én mit csináltam? Mit hoztam én haza?
- APA: Lényegtelen. Még oda lyukadtok ki, hogy irigyeltem attól a szerencsétlentől a ti... vicznek is rossz... na! hogy ti figyelmesek voltatok hozzá.
- KÁROLY: Eszem ágában sincs ilyesmi, hidd el! Én most kezdem csak sejteni, mi a bajod... Na, mi volt ÉNVELEM?
- APA: Hogy értve?
- KÁROLY: Én nem hoztam virágot haza a farzsebemben. Így van?
- APA: Te nem. Semmit se hoztál neki. Soha.
- KÁROLY: De azért volt valami, nem?
- APA: Te a karodba kaptad, és jó magasan megforgattad. Olyan könnyűnek tűnt a karodban... A nagyfia ölelése szinte súlytalanná tette...
- KÁROLY: Habár üvölt belőlem az éhség, hadd kérdezzem meg: mit jelent ez az utolsó... izé... gondolatod?
- APA: Még nem az utolsó!
- KÁROLY: AZ UTÓBBI GONDOLATOD.
- APA: Nem mondtam semmit, amit nem gondoltam volna komolyan. Igyekezem NEM FÖLDSZINTES lenni!
- KÁROLY: Azt mondtad: A FIA ÖLELÉSÉBEN!
- APA: Így valahogy...
- TIHI: Hát az én ölelésemtől te nem repülnél a mennyezetig...
- APA: Mi csikorog? Na, ki vele!
- KÁROLY: Az a... FIA ÖLELÉSÉBEN.

APA: A NAGYFIA ÖLELÉSE SZINTE SÚLYTALANNÁ TETTE!
Ez az?

TIHI: Nem földszintes...

KÁROLY: Ez az! Mit jelentsen ez?

APA: Anya—gyermek viszonyt, amit apa nem tud felérni ésszel.

KÁROLY: Mert a felesége és egy *valaki* között fejlődött ki...

TIHI: VALAKIK között...

APA: Én... bocsánat... én azt mondtam: anya—gyermek viszony.

KÁROLY: VISZONT mondtál! Higgadtan és elégedetlenséggel is egyszerre...

APA: Ne túlozz! Elégedetlenség, hidd el, egy szemernyi sincs bennem! Sőt!

KÁROLY: SÓT! Mit jelent az a VISZONY? Ez a szó.

APA: Ha nem érted, akkor semmit.

TIHI: A legjobb lesz, ha most elmegyek, és egy másfél-két év múlva visszajövök. Mit akartok itt? Magánszínházat játszani nekem?

(*Észre se veszik*)

KÁROLY: A *viszony* szónak egész konkrét jelentése van. Te, a precíz sarlatán, ennyit igazán tudhatnál.

APA: A gyermek anyja emlőin *csügg*, ez nyilvánvaló viszony. Apjával soha nincs ilyen biológiai állapotban. EZ a szimbiozis, kérlek, mégiscsak viszony.

KÁROLY: De te nem erről beszéltél az imént. Te ÖLELÉST mondtál.

TIHI: Szálljatok le a mamáról! Jó?

APA: Tihi, te sportember vagy, nem?

TIHI: A mamáról szálljatok le!

APA: Csupa ín ez a gyerek! Na... Tihi, van-e ebben az emberben itt egy cseppnyi sportszerűség? (*Károlyra mutat*) Van-e egy cseppnyi is?

TIHI: A kérdésed alighanem állítás is.

APA: Pedig gondolkozzunk csak: a csapásokat sportszerűen kell elviselni. Nem?

KÁROLY: Na, most már sport lett neki az erkölcs is.

APA: Édes fiam, amíg anyád emlőin *csügg* téd, én addig borjúkötélen voltam.

TIHI: Apa, te megőrültél!

KÁROLY: Hadd csak, hadd... lássam: mi van a zsákban!

APA: Keserű seprő... bűdös maradék... (*Magába roskad, öregesen leng jobbra-balra, nyüszít is néha. Az idő szinte megállt*) Indigóbokor, volt eukaliptuszom / lúdhúr és a néhai pálma / én már csak intek, ha gyim-gyom imádna / ősi, nagy, szálló mirha, lankáin aluszom! / A bűz illatrészeiben keressen utódom, / ökrendjen, ha mégis megtalálna...

KÁROLY: (*Tihihez*) Felújítottad a szerződést?

TIHI: Nem.

KÁROLY: Mintha olvastam volna valahol...

TIHI: Most a rádióban vagyok.
 KÁROLY: Na fene! Újságíró?
 TIHI: Diszkdzsoké!
 KÁROLY: Ott hagyta a csapatot?
 TIHI: Estem.
 KÁROLY: Akkor Kazi hiába lesi majd a mérkőzéseidet a tévén...
 TIHI: Nézett?
 KÁROLY: Amikor csak ráért. Te voltál az eszményképe.
 TIHI: Rövid vagyok. Szidják az anyámat, mert nem nőtem magasabbra. Minden reményünk abban volt, hogy leszek legalább 180. „Fiatal vagy! Most nyúlik a csontod! Napozz sokat, edzz mindennap harminc órát! Jól dobsz, rövid vagy, de majd jövőre! Ugraszd el a magasakat, és dobj felpályáról is, ha kell; neked bemegy!” És... végül: „Ne haragudj, sokba kerülsz, a benyomás is gyöngé... Legyél játékos vezető vagy edző!” Hiába. Maradok, amekkora vagyok. Vakarcs. Így hát diszkdzsoké lettem... És edzek egy ificsapatot. Jó kezű gyerekek. Nem vakarcsok.
 KÁROLY: Kazinak te voltál az eszményképe...
 TIHI: VOLTAM... mi?
 APA: *(élénken)* Te nem vagy vakarcs!
 TIHI: Te nevezted mindig így.
 APA: Bosszúságból...
 TIHI: Miféle bosszúságból, apám?
 APA: Te nem vagy vakarcs! Érted?
 TIHI: Ha nem bosszúságból, akkor gyűlöletből!
 APA: Utánad még két... utánad még volt két eset...
 KÁROLY: Milyen eset?
 APA: Két... művi vetélés.
 TIHI: Engem miért hagytatok meg?
 APA: Téged akartunk.
 KÁROLY: Akartunk.
 APA: Mind a ketten: anyád is, meg én is...
 TIHI: Azt a kettőt miért nem akartátok?
 APA: Ennek hosszú története van. Most ne erről beszéljünk! **TE NEM VAGY VAKARCS!**
 KÁROLY: Tessék a szövetséges jobbja!
 TIHI: Valóban akartatok?
 APA: Nagyon.
 TIHI: Ezért mondogatta hát anyám kicsi koromban: szerelmem virága.
 APA: Ezért... Világos, hogy ezért. Anyád nagyon ragaszkodott hozzád, hisz abban az időszakban jöttél a világra, amikor többé-kevésbé rendeződött közöttünk minden... legalábbis a problémák nagyja. Ami még megmaradt, teljesen lényegtelen volt.
 KÁROLY: Ez megint valami hínár... apám! miért nem beszélsz velünk a dolgokról nyíltan? Nézd, a jöveteleinknek nyilván ez is az egyetlen célja. Hát akkor ne teketóriázzunk, hanem ki vele!
 APA: Azt akarod, hogy hazudjak anyámról meg magamról?

TIHI: Apa, most, ugye, nem hazudsz nekem?
 APA: ÉN NEKED NEM HAZUDHATOK SOHA.
 TIHI: Nem is gondoltam ilyen gorombán...
 APA: Csak sportszerűen... élesen! Rámenősen.
 KÁROLY: Apám, ne szenvedeg... jünk!
 APA: Tehát: szenvedeg.
 KÁROLY: Azt mondtam: NE SZENVELEGJÜNK! Többes számban.
 APA: Tihi!... Add vissza a labdát! Tessék!
 TIHI: Miért nevezett anyám engem szerelme vi-
 rágának?
 APA: Mert az voltál NEKI.
 TIHI: NEKI?
 APA: NEKI... is.
 KÁROLY: Öcskös, ha megkérhetnélek, hogy...
 TIHI: Nem kérhetsz meg! (Apjához) Neki is?
 APA: A magam részéről mindent megtettem, hogy tudomásod
 legyen rólam: NEM VAGY VAKARCS!
 KÁROLY: Öcskös, kérl...
 TIHI: Te mindent megtettél vagy megteszel? MOST? Amikor hu-
 szonhat éves vagyok? Most? Te mint apám nem hazudhatsz
 nekem. Így van?
 APA: Így.
 TIHI: Akkor mit...
 KÁROLY: Öcskös, ha le...
 TIHI: Akkor mit jelent az az IS?
 APA: Miféle IS?
 KÁROLY: TIHI!
 TIHI: Ha éhes vagy, szórj rám sőt meg borsot is, úgy izletesebb
 lesznek! Ha már olyan nagyon SZERETED az öcsédet.
 APA: IS!
 KÁROLY: Köszönöm, jóllaktam. Szomjas vagyok. (Magához veszi a
 palackot, durcásan visszavonul vele, és iszogat. Ismét a nő-
 vénytani képeket nézi, aztán a lepkéket szemléli; a további
 jelenettől teljesen elzárkózik)
 APA: Hát ez aztán jellem: vesz nekem a pályaudvaron a resti-
 ben egy kis szíverősítőt, aztán elsajnálja tőlem, magához
 veszi, és boldog!
 TIHI: Tőled tanulta.
 APA: Mit?
 TIHI: A boldogságot.
 APA: Én, ide figyelj, én soha nem sajnáltam semmit tőletek; az
 én boldogságomat ti nem sínylettétek meg...
 TIHI: De hasznát se láttuk.
 APA: Hát nem felneveltünk benneteket becsületben? Hogy ma-
 gam mégsem boldogultam, azt talán ti jobban meg tud-
 nátok magyarázni, mint én...
 TIHI: Miattunk nem tudtál boldogulni. ÍGY VAN?
 APA: A viszonyok... az adott helyzet, és hát bizony itt voltatok
 a jó étvágyatokkal, mint valami csontos, nagy madár-
 fiókák...
 TIHI: El tudom képzelni.

APA: Ennyivel igazán nem tartozol.
 TIHI: A fészek, benne anyám, aztán jön az az IS...
 APA: Á, képzeleted, az van.
 TIHI: Jön a kakukk, és lesz egy...
 APA: Elég!
 TIHI: Lesz egy kikikikicsike kis kakukkfióka... Pontosabban: egy IS!
 APA: *(lábával ellöki maga elől az asztalt, felugrik, és Tihi felé közelít)* Az én fiam vagy, én vertem beléd az akarást, a szertelenséget, a konokságot. Így lettél az, ami vagy! Ha erről a ganédombról nem tudsz úgy nézni az apádra, ahogy illik, akkor majd én lelöklek onnan — a trágyaolúmpozsról!
 TIHI: Lennél egy kicsit egyértelműbb?
 APA: Hátha nekem most nagyon kell a ti segítségetek; hátha nem pusztá szeszélyből adtam fel azt a három táviratot! Erre egyikőtök se gondol... Csak azt a picike mimózáleketeket figyelitek! Tessék, mehettek! Le is út, fel is út! Nem vagyok abban az állapotban és helyzetben, hogy a ti sérelmeiteket orvosoljam, és vélt igazatok előtt leboruljak. Számomra minden perc drága. Na, kifelé! Mennyibe került a vonat, a busz? Kifizetem. Na, halljam!

(Kifulladásra lerokad egy közeli székbe. Hosszú, kínos csend. Tihi turkál a sportzsákjában, Károly előjön az üveggel, önt magának, apjának, aztán hoz még egy poharat, abba is önt. Mondana valamit, de sehogyan se jön szó az ajkára. Végre mégis ő töri meg a csendet)

KÁROLY: Úgy látom, amíg Neli meg nem érkezik, legjobb lesz, ha kerüljük a beszélgetést. Akkor apa úgyis elmond mindent, és rendezzük a dolgokat... nemdebár? Khmm... addig, a tapasztalat szerint, úgyse hajlandó beszélni velünk azokról az életbe vágóan fontos problémákról... khm... Különben pedig, ami a segítőkészségünket illeti, abban igazán nem kételkedhet egy pillanatig se... gondolom, a segítőkészségünk nyilvánvaló... Hisz iderohantunk az első hívó szóra... Tessék! *(A poharak felé int)*
 TIHI: Nekem nincs pénzem. Ezért, Karesz, légy szíves, ne nagylelkűsködj az én nevemben. Nem tudom, milyen más segítségre lenne szüksége az öregúrnak... Él-virul.
 APA: Az útiköltségedet azonnal kifizetem. Mennyi?
 KÁROLY: *(zavartan Tíhihez)* Én, kérlek, a segítőkészségünkről beszéltem...

(Rövid csengetés)

APA: Bújj be!

(Egy kis idő múltán ismét egy rövid csengetés)

KÁROLY: EZ nem a lányod, apa.
APA: B Ú J J B E !

(Özv. Bojtorné lép be, idegesen, feszélyezve, de mint-ha egy kicsit a maga otthonába jönne)

BOJTORNÉ: Matyi ... *(Örülni próbál)* Matyus ... ezek ... a ...
APA: *(roppant zavarban van, felugrik, leül, nyögdéssel)* Hát ... kérem ... látja ... Gyerekek ... egykori kolléganóm ... Néha meglátogat. Irma, Irm ... á ... Özvegy Bojtorné Pásti Irma.
KÁROLY: Apám nagyfia: Detky Károly. A javából! *(Groteszk pukedli, kézcsók)*
BOJTORNÉ: Deres. *(Tihire néz)* Ez már valami! *(Feléje siet)*
APA: *(idegesen, morózusan)* A legfiatalabb, de nem Vakarcs!
BOJTORNÉ: Puszi!om a ... kicsike ... *(Végigméri a legényt, és az utolsó szónál azon a bizonyos helyen megáll a tekintete)*
TIHI: Szeretném megköszönni, asszonyom, a jóindulatát. *(Tenyerével leplezetlenül elfedi Bojtorné tekintetének célpontját)*
APA: Foglaln ... talán helyet.
KÁROLY: Apa, ti tegező viszonyban vagytok, nemdebár?
TIHI: MI visszapusziljuk a puszikát! A ... lálálálá ...
BOJTORNÉ: Igazán?
APA: Egy kicsit szemtelenek, de így is a ... fiaim ...
TIHI: Tetszik tudni, le akar rázni bennünket a nyakáról, azért ilyen kedélyes.
BOJTORNÉ: Helyes gyerekeink vannak, Mátyás.
APA: Ha lennél szíves egy ... óra, esetleg két óra múlva ...
KÁROLY: Ugyan, apa, maradjon csak itt velünk a kedves Irma néni. Jól mondtam: Irma, ugye?
TIHI: Én is erre szavazok.
APA: De ... nekünk ... Szóval van itt néhány dolog, amit szeretnék négy szemközt intézni a gyerekekkel ...
TIHI: Hatszemközt ...
KÁROLY: De hisz Irmácska is a mi kutyánk kölyke ... Vagy nem?
BOJTORNÉ: Látod, Mátyás, van már nekem is szövetségesem ... Ha rövid távra is, de van.
APA: Az isten szerelmére, értsd meg ...
TIHI: Miféle pusmogás az ott? Ne politizáljunk, kérem, a kuloárookban!
BOJTORNÉ: Csak nem akard azt mondani, hogy nem miattam hívtad össze a gyerekeket?
APA: Semmit se akarok mondani, csak próbálj egyszer a sorok között is olvasni!
KÁROLY: De hisz azt csinálja! Foglaljon helyet, Irma drága!
BOJTORNÉ: Csak hogy tudják: ez az első kedves szó ebben a házban.
TIHI: Akkor, kérem, ezt jól jegyezze meg.
BOJTORNÉ: Persze hogy megjegyzem magamnak. Miért kell ezt a lelkemre kötni?
TIHI: Mert lehet, hogy az utolsó is egyben ...

APA: Irma, családi dolgokról tárgyalok a gyerekeimmel, értsd meg, az istenért!

BOJTORNÉ: Értem. Hát persze hogy értem.

KÁROLY: Ugyan, apa, hát a CSALÁDJA kérdéseit ő is megérti!

TIHI: Különben azoknak a nagy dolgoknak a tárgyalása, eddig legalábbis, olyan magas szinten folyt, hogy az értelmi szerzőjük se értette meg mindig... *(Az Apa felé mélyen meghajol)*

APA: Mi ez? Kutyaszorító? Mit jelentsen ez? A kutyaistenit!

BOJTORNÉ: De, professzor, mire való ez a trágárgkodás?

TIHI: Professzor?

KÁROLY: Hát, apám, nagyon haragszom, olyan sokat késtel velem, és nem lehettem ott, amikor téged előléptettek.

APA: *(magánkívül)* Irma, azonnal magyarázatot... magyarázatot kérek...

BOJTORNÉ: Talán csak nevezhetlek, becézhetlek valahogy? Vagy ezt is megtiltod?

KÁROLY: Ugyan, apa, miért vagy ennyire kicsinyes? És... drága Irmácska, nevezze csak nyugodtan doktornak... dokinak, vagy ahogyan jólesik!... Ne zavarja a jelenlétünk!

TIHI: Ha kell, el is fordulunk.

APA: ÉN BETEG EMBER VAGYOK, DE NEM AKAROK A BOLNOK HÁZÁBAN KIKÖTNI!

(Hosszú csend)

KÁROLY: Apa, hívjak orvost talán?

APA: *(nem válaszol, lecsukja szemét, és konokul hallgat)*

TIHI: Kláríka, leheljen belé lelket! Elfordulunk addig...

BOJTORNÉ: Irma.

TIHI: Irma.

BOJTORNÉ: Kis huncut.

TIHI: Kis huncut.

BOJTORNÉ: De hát... az édesapja... vagy nem? Mégiscsak nagyobb tisztelettel kellene viseltetnie iránta. Az édesapja, nem?

TIHI: Én már megkíséreltem szóra bírni ebben az ügyben, de hiába: kitér az egyenes válasz elől.

KÁROLY: Irmácska, igyon egy kortyot! Az jót tesz...

BOJTORNÉ: Ó, igen, jót tenne...

(Károly odaviszi az üveget, forgolódik, poharat keres. Kis ingerkedő nevetés. Irma végül is ügyetlenül a palackból iszik, jól meghúzza, amikor pedig leveszi ajkáról, zavartan köhögni kezd, mintha túl erősnek tartaná az italt)

TIHI: Máris jobban érzi magát — a papa!

KÁROLY: Ne légy cinikus!

BOJTORNÉ: Ez tényleg nem a professzor gyereke?

KÁROLY: Asszonyom, miért kérdi ezt tőlem?

BOJTORNÉ: Hát kitől kérdjem?

KÁROLY: Nézze, én nem voltam ott . . .
 BOJTORNÉ: De . . . hol?
 KÁROLY: OTT.
 BOJTORNÉ: Óóóó . . .
 KÁROLY: Egy anya nem kérdi senkitől, kié a gyereke . . .
 BOJTORNÉ: Kinek a gyereke?
 KÁROLY: A saját gyereke.
 BOJTORNÉ: Ugye?
 KÁROLY: Csak tudja, kitől van, nem?
 BOJTORNÉ: Tudnia kell. Persze.
 KÁROLY: Nahát!
 BOJTORNÉ: Mintha . . . persze . . . Maga céloz valamire.
 KÁROLY: Én?
 BOJTORNÉ: Maga . . . persze hogy maga!
 KÁROLY: Én csupán megmagyaráztam . . .
 APA: *(feléled, felugrik, ismét a régi cinikus öreg)* Ha már így összehozott bennünket a véletlen, hát . . .
 TIHI: A távirat . . .
 APA: . . . hát akkor: koptassuk el azt az italt! Rég nem ünnepeltem.
 TIHI: Apám, nem szeretném, ha később bármiért is dorgálnál vagy megvetnél . . . Ha lehet, ha úgy gondolod, hogy lehet, hát beszélj meg velem, ami van, aztán már megyek is. Nagyon kényelmellenül érzem én itt magam. Nem vagyok én bohóc, nem szeretem a mély ütéseket, se az ilyen fonák, vidéki ügyetlenkedéseket . . . Akárhogy volt — ami volt, elmúlt, és engem nem nagyon érdekel. Elég bajom van így is . . . azt se tudom . . . Na mindegy . . . Szóval egyezzünk ki, és én lelépek.

(Mindenki feszülten figyeli a két embert. Az Apa mozdulatlanul áll, tehetetlen)

APA: Nézd, fiam — mert fiam vagy . . . azt hiszem . . . —, tegyél nekem egy szívességet . . .
 TIHI: Ha módomban van, nagyon szí . . .
 APA: Módodban van!
 TIHI: Rendelkezz velem!
 APA: Én mindenről megfeledkeztem, arról is, hogy jöttök . . . a szenilis agy kihagy . . . Adok neked pénzt, és vásárolj be nekem! Na, gyere a konyhába, ott részletesen megbeszéljük. Az egész helyzet olyan hülye és érthetetlen, hogy ki se tudom mondani.

(Az Apa és Tihi kimennek)

KÁROLY: Házasságot ígért?
 BOJTORNÉ: Mátyás?
 KÁROLY: Hát más is?
 BOJTORNÉ: Hogyan?
 KÁROLY: APÁM . . . HÁZASSÁGOT ÍGÉRT?

BOJTORNÉ: Óóóó... hogy a részéről... ugye? Azt hiszem, az ő szava egyáltalán nem számít... Ebben az esetben legalábbis.

KÁROLY: Tehát nem áll a helyzet magaslatán?

BOJTORNÉ: Most már: ő sem, én sem...

KÁROLY: Engedelmevel, asszonyom... én... lehet, hogy egy kicsit korlátoztam vagyok, meg konzervatív is, ahogy a munkahelyemen mondják rólam a kollégák... de ezt valóban jó lenne alaposabban elmagyaráznia, hogy megértsem...

BOJTORNÉ: Mit?

KÁROLY: Ezt a házassági dolgot... hogy: ő sem, maga sem...

BOJTORNÉ: Ja? Ez a színgáz. *(Táskáját a hasán tartja, megpaskolja és kacsint hozzá)* Itt a határozat.

KÁROLY: Ugyan, ne járassa velem a...

BOJTORNÉ: Akarja látni a bizonyítékot? *(Táskájához nyúl)*

KÁROLY: Neeeeem!

APA: *(kintről, félreértve Károly hangos elutasítását)* Csak bátran, fiam! Csak szívvel-lélekkel!

KÁROLY: *(apjához)* Nem bántjuk egymást.

BOJTORNÉ: Épp hogy utána nyúltam...

APA: Már ott tartotok?

BOJTORNÉ: Ahogy kimentél, mindjárt az után érdeklődött. Jó szimatú gyerek!

APA: Az apja nyomdokán halad.

KÁROLY: Apa, ne légy izléstelen! Én ezzel a... Szóval, ha te meg gondolnád, és ha még nem késő... megkérem egy orvos ismerősömet...

APA: Miért kérsz rá épp tőlem engedélyt?

KÁROLY: Mert ha még lehetne segíteni...

APA: Rajtam?

KÁROLY: Hát engem, apa, elsősorban te érdekelsz.

(Az Apa bejön. Előtte kötény, kezében tányér és konyharuha)

APA: De... hisz... ő... te ezt, Irma, nem tudhatod. Honnan tudod te az én állapotomat? Beszéltél Mágori doktorral!

KÁROLY: Irma azt mondja, itt a bizonyíték a táskájában.

BOJTORNÉ: Mátyás, de hisz ezt te is tudod...

APA: É n n e m t u d o m !

BOJTORNÉ: Miért vagy kegyetlen?... *(Sirásra fordul a szája)*

APA: Én vagyok kegyetlen? Te bonyolítod fölöslegesen a problémáimat! Előbb tudja meg a fiam, mint én, hogy mi a helyzet... Különben is Mágorinak hallgatnia kellett volna az egészről. Úgy beszéltük meg, hogy ma este hozza a vizsgálat eredményét, és akkor megtartjuk vagy nem tartjuk meg a tort.

BOJTORNÉ: A T O R T ?

APA: Na, ne legyünk még cinikusak is!

BOJTORNÉ: Mágorit nem is láttam hetek óta... És ne sértegetsz! Jó? *(Zokog)*

KÁROLY: Ott van a táskájában.

APA: Mutatta?

KÁROLY: Nem, csak a hasát veregette... Ugyan, apa, hetvenéves létedre hogy eshetett meg veled...

APA: Ez, kérlek, nem is jön sokkal előbb... Jól megúsztam eddig...

KÁROLY: És ő? *(Irmára mutat)* Ragaszkodik... persze...

APA: Neki ez színház. Szívderítő játék.

KÁROLY: Ígértél neki *valamit*?

APA: Ugyan, Károly, ígéret nélkül adja az ember, amit ad egy ilyennek.

KÁROLY: Elveszed?

APA: Mit csinállok?

KÁROLY: De hisz most mondod, hogy... elveszed.

APA: Mit?

KÁROLY: Ezt a könnyzacskót itt... elveszed feleségül?

APA: Te bolond vagy!

KÁROLY: Nézze, professzor, ez könnyen megeshet.

APA: Négyszemközt szeretnék beszélni vele...

KÁROLY: TIHINEK SEGÍTSEK?

APA: Elment vásárolni...

KÁROLY: Add ezt a tányért, honyharuhát... *(Kimegy)*

APA: A táskában van?

BOJTORNÉ: Igen. És te is láttad ezerszer!

APA: Ide vele!

BOJTORNÉ: Nem adom.

APA: Valami nem stimmel itt... Add ide azt a...

BOJTORNÉ: Valamikor harciasabb voltál, kevesebbet beszéltél!

APA: Ja vagy úgy? *(Ráveti magát az asszonyra. Több ebben az ölelkezés, mint a harc. Megszerzi a táskát)*

BOJTORNÉ: *(előveszi a keresett papírlapot, egy újságkivágást)* Gondoltam, tudod már fejből.

APA: „Mérleg hava... érzelmi világa... kapcsolatok... el ne mulassza a kiváló alkalmat... A Bak havában született férfi kitűnő élettársa lehet...” *(Hosszú csend)* Csak azt nem értem, miért veregetted te a gyerek előtt ezt a domború kis hasadat...

BOJTORNÉ: En? En? En? *(Ismét sirva fakad, és erőltetve zokog)*

(Ebben a pillanatban megszólal a csengő. Irma abbahagyja a zokogást. Mind a ketten az ajtó felé néznek. Egyik kíváncsian, a másik döbbenettel)

(Függöny)

II. FELVONÁS

A színre néhány konyhaszék is bekerült. Az asztal roskadásig megrakva étellel-itallal. Szól a rádió, de a hangulat igen feszült.

Tíhi az ágyon ül, teljesen elkülönülve a társaságtól. A kópot fotelban Apa, mellette Károly imbolyog, alaposan kápatos. Az asztal íúlsó felén Bojtorné. Neli le-föl sétál. Mintha várnának valakire.

- NELI: Ha gondoljátok, megpróbálhatom még egyszer... (Az órájára pillant) Negyed tíz múltott... Igazán nem zaklathatjuk azt a szegény Ticénét ilyenkor... késő van, lehet, hogy már le is feküdt... (Csend) Először, másodszor kedves volt hozzám, de most, amikor harmadszor is a telefonjához kéredzkedtem, csak annyit mondott: „Tudod, hol van, tessék, használd”... És igaza van; ha engem kérdetek: igaza van. Különbén is: apa könnyíthetne a dolgon... de én még ilyenek nem láttam. Megkötötte magát. Apuci, igazán, mi történt? Hát még nekem se mondod meg, akivel minden titkodat mindig megosztottad... meg én is veled a magamét... (Oda ül az ölébe, simogatja, becézgeti)
- APA: Kislányom, ez sokkal súlyosabb kérdés, mint bármi más eddig... Hogy őszinte legyek: engem is legalább annyira esz a kíváncsiság, mint titeket. Talán még jobban. Az én bőrömről van szó.
- KÁROLY: Inni szabad, enni nem... Ez aztán szülői vendéglátás!
- NELI: Karcsi, kérlek, ne légy szemtelen!... Hát mit gondolsz, ki eszi el előled azt az ételt?...
- APA: Én!
- KÁROLY: Na tessék! Megint kitör a háború, de csak azért, mert ÉN éhes vagyok. Apa mindjárt hozza itt nekem a bicskát: „NA, VÁGD FEL A GYOMROM, SZÓRD KI A BELEM, ITT VAN A KAJA! MEGETTEM!”
- NELI: Én, biz' isten, sohase ismertelek ilyenek. Mi történt a csiszolt modorú és tehetséges közgazdászunkkal? Miféle rövidzárlat állt be értelme és érzelme távvezetékein?
- KÁROLY: A te stílusod se lenne ilyen cikornyás, ha korábban érkez-tél volna haza... drágám. Ezért inkább hagyjuk! Jó?
- APA: Örülök, hogy mindnyájan eljöttetek a hívásomra. Ha valakit vádolok, az elsősorban én magam vagyok... Ebben a vadonban teljesen eldurvultam: marok, harapok, minden-kire acsarkodok...
- KÁROLY: Hallottad? Neli, hallottad?
- NELI: Mit?
- KÁROLY: Amit most mondott?
- NELI: Persze hogy hallottam. Meg is értettem. MEGÉRTETTEM!
- KÁROLY: Nagyra vagytok a ti női szenzibilitásotokkal, pedig csupa felületesség.
- NELI: Felületesség az, ha megérted valakinek a belső rezdüléseit? Apa valóban egyedül él itt, elvadultan, aztán persze hogy fáj, ha a saját húsába harap...
- KÁROLY: Ó most a saját húsába harapott?
- NELI: Van bátorsága beismerni és viselni a szégyenét.
- KÁROLY: Egyszer már megharagudott rám, tudod. Egyszer már na-

- gyon megharagudott rám, de most megint megmondom:
EZ, AMIT MOND, EZ SEMMI MÁS, MINT SZENVELGÉS.
- APA: Most, hogy kívülről hallgatom, amit rólam beszéltek, úgy tűnik: Károlynak igaza van.
- NELI: Apa, nem lehetsz ennyire engedékeny. Károllyal mindig is nagyon engedékeny voltál... Túl korán érvényesült az akarata...
- KÁROLY: Ha ez apától függött volna, húgocskám, ma se lenne saját akaratom, ahogy neked sincs.
- NELI: Ha tudom, mi van rendjén és tiszteletet érzek apám iránt, az neked az önállóság hiánya... Na hát ez jó! Ha egy ilyen kócos, hippi mondaná ezt, *(Tihire mutat)* nem is csodálkoznék rajta... de te... te, a deresedő halántékú, megfontolt közgazdász...
- TIHI: *(hallva, hogy róla is szó esett, feláll, és odasétál nővére elé)* Én tehát eredendő apagyilkos vagyok?
- NELI: Új a seggedre, és hallgass!
- TIHI: *(Károlyhoz)* Ezek ismerős szavak, nem?
- KÁROLY: Apa beszél...
- TIHI: A férjedet is így seggére ülteted néha?
- NELI: *(nem bírja túrtóztatni magát, hirtelen pofon üti Tihit. Egy másodperc szünet)*
- TIHI: *(csak végigméri Nelit, aztán odalép apjához)* Kérek a másokra is egyet. *(Lehajol, hogy közelebb legyen. Az Apa megsimítja az arcát, és elfordul)*
- KÁROLY: Ő téged kövel, te kenyérrel...
- NELI: A pökhendije!... Nagyon felvitte az isten a dolgát, gyalog már nem is lehet vele beszélni. Kosárlabdabajnok.
- KÁROLY: Hol van most az a csalhatatlan női szenzibilitás és a megértő szív?
- NELI: Az ilyen csirkefogókat... leönteni benzinnel... és...
- TIHI: ...meggyújtani.
- NELI: Jaj, menj a szemem elől, te Lucifer, te...
- TIHI: Csak hogy tudjad: abból a pofonból jár valami vissza is.
- KÁROLY: *(Bojtornéhoz, aki eddig szinte megbabonázva szemlélte az eseményeket)* Irmácskának persze ez ne okozzon csalódást! Nagyon összetartó család vagyunk mi különben. Egy kis piccsi-pacsi megesik, de ez csak jót tesz az idegeknek.
- BOJTORNÉ: Én... nekem van még valami sürgős dolgom, ha nem sérteném meg a...
- KÁROLY: Megsértene.
- BOJTORNÉ: De nekem mennem kell, értsék meg!
- KÁROLY: Ááááá, nem lehet csak úgy elvinni azt a nagy meglepetést, azt az írott bizonyítékot... Ettől nem szabad megfosztania bennünket.
- APA: Hadd menjen!
- BOJTORNÉ: Hogyhogy hadd menjen? Nem vagyok én egy rongybábú, amelyet csak úgy kilódtanak az utcára! Kikérem magamnak!
- APA: Ne sírj, ha lehet!
- KÁROLY: Emberek, én már háromszor berúgtam, a lelkem is fáradt,

most már nem is vagyok éhes... tele vagyok mindennel, önmagamnak is terhére vagyok... Most értem csak, miért visolyogtam mindig a családi találkozóktól... Nem nekünk valók ezek. Ahogy összejövünk, ingerlékenyekké válunk... Szegény anyáknak ez fájhatott leginkább. Ő már nem is igyekezett nagyon összehozni bennünket. Külön-külön örült mindegyikünknek. Arra talált is módot.

- TIHI: Én nagyon, de nagyon boldog lennék, ha ma ebben a környezetben és az ADOTT körülmények között nem esne szó a mamáról!
- NELI: Ez még az emlékeket is kizárja az ajtón...
- KÁROLY: Te meg mindent félreértesz!
- NELI: Annyira nem vagyok középszerű, hogy ne érteném meg, mire céloz.
- TIHI: Ha így van, nagyon boldoggá teszel.
- APA: Nelikém, valamit mondani akartál nekem?
- NELI: Én?
- APA: Azt állítottad a jó előbb, hogy minden titkodat megosztod velem. Nos?
- NELI: Így is van, apa. De nekem most nincs titkom.
- APA: Tagadni akarod, hogy jól ismerlek?
- KÁROLY: A professzor csak tudja, mit beszél.
- NELI: Karcsi, szállj le rólam!
- KÁROLY: Apádról beszélek, a profról. Így van, kedves Irmácska?
- BOJTORNÉ: Én így becézem.
- APA: Jó, nem lettem egyetemi tanár, sohase lettem az. Mi maradtam? Kis vidéki tanár. Így van?
- KÁROLY: Voltál te más is?
- NELI: Károly!
- APA: Hogyne. Voltam.
- KÁROLY: Mesélj nekünk arról! Mi minden voltál?
- NELI: Miért kínozzátok ezt a szegény embert? Mit vétett nektek? Miért nem tudjátok legalább egy picit...
- TIHI: Te csak egy PICIT érted meg?
- NELI: Hallgass!
- APA: Igen, sokfelé cipeltelek magammal benneteket az életben.
- NELI: De mindig becsülettel gondunkat viselted.
- KÁROLY: Hadd mondjam ezt egyedül el! Nem árt egy kis számadás az életről.
- APA: Igazad van, Károly. Csak azt nem tudom: te megteszed-e néha, amit most nekem bölcsen ajánlasz.
- KÁROLY: Szinte naponta. Megnyugtatlak.
- APA: Az nagy baj.
- KÁROLY: Mi a nagy baj?
- APA: Ha valaki annyira retteg a saját természetétől, hogy naponta kell számadást tennie... és az semmit se ér.
- KÁROLY: Az ilyen számadás?
- APA: Az ilyen... Így nincs mit számolni. Semmi se gyűlik össze a lapáton.
- KÁROLY: Az ember tehát csak hosszabb időn át követhet el gazsá-

got? Évekre, évtizedekre van szükség, hogy megteljen a lapát?

APA: Hát ha már annyira érdekel a véleményem, meg is mondom. Nem szándékozom veled, se a többi gyerekemmel ma este civakodni, se olyanféle eszmecsere-t folytatni, amelyben bárkit is megsértenék. De ha már itt tartunk, egyet mégiscsak meg kell mondanom: Az az ember, aki naponta vagy minden percben figyelni önmaga cselekedeteit, állandóan abban a meggyőződésben él, hogy tökéletes, hogy alapjában véve semmi bűne nincs, és hogy ez feljogosítja arra, hogy mindenki mást a lehető legélesebben bíráljon. Az önmaga iránti bizalmatlanság így válik mások ellen váddá, ítéletté és... büntetéssé is néha. Amikor megérkeztél, emlékezz, elég volt néhány dolgot egyszerűen visszakérdezni, állításodnak megerősítést kérni, hogy aztán kíméletlenül letarolj, levágj, lehengerelj... Ha az én múltam érdekel, jegyezd meg: nem tökéletes. Nem is akarom, hogy akár egyetlen pillanatig is higgyétek: a szülőapátok tökéletes. Ha pedig valaki még tovább akar vajakálni a múltamban, tessék, itt vagyok! MÉG itt vagyok.

KÁROLY: Bravó!

BOJTORNÉ: Na, értik már, miért nevezem én őt professzornak?

NELI: Úgy szerettem, míg hallgatott... Jó?

BOJTORNÉ: Ezt az embert nekem ítélték a csillagok!

TIHI: És az a kis nyálasság a méhében, az mi?

BOJTORNÉ: Miiiiiiii?

KÁROLY: A fene egyen meg, te hülye állat!... Hát nem mondtam...

APA: EZ IGEN! *(Ebben a pillanatban kezd Apa ráeszmélni arra, hogy gyerekeit is felmutathatja igazi színükben)*

NELI: Ez már türhetetlen!

TIHI: Jaaaa... vagy kegyed nem is tudja? Na, jöjjön csak velem közelebb ehhez az élő kövülethez! *(Odaugrik Nelihez, górombán karon ragadja, és Bojtorné felé vonszolja)*

KÁROLY: Hagyd abba!

APA: Csak rajta, fiam! *(Szurkolni kezd neki)* Hajrá! Hajrá!

BOJTORNÉ: Ho-hozzám ne közelítsen!... Én tisztességes asszony vagyok... nem türöm az ilyen aljasságokat!... Mátyás!

NELI: Mit akarsz, te vadállat?

TIHI: Add a kezed! *(Megragadja Neli tenyerét, és a megrémült Bojtorné hasa felé viszi)* Tapintsd meg!

APA: Na, tapintsd meg!

NELI: APA... apa... apa...

APA: Na, tapintsd meg!

NELI: Eressz el!

TIHI: *(elereszti, de nem mozdul a helyéről)* Ha apád mondja... neki hihetsz...

APA: Lassan megmutatkoztok ti is. A TÖKÉLETESEK!

BOJTORNÉ: *(még a jó előbb sirásra görbült a szája. Most sirva fakad)* Menni akartam... Mátyás... Miért nem engedted?... Mátyás... én...

APA: Nem kell túl nagy jelentőséget tulajdonítani ennek a dolognak.

NELI: Apa, igaz ez?

APA: Kérdezd meg a két...

NELI: Ez nem lehet igaz?

APA: Károly! Igaz vagy nem igaz?

KÁROLY: Lehetséges... Én nem vagyok hajlandó támadási felületet adni...

NELI: Apa, ne légy kegyetlen... mondd meg már!

BOJTORNÉ: Az én hasamhoz ne nyúljon egy taknyos gyerek!

TIHI: Isten ments!

KÁROLY: És most apa csak mosolyog az egészen... Na, ez az ő módszere.

NELI: Apuci, az istenre kérek! Mit jelentsen ez?

TIHI: Miért apát kérded, kérdezd meg Klárikát!

BOJTORNÉ: Irma!

TIHI: Irma!

KÁROLY: A kis huncut.

APA: Ha lenne mit örökölni... megérteném a riadalmatokat, de így?

NELI: Valamit azért csak mondhatnál róla...

BOJTORNÉ: Igenis, feleségül vesz!

APA: Meg van írva!

TIHI: *(Károly felé)* A láskájában van a bizonyíték?

KÁROLY: Azt mondta. Mit tudom én...

NELI: MIFÉLE BIZONYÍTÉK?

APA: Károlyt kérdezd, ő a szar'kavaró!

BOJTORNÉ: Mátyás, nem tudsz magadhoz méltóan viselkedni? Szégyellem magam.

TIHI: Egészen jól csinálja.

KÁROLY: És mikor tudott?

APA: Mit?

KÁROLY: Magadhoz méltóan viselkedni. Mikor tudtál?

NELI: Nem mondod meg? Nekem se mondod meg? *(Fenyegetően)* SZÓVAL NEKEM SE VAGY HAJLANDÓ MEGMONDANI?

TIHI: Mert *neked* mégiscsak meg kellene... nem?

NELI: *(teljesen felingerül; amióta megjött, állandóan apját védte; most lassan ellene fordul)* TÉGED ITT VALAMIVEL VÁDOLNAK. TUDNI AKAROM, MI EBBŐL AZ IGAZ.

APA: Az imént többen is éhesek voltatok, most lassan mindenki megfeledekzik a TORRól!

KÁROLY: Miféle torról van szó?

NELI: Most ne beszéljetek másról!

TIHI: „Kedves kócosaim, bocskorosok és lakkcipősök! A világ legjobb beat-műsorát hallgatjátok. Ne vegyétek zokon, hogy tegeződök, de ezt Don Maclean-tól tanultam. Ettől a sráctól sok jót lehet tanulni, de kevés hasznavehető. Milyen kár, hogy nem ő találta fel a pneumatikot! Neeeee, yeeeeeee! Don Maclean: AMERICAN PIE! *(Felerősíti a rádiót)*

APA: Amikor feladtam a sürgönyöket, azt hittem, szükségem

van rátok, itt kell lennetek . . . fontosak vagytok nekem ebben a pillanatban . . .

NELI: Apa, te borzasztóan megváltoztál; olyan képtelenségeket mondasz, amit magad se . . .

APA: Te persze meg vagy győződve róla, hogy apa a te cirókamirókád nélkül nem lehet meg. A te gügyögésed az én égi mannám . . .

NELI: Miért távolodsz el tőlünk? Az istenre kér . . .

KÁROLY: Miért beszélsz többes számban?

NELI: Hát ti nem érzitek?

TIHI: „A múlt esztendő legjobbjai — persze nem szerintünk, hanem a New Musical Express fejesei szerint —: Dawn — Diana Ross; Middle of the road — Elvis Presley! Ez a szépfiú még mindig tartja magát, akár a közvetlen közelemben ez a mokány öreg, az APÁM! Yeeeeeee! Jön: Niel Diamond, George Harrison, Mungo Jerry, Suprimes, végezetül: Dave and Ansell Collins! Yeeeeeee!”

KÁROLY: Kilyukasztom a gumidat, gyerek!

APA: Hagyd a komédiást! Van annak elég baja . . .

NELI: Neki van, mi? Neki aztán van. Mert mindenki a tenyerén hordozza — neki van. Sohase tudott úgy viselkedni, hogy valakit meg ne sértsen . . . Ez valahogy vele jár a jellemével. Ó, mit mondtam: jellemével?!

BOJTORNÉ: Én is ezt kérdezem első pillanattól kezdve: van-e neki . . .

TIHI: Az, amire maga gondol, Kláríka, VAN!

BOJTORNÉ: Pimasz fráter!

KÁROLY: Egy kicsit erős, nem gondolja, ténsasszony?

BOJTORNÉ: Hogy én mire gondolok? Igen, egy kicsit erős.

KÁROLY: Amit *mondott*, azt találok ERŐSNEK. Elfelejtette, kinek az otthonában van?

TIHI: De hisz ez már az övé! Nem?

APA: És ha igen?

NELI: Apa, te valóban meg akarsz nőszülni? Ebben a korban?

BOJTORNÉ: Mátyás nagyon jól tartja magát. Ezt állítom, kedveseim!

KÁROLY: Állítja? Úgy?

NELI: APA . . .

APA: Igen, kislányom.

NELI: Mi a szándékom?

APA: Meg fogsz lepődni: nincs szándékom.

(Hosszabb csend. Károly iszik, az Apa is pohár után nyúl; Neli még mindig le-föl jár; Tíhi ismét rádiózik, Bojtorné pedig táskájában motoz. A csendet a bejárati ajtó felől csengetés zavarja meg. Mindnyájan mereven figyelik az ajtót. Az Apa int Nelinek, nyisson ajtót. Bejön Mágori)

MÁGORI: Jó estét . . . mindenkinek!

APA: *(feláll, elébe megy, kezét fog vele, aztán sorra bemutatja a jelenlevőket)* Nem tudom, emlékszik-e még rájuk: a lányom, Kornélia; az elsőszülött Károly, ez pedig Tíhamér.

(Bojtornét tüntetően kihagyja, elnéz felette) Attól félttem, már nem is jön.

MÁGORI: De hiszen megígértem. Csakhogy, tudja, hogy van a klinikán, az ember nem rendelkezik önmagával... *(Ide-oda topog, kényelmetlenül érzi magát)* És a család... ez a... csak úgy... egybegyült?

KÁROLY: Igen, csak úgy...

APA: Foglaljon helyet, barátom! Itt talán kényelmesebb... *(Bele-nyomja egy fotelbe, ahogyan ő azt már szokta)* Egy italt nem utasíthat vissza, igazán nem, kedves Mágori barátom. *(Kezébe ad egy poharat, aztán ő is vesz egyet)* Tessék, vegyetek ti is... kinek mit kíván a kicsi szíve...

(Károly nem kéri magát. Tíh is odasomfordál. Neli durcásan hátat fordít, és megint rója útját. Bojtorné kis kacér, de felette ellenszenves kacarászás közepette magához vesz egy nagyobbacska poharat, s mert csak félig van, hozzátölt, azonnal inna is, de észbe kap, és megvárja a házigazda köszöntését)

APA: Hát akkor... kedves egészségünkre!... Isten hozott benneteket, gyerekeim, és magát is, kedves Mágori barátom!

(Isznak)

KÁROLY: Sehogy se tudtam elképzelni, ki az a tekintélyes személy, akire ennyit várunk...

MÁGORI: Elnézést, Detky úr, de igazán nem tudtam, hogy ennyien... Megmondhatta volna, hogy családi ünnepség lesz...

TIHI: TOR!

KÁROLY: Apa szerint tor.

MÁGORI: Ne tessék velem...

APA: Jól mondja a gyerek. TOR.

MÁGORI: Miféle...

APA: TOR. Az én halotti torom.

MÁGORI: De hisz ilyet nem tehet... Detky úr, ilyet nem tehet. Ez kegyetlenség!

(Károly az előbb hallottakon csak elgondolkodik. Neli összetörve félrevonul és szíjog. Tíh elzárja a rádiót, Bojtorné mintha valami kedélyes dologról lenne szó, nyájasan mosolyog, és igyekszik nagyon odafigyelni)

APA: Azt mondta: nem tehetek ilyet. Így mondta, kedves Mágori barátom?

MÁGORI: Elsősorban ehhez nincs joga...

APA: Majdcsak megbizonyosodik róla, hogy van jogom hozzá, de még mennyi... Ezek itt a gyerekeim. Mind másképp nevelkedett fel. Érti? Mind más időben, más körülmények között. Nem tudtam hozzájuk egyformán viszonyulni... Hogy milyen nevelést kaptak, az most teljesen lényegtelen.

Többé nem nevelhetem egyiket se. Olyanok, amilyenek. Mivel én távozom elsőnek, szeretnék tőlük magamhoz méltóan elválni... De először a magáé a szó, doktor úr. Tessék.

- MÁGORI: Nem értem.
APA: Miért vártam én ma este magát, doktor úr?
MÁGORI: Ez a kettőnk dolga, nem?
APA: Az egész családé.
MÁGORI: Ne kérjen tőlem ilyet!
APA: Megígérte vagy nem?
MÁGORI: Engem az orvosi titoktartás kötelez, nem kiabálhat velem így, Detky úr!
APA: Nem a maga életéről van szó, hanem az enyémről!
MÁGORI: Elnézését, én akkor se...
KÁROLY: Apa, mi történt veled? Ilyennek sohase láttalak. Mondd meg: mi a baj!
APA: *(Mágorihoz)* Mit mutat a rostelemzés?
MÁGORI: Nem mondhatom meg.
APA: Akkor ebből is ért az, akinek a bőréről szó van...
MÁGORI: Én nem mondhatok semmit. Érti? SEMMIT.
APA: Hallgat?
MÁGORI: Én nem mondtam semmit. És jegyezze meg, jóvátehetetlen hibát követett el!
APA: Tudom: visszaéltem a barátságunkkal. Így van?
MÁGORI: Így van.
APA: Maga, Mágori barátom, nincs az én bőrömben, nyugodtan dönthet barátság és ellenségeskedés dolgában. Én már azt sem tehetem. Na, ha megengedi, kedves doktor úr, szeretném megköszönni a közbenjárását, és meghívom a halotti toromra.
KÁROLY: Fogadja el!
MÁGORI: Egy percig se maradok... *(Forgolódik, táskáját, felöltőjét keresi — persze, magával se hozta)*
APA: Mágori fiam! Elmehetsz, de akkor tagadd is meg valamikori tanárod! Azt az embert, aki abba a seggfejbe beleoltotta annak a tudománynak a nemes hajtását, amelynek a *naevkénű* alkalmazója vagy ma.
MÁGORI: *(a hallottak szinte meadermesztik)* De... én... tanár úr...
KÁROLY: Mondtam, hogy maradion! Itt most nincs kegyelem. Ezt igazán beláthatná, doktor úr!
APA: Kegyelem? Még te vagy cinikus? Hát nem maradtok-e mindnyáian ITT, amikor én TÁVOZOM?
NELI: Önző... beteg... irigy.
APA: Téged irigyjellek az élettől? Téged? Ó, te kis penészvirág!
KÁROLY: Üliön le, doktor úr! Ki kell várni a végét.
APA: Látja, Mágori, ez az ember naponta számot ad önmagának saiat tetteiről. Ő makulátlan. Mindent ki tud számítani, mindennek tudja a helyét és értelmét. Aranyos gyerekei vannak, de annyira félti őket tőlem, hogy három esztendeje nem engedi őket hozzám... Engem meg nem hív. A fiam. Éli a maga életét. Hát akkor én is élem az enyémet!

- KÁROLY: Ha te ilyen jól értesült vagy, akkor teljesen felesleges, hogy tovább is rontsam itt a levegőt. *(Megy a táskájáért, amely valahol Bojtorné széke mögött van)* Mozdítana a tagjain egy pirinkót, kedves mama?
- BOJTORNÉ: Hogyne, csak mondja... Miért?
- KÁROLY: A táskám...
- APA: Vidd magaddal ezt a kis harapnivalót is! Tessék, itt van... én ezt úgyse magamnak szántam...
- KÁROLY: Ételről veled többet egy szót se váltok. Ha eszembe jut, hogy szegény megboldogult anyámmal is alighanem így viselkedtél... fölforr bennem a vér!
- APA: Ha ez igaz volna, engem akkor sem terhelne... Anyád sohasem volt éhes. Tudtommal. Mindenét nektek adta volna, csak hogy jó véleményetek legyen róla. Fogalmatok sincs róla, milyen hiú teremtés volt. És mit ért el a nagy buzgalmával? Halálának első évfordulójára se jöttetek el. Évi szabadságotok ideje alatt sem... Egyetlen virágcsokrot nem vittetek a sírjára. Pedig kellett volna. Nem az én kedvemért: a saját lelkiismeretetek megnyugtatóására. Nahát ezt nem akarom én! Nekem ne ájtatoskodjatok a halálos ágyamnál, ne gyűrögessétek a zsebkendőfölkét a száraz szemeteken! Most azonban egyetek, igyatok! Ezt a tort NEKTEK rendeztem, ez jár. Na, doktorom, miért pilledt úgy el?...
- MÁGORI: Nagyon csúnya dolgot tesz, tanár úr. Ebben a helyzetben senkinek sincs szava, csak egyedül magának. Nem gondolja, hogy esetleg egy másik alkalommal talán lenne itt egyikünknek-másikunknak is megjegyeznivalója...
- APA: Magának is ezek szerint?
- MÁGORI: Nekem is... valahol a dolgok legvégén...
- APA: Tehát csak nekem van szavam? Hát akkor változtassunk a játékszabályokon! Nem hiszem, hogy ezeket a gverekeket különösebben köteleznék a mai est **ÜNNEPÉLYESSÉGE**. Kornélia, kedves, még mindig nincs semmi mondanivalód az imádott apucidnak?
- NELI: Tudod te nagyon jól, hogy igenis van. De idegenek előtt nem vagyok hajlandó kitergetni a...
- BOJTORNÉ: Kire célzott, kedvesem?
- NELI: Ana, mit keres itt ez az iszonyú némbor?
- BOJTORNÉ: Miiii?
- NELI: Mit keres itt?
- BOJTORNÉ: Hallottad ezt, Mátyás?
- APA: Miért ne ülne itt, kislányom?
- NELI: **HÁT KICSODÁD EZ NEKED? SZERETŐD? KURVÁD? ÁGYASOD? TAKARÍTÓNŐD? VAGY ÉPPENSÉGGEL A FELESÉGED?**
- APA: Semmim.
- BOJTORNÉ: De, Mátyás...
- NELI: Akkor mit keres itt?
- APA: Eljött a torra. Azt hiszem.
- KÁROLY: Azt hiszed?

- APA: Igen, azt hiszem.
 TIHI: Karesz, hát nem érzed, az a célja, hogy mindenkit össze-
 ugrasszon.
- KÁROLY: Én legelőbb apát szeretném hallani... Egy fél órával ezelőtt
 kis híján el is kezdte a meséjét, aztán valami miatt abba-
 hagyta... APÁNK, A NAGY EMBER. Miért ögyelgett ve-
 lünk a világban? Miért nem volt sohase otthonunk? Miért
 volt anyánk kénytelen minden évben elzálogosítani azt a
 kevés értéktárgyat is, ami még megmaradt az örökség-
 ből? Miért volt nekünk mégis olyan fene büszke apánk?
 Hol van az a rengeteg ígéret? Tudományos munkák, talál-
 mányok.
- MÁGORI: Én, engedelmmükkel, elmennék. Dolgom van még, és...
 KÁROLY: Maradjon csak, doktor úr. Úgy hallottam az előbb, maga
 az apám diákja volt valamikor, így remélhet egy jó vég-
 szót, és beugorhat maga is...
- MÁGORI: Irtózom a családi perpatvartól...
 APA: Ez nem lesz perpatvar. Ezt mi magas szinten csináljuk.
 NELI: Miért nem hagyjátok a doktor urat elmenni?
 APA: Gondoltam, érdekel a rostelemzés eredménye, kislányom.
 Hátha mégsem rák.
- NELI: Persze hogy nem az. Különben pedig a doktor urat köte-
 lezi az orvosi titoktartás...
- MÁGORI: Próbálják megérteni a helyzetemet!
 APA: Kérem, én már nem is ragaszkodom a diagnózishoz. Tetszik
 látni: lényegtelen. Engem már temetnek.
- BOJTORNÉ: Ugyan, maradjon csak, doktor úr!...
 KÁROLY: Még egy mélyütés. MI temetjük apát, de apa nem hajlandó
 tudomást venni a diagnózisról. Apa megrendezi a saját ha-
 lotti torát, és mi vagyunk a dögkeselyűk.
- APA: Nanana! Ez a szó, az utóbbi, elég kellemetlen lehet...
 KÁROLY: Bocsáss meg!
 APA: Rólad van szó. Rád illik.
 KÁROLY: Mi illik rám?
 APA: Tudja, doktor úr, ez az én nagyfiam híres ember.
 KÁROLY: Na, most hova akarsz kilyukadni?
 APA: Nagyon tehetséges közgazdász. Kicsi kis filiszter volt éve-
 kig, amíg el nem jött a várva várt pillanat.
- MÁGORI: Hallgatnom kell ezeket a...?
 APA: Csak azért mondom, mert olyan tökéletes, és minden este
 számot ad a napi viselt és kevésbé viselt dolgairól.
- KÁROLY: Jobb lenne, apa, ha...
 APA: Ezt már persze elmondtam. Vagy nem?
 NELI: Csak mondd! Aztán úgyis rajtam a sor. A fontos, hogy le-
 gyen közönség.
- MÁGORI: Kisasszony, én a legszívesebben mennék, ezt maga is tud-
 ja...
 NELI: Akkor mire vár?
 KÁROLY: Megkértem, hogy maradjon. Azért.
 NELI: Te mindig kifundálsz valamit. Javíthatatlan vagy.
 APA: Szóval a kis filiszter várja az alkalmas pillanatot. Mert ő

- nagy tettekre volt hivatott. Ezt már gyermekkorában is hangoztatta.
- KÁROLY: A Wunderkind, ugye?
- APA: Hogy neked milyen remek logikád van! Na már most az a nagyvállalat, ahol dolgozott ez a filiszter, egy válságos pillanatban megingott... Tudja, milyen kort élünk, a gazdasági helyzet egyetlen éjszaka megváltozhat, vele aztán változnia kell a viszonyoknak is. Nem így van?
- KÁROLY: Apa, amikor megérkeztem, állandóan a közhelyeim miatt gyötörtél. Most te estől ugyanabba a hibába...
- APA: Én téged a pontatlanságod miatt feddtelek meg! Na, hogy ne részletezzük: a vállalatnak volt néhány üzemrészlege a környéken.
- MÁGORI: Igen képszerűen mondja...
- APA: No és a főigazgatóság úgy határozott, hogy ezeket az üzemrészlegeket ööö... amputálni kell. Jól mondom?
- MÁGORI: (komoran bólint)
- APA: Csakhogy ez módfelett kényes munka ám. Ember legyen a talpán, aki szembe mer nézni azokkal a melósokkal — hogy a felmondás kézbesítéséről meg a felszámolás idegtépő műveletéről ne is beszéljünk. Így volt, fiam?
- KÁROLY: Sejttem, mire célzol... Na, nem baj.
- APA: Nem, persze hogy nem baj! Figyeljen, doktor úr: mit gondolsz, ki volt ember a talpán? Na, mondja csak ki nyugodtan!
- MÁGORI: Sejtelmem sincs róla...
- APA: Ez persze nem igaz. Maga kényelmetlenül figyelmes ember. Nagyon jól tudja: a Károly, a fiam volt az a derék ember, aki ezt lelkiismeret-furdalás nélkül...
- KÁROLY: Háromszáz kilométernyi távolságból te a lelkiismeretemet is tökéletesen ellenőrzöd, apa. BRAVÓ!
- NELI: Mert neki van! Téged pedig ismer...
- APA: Károly, te tagadod?
- KÁROLY: Megbízatásból tettem...
- APA: Lelkiismeret-furdalás nélkül! Ne szépítsd a szerepedet!
- KÁROLY: TE NEM TUDHATOD, MI JÁTSZÓDIK LE AZ ÉN LELKEMBEN.
- APA: Hallotta? Kis híján abbahagytam, feltételezve, hátha csakugyan KÉNYSZERBŐL tette, amit tett. De nem. Mert amit én tudok a kedvesről, azt aligha tudhatja a felesége vagy az a derék nagy fia.
- TIHI: Apa, későre jár... sokat ittatok... Nem lenne jobb talán reggel...
- NELI: Nem!
- APA: Félsz attól a mocsoktól, ami a bátyád jelleméből eláraszthat? Na, mindegy. Mágori, figyel engem?
- MÁGORI: Figyelem.
- BOJTORNÉ: Juj de izgalmas! Mért nem iszunk rá valamit?
- NELI: Mert mindent megszloplált, mondom!
- APA: És... ez a derék ember... ma már nagy és fontos személyiség... ez a fontos személyiség azóta nagy szaktekintély rosszul működő vállalatok, üzemrészlegek felszámolására.

- MÁGORI: Ehhez is érteni kell, és elvégre valakinek meg kell tenni.
 APA: Mondja csak tovább!
 MÁGORI: Arra gondoltam: ez a munka bizonyára módfelett felelős is... aztán, az imént a tanár úrtól hallottam: acélidegeket követel...
 KÁROLY: Kár a gőzért, doktor úr!
 APA: Igen, mondtam: idegtépő munka.
 MÁGORI: És ha belegondolunk, ennek a munkának van valami felsőbb, nagyobb jelentősége is. A gazdaságot megszabadítja bizonyos... hogy úgy mondjam, kórokozóktól. Érti, nemdebár?
 APA: Én értem. Nagyon is megértem.
 MÁGORI: Nézze, én a közgazdasági ügyekhez nem értek, ám van itt valami mentő körülmény is...
 APA: Károly, ne mosolyogj olyan kárörvendően! Főleg, amikor RÓLAD van szó! Na, tehát van itt enyhítő körülmény is, kedves Mágori... Lehet. Én se vagyok jártas a közgazdaság felségterületén. Egy kis biológiatanár voltam, kis megszállottja az élettannak. Magasztosan hangzik, nem baj. Szóval az úr, ez az úr itt, rosszabb, mint a hóhér.
 NELI: APA! DRÁGA APUKÁM! NE TEDD EZT! NE TEDD VELÜNK EZT! DOKTOR ÚR, APÁNAK VALAMI BAJA LEHET, MIÉRT NEM LÉP KÖZBE? *(Apja elé térdel, és zokog, hosszan, hangosan, szinte hisztérikusan)*
 APA: *(csak néhány másodpercig figyel Nelire, aztán ismét a megilletődött Mágorihoz fordul)* Hol is hagytam abban? Ja, igen: hogy rosszabb, mint a hóhér. Két esztendeje történt, itt, ebben a városban, szintén a peremrészen. Akkor ott laktam. Bizonyos kutatást végeztem magánszorgalomból, hát kivettem ott egy szobácskát, hogy ne kelljen minden nap a villamosra, buszra várni. És mi történt? A háziasszonyom — kedves, jól gerendázott, de egészen agyongyötört asszony — bejön, villámló szemmel végigmér, aztán egész halkán, hogy alig hallottam... a fülemmel alig hallottam, de a szavait még a zsigereim is felfogták; szóval bejön, és rám förmed: — Magát Detkynek hívják, ugye? — Annak. — Akkor szedje a sátorfáját! — Miért? — Mert Detkynek hívják... Ezt mondta. Semmit se értettem belőle. Károly, te? Értettél-e te valamit belőle?
 KÁROLY: Semmit. Szenilis vagy, és részeg. Ezt ÉRTEM.
 MÁGORI: Úgy érti, hogy...
 APA: Én se értek belőle semmit. Részeg vagyok, és szenilis. Na, erre inni kell... *(Dühösen öntöget a poharakba, iszik, és konokul hallgat)*
 NELI: Apa, hallgass meg engem! Kérlek. Nagyon megsértettél ma este, csúnyán viselkedsz velünk, de meg kell hallgatnod bennünket... engem. Tudom, hogy nem vagyok a legideálisabb leánygyermek; azt is tudom, hogy vétettem elened; ha akarod, mondd el, de most igazán nem rólam van szó. Apa, miben szenvedsz hiányt? Mondd meg nekem, én előteremttem a rávalót. Beteg vagy? Szanatóriumba viszlek.

Műtetre van szükség? Megtalálom a világ legjobb sebészét. Csak mondd meg már, mi az, ami erre a kifakadásra kényeszerített. A saját gyerekeidet izekre szeded itt idegen emberek előtt!

APA: *(oda se figyel)* Végül mégis megértettem, Villamossal, buszszal hazavergődtem, mert ez, ugye, VIDÉKI VÁROSKA. Reggel bekapcsolom a rádiót, azt, amit Tihamér most megnyergelt... és mit hallok? Buka Pál, a Generátor volt munkása öngyilkosságot követett el. Még ott voltam a házukban. A másik szobában négyen laktak: ŐK NÉGYEN. És a szerencsétlenek száma még jócskán növekedett. Növelte ez, ni. *(Károlyra mutat)*

BOJTORNÉ: *(keservesen felzokog)* Jaj de szomorú!...

KÁROLY: Befejezted?

APA: Kár volt belekezdenem. Na, mindegy... Tessék, igyalok, egyetek!... Én valóban befejeztem.

BOJTORNÉ: Ne... még ne! *(Részeg, de még mindig iszik)*

NELI: Asszonyom, én nagyon boldog lennék, ha kívül tudnám kegyedet az ajtón...

BOJTORNÉ: Mátyás, ez a te lányod kidob engem.

TIHI: Ő szóval teszi, de én kézzel penderítem ki, ha nem takarodik azonnal, maga... utálatos lóbogár!

BOJTORNÉ: De hát mit vétettem én? Mátyás! Mit vétettem én?

TIHI: Ahogy itt elnézem... ezeket a párnás kis kezeket, ezt a szertelen testtartást, a vékony, kegyetlen ajkait: egy tucatsnyi nyugdíjast látok maga mögött... Egy tucat szegény nyugdíjast vitt maga a sírba. Hát az apámat nem fogja! Jó?

BOJTORNÉ: Borzalmas! Jaj, borzalmas!

APA: Ő legalább mindszentekkor visz virágot azoknak a szerencsétleneknek a sírjára...

BOJTORNÉ: Máskor is. Ha tudni akarják, én nagyon sűrűn járok a temetőkbe... *(Elsírja magát, de iszik is)*

KÁROLY: Ó, igazán megnyugtatót...

TIHI: Neked persze most ez is elég...

KÁROLY: Mi?

TIHI: Hogy tudod: apádnak lesz virág a kopjafáján...

KÁROLY: Mit ugrálsz te mindig? A fene egye meg azt a nyegle szenteségedet! Mit ugrálsz te itt mindig?

NELI: A vérében van... Te pedig hallgass, te...

KÁROLY: Mit mondtál? Én hallgassak? Mert ez a vénember itt vélt sérelmeit személyem megalázásával, családom mocskolásával akarja megbosszulni. Amit önmagáról kellene elmondania, azt jaj de szépen elhallgatja. Hát akkor majd én is beszélek... Bár holtakról jót vagy semmit!

NELI: Ha ő beteg és öreg, te nem vagy az. Ezért NEKED nem lehet megbocsátani, amit most mondtál. Érted? HÓHÉR!

KÁROLY: Pofa be!

NELI: Bakó!

KÁROLY: Mars! Mars!

NELI: Bakó! Pribék!

(Itt egymásba kapaszkodnak, pofozkodnak, szidják egymást, dulakodnak. Az Apa nyugodtan nézi a jelenetet. Bojtorné magában szurkol, néha félhangosan is, Mágori nem tudja eldönteni, odamenjen-e vagy hagyja őket: nem tartozik rá)

TIHI: *(egész idő alatt mondja a diszk-dzsoké szövegét)* „... És most, kedveseim, a világ megindul visszafelé... Ebben a pillanatban már nem lehet azt mandani, amit az a jó öreg kócos mondott: »Eppur si muove«. Most minden visszafelé forog: enotS ylimaF ylS: riaffa ylimaF. Ugye, semmit nem érteni? Nem, mert én úgy akarom. Tegnap még, kedveseim, másként mondtam ezt. Például így: Family Afair, zengi a Sly Family Stone! Yeeeeeeeeeee! *(A rádiót most a végletekig felerősíti. Ez valami beat-dalt bömböl)*

APA: Elég!

(Neli és Károly abbahagyják a dulakodást. Tihi lehalkítja a készüléket. Neli a haját igazgatja, Károly egy karmolást tapogat ki a nyakán)

BOJTORNÉ: Jaj, de jól tartotta magát, kedvesem... *(Neli felé emeli a poharát)*

NELI: Megölöm! *(Most rátámad, de apja közójük áll)*

APA: Te azt hiszed... azt gondolod... most aztán megvédted apád becsületét? *(Keményen megragadja lánya karját)* Én átlátok a szitán. Ismerem pici korod óta a cselezéseidet... Nem. Téged nem foglak bemutatni ezeknek az embereknek. Nincs mit bemutatni. Nulla. Nem kell nekem töletek semmi. Csupán az érdekelt halálom előtt: valóban olyan semmirekellő utódokat hagyok-e magam után a világnak. Amikor távol vagytok tőlem, hajlamos vagyok a dolgok megszépítésére, idealizálására. Amikor azonban beléptek: a valóság egyszerre töröl belőlem minden érzelgősséget. Itt vagytok előttem csupaszon, teljes jellembeli nyomorotokkal... És ki a hibás? Én. Miért? Mert a gizgazokkal többet törődtem, mint veletek. *(Csend, majd mintha valami különös révületből ébredne, felsóhajt)* Hajnulodik. Vége a tornak. Jó éjszakát mindenkinek!...

KÁROLY: *(veszi a táskáját, megáll, mintha mondani akarna valamit, aztán hirtelen szembefordul apjával)* Nekem most már nem kell válaszolnod a kérdéseimre. De önmagadnak egy magányos pillanatban valld meg: a középiskolai tanár miért vándorolt családjával egyik városból a másikba? Miért nem boldogult sehol? A többi dolog lényegtelen. Csak ezt az egyet... Jó? *(Gyorsan, köszönés nélkül távozik)*

APA: Neki nincsenek magányos pillanatai... Nem is pillanatok, évek kellenének, hogy megvallja magának: azt a tehetséghez, tudáshoz aránytalanul nagy vagyont... honnan és milyen módon szerezte.

MÁGORI: Nem akarok cinikus lenni, csupán...

- APA: Csak egészen nyugodtan legyen cinikus, hisz már maga a hivatása is az, Mágori barátom.
- MÁGORI: Hát... hogy is mondjam... ez az utóbbi megjegyzése, hogy a fia hogyan és honnan szerezte a vagyonát, eszembe jutatta azt a...
- APA: Csak ki vele, ne féljen, hogy megsért! Azon már régen túl vagyunk...
- MÁGORI: Amikor odakerült hozzánk az iskolába, úgy a tanév vége felé elterjedt egy igen megalázó hír a tanár úrról...
- APA: Sejtettem... *(Nelire néz)*
- NELI: *(szinte megdermed apja tekintetétől)*
- MÁGORI: Mondom: most jutott eszembe, amikor a fiáról beszélt...
- APA: Mert talált valami közös vonást a kettő között, pontosabban: az analógia apát, fiút egyvonalba hozza?
- MÁGORI: Nem merném ilyen egyértelműen állítani, mert ez mégiscsak szóbeszéd volt... gondolom, a tanár úrról...
- APA: Mondja már végig, nyögje ki!
- MÁGORI: Hogy a tanár úr megvesztegethető... hogy a tanév végén pénzért elégséges osztályzatot lehet kapni a tanár úrnál...
- NELI: Apa, ne! Apa, ne! Kérlek, könyörgöm!
- APA: *(kemény belső harcot viv, aztán teljesen összetörtén bólint)* Lehet, hogy volt valami ilyesmi... nem emlékszem már rá...
- MÁGORI: Persze... rég volt, azóta én is megkopaszodtam... és... nem is fontos. Számomra legalábbis.
- APA: Maga, fiam, sohase vásárolt tőlem elégséges osztályzatot. Most se fog. Most megbukott! Emberismeretből és barátságából mindörökre megbukott! Jó éjszakát!
- MÁGORI: De hisz mindenki...
- APA: Igen, mindenki megmondta, amit gondolt. Csakhogy ezek a *mindenkik* sohase értek magának a térdéig se! Magából ember lett... Most, legyen szíves, menjen el...
- MÁGORI: Nézze, erről még majd beszélünk. Rosszul értelmezte, amit mondtam... *(Indul kifelé)* Addig is a viszontlátásra... és majd a diagnózisról is bővebben... *(El)*
- BOJTORNÉ: *(ittasan kitámolyog a konyhába)*
- APA: *(Nelire tekint)* Te? Vársz valakit?
- NELI: Apa, most mondd meg...
- APA: Megmondtam.
- NELI: Kidobsz?
- APA: Csak fárasztasz te is. Nem doblak ki. Kérlek, menj.
- NELI: Apa, kösz.
- APA: Nincs mit, szívesen... máskor is.
- NELI: Apa, el akartad mondani... ugye?
- APA: Rólad *valóban* nincs mit...
- NELI: Még egyszer: köszi. Szervusz, drága apucikám! *(Homlokon csókolja, és elmegy)*
- TIHI: Végre egyedül!
- APA: Erre vártál? Egész éjszaka virrasztottál ezért?
- TIHI: Virrasztottam is, meg szórakoztam is.
- APA: Na, most hadd halljam: mi van az új munkahelyeddel?

TIHI: Semmi.
 APA: Tehát nincs.
 TIHI: Nincs.
 APA: Itt akarsz maradni?
 TIHI: Nem bírnál elviselni.
 APA: Pénz kell?
 TIHI: Csak útiköltségre... vonatjegyre...
 APA: Mi lesz belőled?
 TIHI: Azt hiszem, semmi.
 APA: Mondtad, hogy edzősködsz.
 TIHI: Gázsi nélkül, ificsapatban. Még táppénz sincs. Ott is hagy-
 tam.
 APA: Elég korán befejezted.
 TIHI: Ha rövidre csináltatok.
 APA: Vakarcs!
 TIHI: Szerelmed virága.
 APA: Mennyit adjak?
 TIHI: Csak vonatra.
 APA: Busszal jöttél, nem?
 TIHI: Gálánsan halunk meg.
 APA: *(előveszi erszényét, és pénzt ad a fiának)* Aztán jelentkezz
 nekem!
 TIHI: Egy lappal... az olcsóbb. Amikor jöttem, nem köszöntem,
 ugye?
 APA: Nem.
 TIHI: Akkor most se köszönök, és vedd úgy, mintha itt se lettem
 volna.
 APA: Úgy veszem.

(Tíh elmegy. Az Apa le-föl sétál, meg-megáll a falakon függő képek előtt; sóhajtozik)

Jó, öreg *Salvia officinalis*... Kinek a légzését könnyíted, jó öreg *Salvia*? Aztán te, kedves *Geum urbanum*... elki-sérsz-e majd arra a bizonyos útra, vagy itt maradsz ebben az áporodott, nyirkos szobában? *(Tovább sétál)* *Rosa canina*, vadrózsa... hecsedlilekvár... hol vannak az otthonos illatok? Sehol. A saját öreges szagomon kívül semmit se érzek.

MÁGORI: *(megjelenik az ajtóban; szótlanul figyel az öreg tanárt)*
 APA: *Thymus Serpyllum*, anyák lelke volnál-e valóban? Valamikor sokat beszélgettünk... És itt van a *Mentha piperita* is... *Iodormenta*... Néhai nagyanyám illata voltál... Te pedig...
 MÁGORI: *Hyociamus Niger*.
 APA: *(hirtelen, mint akit rajtakapnak, megfordul)* Hát maga nem ment el?
 MÁGORI: *(beljebb jön)* Elmentem, de annyira bántott a dolog... az, amit mondott...
 APA: Érzékenyen érintett azzal az összevetéssel...
 MÁGORI: Ez az... bocsánatot szeretnék kérni, tanár úr. .

- APA: Nincs semmi baj. Én is a rúd elé szaladtam.
- MÁGORI: A rostelemzés eredményét is szeretném közölni...
- APA: Nincs rá szükségem.
- MÁGORI: Én mégiscsak megmondanám, négy szemközt...
- APA: Higgye el, nincs rá szükségem... **NEM ÉRDEKEL!**
- MÁGORI: Hát nem tud megbocsátani, tanár úr?
- APA: Én nem haragszom magára, fiam. Egyszerűen nem érdekel már, amit mondani akar. Szégyellem is magam. Az egész TOR miatt. Mert mit akartam én? Megrendíteni vele ezeket a szőrös szívű majmokat? Magamhoz édesgetni őket? Szenvelegtem — ez az igazság. A részvétük kellett volna nekem. Na, mindegy. Üljön le még egy kicsit!
- MÁGORI: *(leül)* Csak egy percre...
- APA: Nézem itt ezeket a növényrajzokat. Kész képtelenség... barátom. Kész képtelenség. Egyetlen rajz se hasonlít arra a növényre, amit ábrázolnia kellene. Ezek rajzok. Színes kísérletek... Lélektelen ábrák. És ezekkel maradtam én itt egyedül. Ezekkel tanácskozom, beszélgetek... Károly ikonoknak nevezi őket. Jó, mi?
- MÁGORI: Nézze, tanár úr, tegyen szemrehányást... gondolom: ha valami mód van rá...
- APA: Azt teszem, Mágori barátom. Hát nem szemrehányás ez?
- MÁGORI: Félreértett, tanár úr, én az egész...
- APA: Állok itt ezek előtt a szörnyképek előtt, és mi jut eszembe? Mi mindent mondtak itt rólam ma! És milyen remekül háritottam el őket! Vagy el se háritottam: már személyem, éveim, helyzetem megvédenek — a vádak nagy részétől. Jól van-e így, mit gondol, Mágori?
- MÁGORI: Ha engem kérdez, azt hiszem, a tanár úr személyéhez nem...
- APA: Hogy maga milyen remek köntörfalazó!...
- MÁGORI: Tanár úr, kérem, engedje meg, hogy valóban bocsánatot kérjek azokért a szavakért...
- APA: Hát nem maga mondta-e, hogy ebben a helyzetben csak nekem van szavam? Hogy egy másik helyzetben lenne itt kifogás bőven... És igaza volt. **ÉN ÚGY CSINÁLTAM, HOGY ITT MÁR SEMMIN SE LEHETETT VÁLTOZTATNI. MÉG HA FORMÁLISAN VÁLTOZTATTAM IS A „SZABÁLYOKON”.** Nem férhetett kétség a tanár úr és a mindig komor, szigorú apa szavaihoz, jelleméhez, becsületéhez.
- MÁGORI: Persze önmagához volt a legszigorúbb, mint most is.
- APA: Mik voltak a vádak? Na, mik is voltak a vádak? Károly búcsú helyett azt ajánlotta, hogy szabad pillanataimban emlékezzem majd vissza, miért vándoroltunk mi egyik városból a másikba. Persze ő azt hiszi, tudja. Tudja... Ugyan mit tud? Azt, hogy gyenge tanár voltam? Ez persze nem igaz. Vagy csak részben igaz. De ettől még nyújthattam a gyerekeimnek igazi otthont. Így van?
- MÁGORI: Nehéz erre válaszolni, kérem... Magam sem tudom, mit is mondanék a tanár úr helyében...

- APA: Persze hogy nem tudja. Nem is sejtheti. Képzeld: a világ legbanálisabb magyarázatát adom. Bajainkat a szegénység okozta, kedves barátom. A szegénység... És miért voltunk szegények? Mit gondolsz, miért voltunk szegények?
- MÁGORI: Ezen nem gondolkodtam, tanár úr.
- APA: Mert én irtó nagy valakinek véltem magam. És mert abból a kis tanári fizetésből négyen, majd öten éltünk... már amennyire életnek lehetett nevezni a tengődésünket. Nagyfene tudományos ambícióim voltak. Hallott-e róluk valamit? De őszíntén vallja meg nekem, Mágori!
- MÁGORI: Hát... restellem, de semmit se tudok a tanár úr tudományos ambícióiról... se a...
- APA: Már mondtam, hogy maga kényelmetlenül figyelmes... Nem is nagyon hallhatott róluk. Kitől hallhatott volna? Meg akartam váltani a világot — egyedül. Erre több idéltlen ötletem volt, de ezek közül az egyik rengeteget elvitt a különben is túl szerény családi jövedelmünkből. Én, kedves barátom, én egy nagy tervezetet készítettem a szikes talajok gyors feljavítására. Igen, én... a kis, vidéki biológianár. Mit gondolsz, mennyibe kerültek csak a legközönségesebb talajminta-elemzések a fővárosi laboratóriumokban? Szegény feleségem pontosan meg tudná mondani, ha élne. És én kísérleteztem, minden mást elhanyagolva. Az első kis eredmények csak négy esztendő után jelentkeztek a kísérleti parcellán. Akkor fogtam magam, és mentem vele a kormányhoz. Kihallgatást kértem az ügyben minden fejestől. Hervadt mosollyal terelgettek ki... Minden évben, Mágori!
- MÁGORI: Megdöbentő... Kiutasították?
- APA: Naaaa... nem szeretem az ilyet. Ne sajnálkozzon rajtam ilyen hamisan! Hát miért ne tessékelték volna ki egy félbolond vidéki biológianárt, aki a saját kis pénzét áldozza olyasmire, amit a világon mindenhol tudományos intézetekben hatalmas apparátus végez? Az ilyen ember nem lehet normális. Aztán mégiscsak elvégeztem, amit akartam. Az elaborátumot elvittem megint az illetékes göréhez. *(Elgondolgozik, aztán halkán, keserűen felnevet)*
- MÁGORI: Megint... elutasították? A kész, befejezett anyaggal?
- APA: A vállamra teszi a kezét, és azt mondja: „Kedves barátom, nagyon lekiismeretes és szorgalmas ember maga, de hát valóban nem lát az orránál tovább? Hát nem látja, hogy a meglévő, elsőrendű termőföldet sincs, aki megmunkálja? Évről évre több a parlag. Hát lehetséges, hogy nem látja?” *(Nagyon keserűen megint felnevet, aztán fejét tenyerébe hajtja)*
- MÁGORI: Lelketlen egy ember. Egy több évi tudományos munkát így elutasítani... Mert ha most ilyen a helyzet, egy vagy két év múlva...
- APA: Ne legyen szarkasztikus, ne alázzon meg még jobban! Mert ezek után van-e mersze tiszta szívből vigasztalni? Na látja... Ezt se tudja az a nagyokos fiam, mégis telibe talál...

- MÁGORI: Akkor sincs joga ...
- APA: De még mennyire, hogy van! De még mennyire! Ő a bőrén érezte ennek a nagy délibábkergetésnek az átkát! Meg a többi is.
- MÁGORI: Ne vegye rossz néven, de én ezt az egészet nem értem.
- APA: Hogy gyűlölnék? Igen, gyűlölnék, vagy egyszerűen: nem szeretnek. Vagy semmit se éreznek irántam.
- MÁGORI: Mivel itt sokat, ahogy látom, úgyse segíthetek, és már jó későre jár ...
- APA: Mit is kérdezett maga tőlem?
- MÁGORI: Tudtommal semmit ...
- APA: Dehogynem. Azaz nem is kérdezett, hanem megjegyzett valamit, mielőtt elment.
- MÁGORI: Óóóó... áááá... ugyan, tanár úr, csak emlékezetembe villant valami ...
- APA: Igen, valami a múltból. Ne hagyjuk válasz nélkül!
- MÁGORI: Akkor a vita hevében ... ne... igazán ne vegye komolyan. KÉREM, TANÁR ÚR!
- APA: Megjegyezte, hogy nálam pénzért elégséges osztályzatot lehetett kapni. Hogy megvesztegethető voltam.
- MÁGORI: Értse meg, a vita hevében ... És én ezt sohase hittem el, esküszöm, tanár úr!
- APA: Mit nem hitt el? Vigyázzon, Mágori! Mit nem hitt el?
- MÁGORI: Detky úr, nyugalomra van szüksége. Feküdjön le, pihenjen! Ha jönak látja, holnap ... azaz ma délután találkozunk, és mindenről higgadtan elbeszélgetünk.
- APA: Miért fél a válaszmótól? Én pénzért valóban nem adtam elégséges osztályzatot.
- MÁGORI: Nahát, akkor meg kiváltképpen ne ingerelje magát!
- APA: De ajándékokat elfogadtunk. Érti? Nem voltunk abban a helyzetben, hogy visszautasítsuk az ajándékokat. És az ilyesminek, barátom, két-három esztendő alatt csúnya nagy híre megy. És akkor: mi a teendő? Szedni a sátorfánkat, és isten hírével ... Aztán az embernek marad egy csomó növénytani szemléltető rajza, teleaggatja vele az odúját. Eléjük járul naponta és ... mit csinál? Mit csinálók én itt naponta? Gyónok? Beszélgetek velük a semmibe merülő életemről?

(Odaballag a képekhez, teljesen megfeledkezik Mágoriról)

... Urtica dioica, gyere, ezer parázsfüllánkkoddal perzselj végig, útszéli csalán! Eressz belém gyökeret, Polypodium vulgare... édeslevelű páfrány... Achillea millefolium... Artemisia absintum... Origanum vulgare... Juniperus communis ...

MÁGORI: *(nézi egy darabig, aztán csendben elmegy)*

APA: *(csak mormolja a növényneveket, úgy áll a képek előtt, mint valami oltár előtt)*

BOJTORNÉ: *(törődötten, tántorogva bejön)* Te aztán gyorsan kisöpörted őket, nem mondom...

APA: Ni csak, egy Myrmeleon formicarius!

BOJTORNÉ: Mit mondasz?

APA: A nevedet mondom.

BOJTORNÉ: Jaj de rosszul érzem magamat... ha tudnád... *(Csend)* Az én nevedet mondtad? Így mondtad? Mit mondtál te egyáltalán?

APA: *(révetegen)* Myrmeleon formicarius...

BOJTORNÉ: Óóóóó... ez... valami becenév?

APA: *(végigméri)* Becenév? Hát persze, én téged csak becézlek.

BOJTORNÉ: És mit jelent az a... mire...

APA: Myrmeleon formicarius. Ez, kérlek, egy borzalmas kegyetlen lárva.

BOJTORNÉ: Lárva? Te jó ég! Miért hagytad, hogy mindenki elmenjen?

APA: Hogy kérdezzek tőled valamit.

BOJTORNÉ: Jaj, nagyon sokat hánytam!... Bocsáss meg a kifejezésért!

APA: Kérdezni akarok tőled valamit.

BOJTORNÉ: Már meginni?

APA: Eddig sohase kérdeztelek.

BOJTORNÉ: Persze... a harmadik férjem... a nyugalmazott tűzszerész... az kérdezett...

APA: MIÉRT JÖTTÉL EL HOZZÁM ÉPP MA... AMIKOR SZIGORÚAN MEGTILTOTTAM?

BOJTORNÉ: Hogy lássam a *gyerekeinket*.

APA: AKKOR HÁT: LÁTTAD ŐKET?

BOJTORNÉ: Láttam... Mocskos, szemtelen bagázs!

APA: Most már mehatsz.

BOJTORNÉ: Te... alighanem megfeledekeztél valamiről.

APA: Én nem.

BOJTORNÉ: De igen...

APA: Tessék hazamenni!

BOJTORNÉ: Nem lehet!

APA: TESSÉK HAZAMENNI!

BOJTORNÉ: *(táskáját hasára emeli, és megveregeti, kacsint hozzá)* És ami itt van?

APA: Mi van ott?

BOJTORNÉ: A legújabb horoszkóp. Azt mondja: NE TÉTOVÁZZAK!

V É G E

---

elő történelem

---

husziták szerémségben

BURÁNY NÁNDOR

A magyarországi huszitizmusról, e mozgalom szerémségi szakaszáról, a középkori Kamanc (Kamenica) jelentőségéről több tanulmányban is foglalkoztak már a magyar történészek, irodalomtörténészek. Elsősorban Székely György és Kardos Tibor munkái szolgálnak sok anyagot az érdeklődő számára. Nálunk azonban, tudtommal, még senki sem foglalkozott alaposabban a XV. századi szerémségi huszita mozgalommal, közvéleményünk alig tud róla valamit. Eseményeit, hőseit semmiképpen sem ismerjük annyira, amennyire jelentőségüknél fogva megérdemelnék. Valószínűleg akadna még feltáratlan levéltári anyag is bőven, amelyek feldolgozásával újabb fényt deríthetnénk történelmünknek erre a mindenképpen fontos szakaszára. Én erre a munkára most nem vállalkozom. Nem szándékom, hogy újabb tudományos ismeretekkel gazdagítsam a szerémségi huszita mozgalom anyagát, csupán az eddigi feldolgozások alapján adnék egy rövid összefoglalót, hogy jobban megismerjük az értékeinket.

Többféle feltevés olvasható arról, hogyan jutott el Szerémségbe a huszitizmus eszméje. Egy dolog biztosnak látszik: a három pap, akinek a neve fennmaradt, s akik nyilván vezető szerepet játszottak az itteni mozgalomban, prágai diák volt, s a prágai egyetemen folytatott tanulmányaik közben ismerkedtek meg Husz János eszméivel, onnan hozták magukkal és terjesztették tovább.

Nem egyedülálló azonban az a nézet sem, amely szerint a Zsigmond király seregében szolgáló magyar katonák sem maradtak közömbösek Husz eszméi iránt. „Amidőn a prágai magisterek és papok a táboritákkal avagy a callixtinusokkal az 1420. június 2-án megkötött négy cikket a július 4-i csata után Zsigmond seregével meg akarják ismertetni, kéri a királyt, hogy magyar nyelven is bizonyíthassák a hadsereg előtt a négy cikkekbe foglalt huszitanok keresztény igazságát. Sőt a prágai tudósok közül többen magyar nyelvű vitatkozásra is ajánlottak.” (Gombos Ferenc Albin) Egyes források szerint Prága említett ostromában Zsig-

mond oldalán harcolt tízezer magyar lovassal Ozorai Pipo, aki mint zsoldosvezér szegődött Zsigmond mellé, kcsőbb temesi ispán lett, s ropant gazdagságot szerzett.

Feltehető, hogy a huszita mozgalom nálunk is, akár Prágában, elsősorban mint vallási megmozdulás, reformtörekvés indult, azzal, hogy később erőteljes szociális jelleget kapott. Szűcs Jenő így ír erről: „Parasztok, szegény iparosok csatlakoznak a mozgalomhoz. Vezetőik iparosok, szabók, vargák, kovácsok, tímárok. Főleg Pécs környékén szervezkednek. Ez a mozgalom még erősen misztikus jellegű —, a szegénységet, aszkézist hirdetik, az egyházi szertartások, hierarchia elvetését, homályos jövődőléssel álmodoznak egy igazságosabb rendről...”

Nem részletezzük itt Husz János tanait, csupán néhány mozzanatot mondunk el; azokat, amelyek talán elsősorban felkeltették a tőlünk Prágába került fiatal klerikusok érdeklődését is. A papok a misét latinul mondták, a biblia csak latinul volt meg, csak a latinul tudók, a papok érthették, a többiek, a hívők csak a magyarázatból tudhatták meg, mi van a szentírásban. Husz azt mondta: „Nyilvánvaló, hogy a szentírás igazságát, amely azért íratott, hogy az egész nép emlékezetébe vésse, az egész nép számára hozzáférhetővé kell tenni, alkalmazkodva a hallgatók befogadó képességéhez és az időadta lehetőségekhez...”

A prágai Betlehem-kápolnában tömegek hallgatták a nagy prédikátor lángoló szavait. Nemcsak a biblia lefordításáért szállt síkra, a kápolna falaira is idézeteket íratott fel, persze ezt is cseh nyelven, a huszita dalokat a papok és diákok együtt énekeltek. Vencel király így intézkedett: az ilyenfajta kantilénák további éneklését fej- és jószágvesztés terhe mellett megtiltjuk...

Hogy a nép megtanult olvasni, az ördög művének tartották. Azt híresztelték, hogy aki az eretnekekhez csatlakozik, annak a szájába légy alakjában beropül az ördög, és az olvas helyette. Megrémülve látták a főpapok és főurak, hogy mint a mágnes a vasat, úgy vonzza a szegénynépet a legtávolabbi vidékről is az új élet ígérete. Nem értették, mi ez. A csillagjósok a csillagok járásával magvarázták a jelenséget.

Megtörtént a szakítás, 1419. július 30-án egy vasárnapi prédikáció után a nép kifódult az utcára, erőszakkal betört egy templomba. Aztán mindiobban letisztulnak az eszmék: ... semmi sem az enyém, semmi sem a tiéd, hanem az egész közösség egyformán birtokol mindent. Azonképpen a jövőben is minden és mindenkor közös legyen, senkinek se legyen külön java, mert akinek külön van valamije, halálosan vétkezik...

...nem lesz király, sem uralkodó, sem alattvaló, és minden beszolgáltatás és adó megszűnik, senki sem fogja a másikat semmire se kényszeríteni, mert mindenki egyenlő, testvér és nővér lesz...

De volt még egy olyan mozzanat a prágai husziták mozgalomában, amely a szerémségi diákokat is magával ragadhatta. Az idegenek uralma elleni lázítás volt ez. Bácskában, Szerémségben, akár az ország többi részein is gyakran adományoztak külföldi rokonaiknak busásan jövedelmező egyházi méltóságokat az uralkodók. Az alsóbbrendű magyar papok a saját sorsukon keresztül is érezhették és naponta láthatták is, milyen nyomorúságos a jobbjáélet, s az idegen urak adószedői viszik el a föld gazdagságát.

Husz még erre is figyelmeztetett:

„Arra is ügyeljenek, hogy a cseh nyelv ne pusztuljon, ha egy cseh

német nőt vesz feleségül, gyerekei azonnal csehül tanuljanak, és a cseh nyelvet ne keverjék a némettel, mert a két nyelv keverése kész veszedelem, viszálykodás, civódás... Azok a prágaiak és a többi csehek is megérdemelnék a vesszőzést, akik félig csehül, félig németül beszélnek...”

Ne: „Lelkiismeretemre mondom, ha olyan bárhonnét való idegent ismernék meg erényeiben, aki jobban szereti istent és jobban törekszik a jóra, mint saját testvéreim, kedvesebb lenne számomra, mint a testvérem. Ezért a jó anglikus papok kedvesebbek előttem, mint a becstelen cseh papok és a jó német kedvesebb, mint a rossz testvér...” (Földes Éva).

De hagyjuk Prágát, nézzük inkább az itteni mozgalmat.

A két pap, aki Kamoncon a Biblia magyarra fordításához hozzákezdett, a XV. század elején járt a prágai egyetemre. Az idősebb (Pécsi) Tamás 1399-ben, a fiatalabb (Újlaki) Bálint 1410-ben iratkozott be. Adat van arról is, hogy ő két év múlva szerzett magiszterséget. A harmadik huszita pap: Balázs. Őt kamonci származásúnak tartják, nyilván szegény és tehetséges gyerek volt, s a város — Kamonc a XV. században mezőváros volt — azért küldte egyetemre, hogy ha tanultán visszajön, övé lesz a plébánia, ő azonban...

A husziták számára nyilván nem volt közömbös, a birodalom különböző részein hogyan terjednek eszméik, láttuk, kérték, hogy a katonákhoz magyarul is szólhassanak, tudjuk, hogy egyik vezetőjük, a később Konstanzban elégetett Prágai Jeromos Pesten is prédikált, adat van arról is, hogy a bécsi egyházatyák panaszkodtak a zágrábiaknak, hogy bizonyos Prágából hazatérő zágrábi diákok Bécsben huszita eszméket hirdettek. Talán nem tűnik egészen alaptalannak az a föltevés sem, hogy a mi diákjaink is kellő előkészítést kaptak.

Persze, ez a néhány prágai klerikus önmagában még nem indíthatott volna itt el egy mozgalmat, ha nem lettek volna meg rá a szükséges feltételek.

Történelmi fejlődésünk XV. századi szakaszának vizsgálata azonban hamar kiderítheti, hogy erre, a huszitizmus eszméinek terjesztésére, itt igen jó feltételek voltak. Kedvezett ennek a gazdasági fejlettség adott szintje, a katolikus egyházban ekkor általában, de különösen az ezen a vidéken uralkodó viszonyok, a boszniai bogumilok szomszédsága, a főurak viszálykodásai stb.

A gazdasági helyzetről. Szerémség a XIV. és XV. században az ország fejlettebb részei közé tartozott. A Duna mentén egymás mellett sorakoznak a kisebb-nagyobb falvak és mezővárosok: Újlak, Bánmonostor, Csörög, Dombó, Kamonc, Karom, Bélakút, Zalánkemén a szerémségi, Bács, Kő, Pest, Futak, Várad és Titel a bácskai oldalon. A Szerémségben jelentősebb helységnek számított még Száva-Szent-Demetér, Szent-Gergely, Nagyolaszi, Marót stb.

Száva-Szent-Demeterről (a mai Sremska Mitrovica) tudjuk, hogy fontos kereskedelmi központ volt. Kereskedői már a XIII. században vámmentességet élveztek az ország területén. Az uralkodók többször intézkedtek érdekükben, a raguzai és görög kereskedők a Szávanak ezen a jelentős átkelőhelyén bonyolították le üzleteiket.

A borkereskedők és szőlőbárlók (több szegedi is) valósággal elárasz-

tották Kamancot és vidékét. A szerémi bor ugyanis akkor is nagyon híres volt, s a Rómába induló követségek is sokszor ezzel kedveskedtek a pápának, ha el akarták érni céljukat; tapasztalatból tudták, hogy kérelmük így nagyobb megértésre talál. Előfordult, hogy még az egri püspökség is szerémi bort vett, mert az uradalomban és környékén keserű volt az az évi termés.

A szőlészet és borászat fejlettségének ebben a korban a történészek azért tulajdonítanak különös jelentőséget, mert ez már viszonylag magas fokú munkamegosztást, társadalmi rétegződést, vagyoni differenciáltságot feltételez. Azt jelenti tehát, hogy a vagyonos szőlősgazdák és bérlők mellett kialakult a szőlőmunkások, kapások, vincellérek egy számottevő rétege is, s ez nyilván kedvezően fogadta a huszitizmus eszméit, saját szószólóira lelt a huszita papokban, prédikátorokban. De megfeleltek a földesúri terhek eltörlését követelő eszmék a falvak és mezővárosok polgárosodó lakosságának is, hiszen sokszor hiába próbáltak védekezni a királyi kiváltságlevelekkel a hatalmaskodások ellen.

A *katolikus egyház*. Utaltunk rá, hogy a különféle egyházi méltóságokat, gazdag jövedelmük miatt, gyakran nem azok kapták, akik a beszedett pénzt valóban az egyház által hirdetett eszmék megvalósítására fordítanák, hanem rokonaikat jutalmazták meg velük az uralkodók vagy főurak. Így állt a helyzet a kalocsai érsekségben is. „1410-ben a pápa pétervárad apáttá olasz bencést nevezett ki, aki mindössze húszéves volt, s még a kisebb papi rendeket sem vette fel, de már egy olasz monostor élén állott. Ugyanő 1424-ben kalocsai érsek lett, s így az apátság csak lépcsőfok a felemelkedésében. Ozorai Pipónak, a nagy tekintélyű főúrnak, Zsigmond király bizalmasának rokona volt, s így megérthetjük, miért irányult feléje a figyelem.” (Mályusz Elemér)

Ozorai Pipo, a hatalmas pártfogó azonban nemsokára meghal, egyesek szerint maga Zsigmond ölette meg, az érsek is elveszti a lámogatást, s a harmincas évek elején börtönbe kerül. A pápa egymás után küldi a követeket a Cillei testvérekhez, ezek azonban évekig fogságban tartják az érseket. Az érsek több évi fogsága, távolléte is hozzájárult a kalocsai érsekség egyházmegyéiben ekkor amúgy is zavaros viszonyok további elfajulásához. De ebben az időben a pápaság körül is nagy bajok voltak. Napirenden volt a szakadás veszélye, a zsinatok nem tudtak megegyezni. A válság jelei a pápaságtól a kolostorokig megmutatkoztak. Maga Marchiai Jakab, a pápa által az eretnekek üldözésére kiküldött inkvizítor, jegyezte le a következő sorokat, amelyekkel egy itteni pap jellemezte magát és társait: Napjainkat kockázással, vadászattal, lóneveléssel, agarászattal, madarászással, paráználkodással, szodómiával töltjük, és az egész nép meg van botránkozva rossz erkölcsünkön.

Feljegyezték egy Szász Benedek nevű baranyai plébános esetét, aki egy lányon erőszakot követett el, ágyasától született fiait pedig meggyilkolta, egy másik pap fülét levágta.

Itt kell még megemlíteni azt az erkölcsi lazulással járó bomlási folyamatot is, amely a valamikor virágzó kolostorok táján megindult. A szerzetesek szöködsnek, a patarének beférkőznek soraikba, megnyerik maguknak a tanultabbakat. S érdekes az is, amit Kardos Tibor a szávaszigeti pogány kalizokról mond. A Száva mentén talán erős kaliz (kazár) telepek voltak, s ezek évszázadokon át megtartották pogány, illetve több elemből összetett szamaritánus-zsidó vallásukat. S nem látszik mellékes-

nek az a tény sem, hogy Nagyolaszi (Mandjelos) valamikor az olasz katar menekültek telepe volt.

A bogumilokkal való érintkezés minden bizonnyal szintén közrejátszott, hogy a huszitizmus eszméje a szerémségiek között jó talajra talált. 1229-ben Ugrin kalocsai érsek azért is létesítette a szerémi egyházmegyét, hogy ezzel is gátat állítson a Boszniából beszivárgó patarének eszméi ellen. „Eleinte Kő monostorában, aztán a mitrovicai szent Irénében, végre Bánmonostrában vala székegyháza . . .”

Úgy látszik ebből, hogy Ugrin érsek a szíven viselte egyháza ügyét, s hajlandó volt saját egyházmegyéjéből egy újat kiszakítani, később azonban mégis kitűnt, hogy az önzetlenséget nem akarta túlzásba vinni. A szerémi püspök ugyanis ígéretet kapott, hogy az érsek részéről bizonyos anyagi juttatásokban fog részesülni, hiába panaszkodott azonban a pápánál is, jogát nem tudta érvényesíteni.

A *hatalmaskodó főurak*. Számptalan példát idézhetnénk: a féktelenkedő főurak milyen pusztítást, bizonytalanságot idéztek elő. Csak néhány eset: „Viszont Töttös László blinai jobbágyai a Dráva alatti vidéken Pritizkáról 77 jobbágyot vittek el házaikkal, s lerombolták a templomot is . . . Maróthi Lászlót azért idézték a nádor elé, mert a Baranya megyei Alsólippót elfoglalta, határát felszántotta, onnan 24 jobbágyot a falu plébánosával együtt átvitt a maga földjére, s az egész birtokot elpusztította.” . . . „A megfélemlített lakosok — előfordult — nem tudtak végül békén járni sem a vízen, sem a földön, élelmük keresésére sem merték kimenni. A jobbágyok erdeit kivágatták, ők magukat elűzték, vetésüket lelegettették, elszedték az eke elé fogott lovaikat a vetőmaggal együtt, a leratott gabonát elvitték, egyáltalában megakadályozták földjeik megművelését. A férfiakat és asszonyokat lemeztelenítették, az asszonyokat szörnyen megverték és megsebesítették, a falut felgyújtották, s a tüzet oltó jobbágyokat megnyilazták, s feltörték a jobbágyházakban a ládákat s azokból mindent elvittek . . . A mezőn dolgozó jobbágyokat megfosztották sarlóiktól, ruháiktól, az egyik jobbágyot a falu végén felakasztották. Az is előfordult, hogy a falu azért lett »desolata«, mert a hatalmaskodó — ez esetben a bácsi-kalocsai érsek — elfoglalta a falu szabad vásárát, s azt a maga birtokára vitte át, de egyben fel is égette a falut . . .” (Mályusz E.)

Fölösleges lenne tovább sorolni a példákat. Rengeteg jegyzőkönyv, oklevél fennmaradt, amely a hatalmaskodásokról tanúskodik.

Egészen vázlatosan utaltunk csak azokra a mozzanatokra, amelyek jelentősen befolyásolták ezen a vidéken is a XV. század első felének társadalmi életét, közhangulatát.

Mikor kezdődött valójában a szerémségi huszita mozgalom? Pontos dátum aligha kerül már elő. A husziták iratai közül eredetiben talán semmi sem maradt fenn. A térítők és inkvizítorok mindent elégettek. Az utolsó kéziratok talán azok voltak, amelyek eltűnését, megsemmisülését így írták le: „A régi magyar könyvek (Moldovában), melyek a magyar egyház papi lakában, most püspöki épületben — még a magyar papok idejéből fölmaradtak, mint állítólag eretnek munkák a ház olasz gondnokának adattak át befutésnéli használatra.”

Kardos Tibor úgy véli, hogy a felkelés kitöréséig külszínre katolikusok voltak. Csaták előtt vagy után, titokban olvasták a bibliát, erdőkben,

barlangokban, elhagyott malmokban... Nem tartoztak a táboritákhhoz, mert a miséből megtartották az evangélium és az episztola olvasását, ezekre alapult a harcra buzdító prédikáció, társadalmi célkitűzéseik azonban éppen a táboritákhhoz közelítették őket. A mozgalomnak ezt az ágát orfanitának (árva) nevezték.

Az okmányokból kitűnik, hogy veszélyeztették az egész egyházmegyét, csapataik Kalocsáig elkalandoztak.

1435-ben jelenik meg a színen Marchiai Jakab ferencrendi szerzetes, a rend boszniai vikáriusa, rendkívül tanult, tehetséges prédikátor, előbb Itáliában, aztán Boszniában térít, majd innen kerül át a pécsi egyházmegye területére. 1435 végén innen hívja magához Zsigmond, jöjjön, úgymond, a püspök költségén és kocsiján Tatára. Itt kerül sor a következő év januárjában a csehekkal való tárgyalásra. Az inkvizitor innen alighanem Bács megyébe megy téríteni. Ezt sejteti legalábbis Lépes Györgynek, az erdélyi püspöknek a levele: „Tiszteletre méltó és kitűnő Uram és hitbuzgó Atyám! Nagy tisztelettel megkaptam tiszteletdíjleveleiket, melyeket István pap, a mi egyházunk szent háromság oltárának rektora, valamint Balázs igemi plébános hozott magával — éspedig egyiket ma reggeli idején, másikat ebéd tájban... minél hamarábbi eljövételére nagy mértékben vágyódom; de atyaságod leveleiben egyebek közt, azt is megértettem, hogyha onnan oly gyorsan eljönne, a nép buzgósága ellanyhulna, és annyi napon át folytatott üdvös fáradozásod hiábavalóvá válna. Mégis, atyaságodat erőteljesen sürgetem, szorongató és szívélyes kéréssel... és közölje eljövételének idejét és napját, amelyről engem hírnökeim előre értesítsenek, hogy egészen Tasnádig újabb embereket és követeket küldhessek atyaságod elé”. (1436. V. 8.)

A hálaleveléből, amelyet a kalocsai káptalan a pápához intézett, úgy látszik, az inkvizitor valóban nem hamarkodta el a dolgot, mielőtt Erdélybe távozott volna, itt alapos munkát végzett. Íme a levél néhány részlete: „Jelen levelünkkel tudomására hozzuk szentségednek, hogy tiszteletre méltó Marchiai Jakab atya, az eretnokség kiűrtására szentséged által Magyarországra küldött inkvizitor, miután az ország sok más részeit nem a legnagyobb életveszély nélkül bejárta, végre ferences társfeleivel ezen kalocsai s bácsi törvényesen egyesült egyházmegyébe érkezett, hol isten segítségével az ő szent egyházának legbővebb gyümölcsöket szede. Mert régi idő óta nagy sokaságban itt tenyésző mind papi mind világi hittévedőt felfedezte és a tévedők önvallomásain induló gondos vizsgálat után úgy találta, mikép erdőkben, mások pincék, malmok, sőt hegyi rejtékhelyek s barlangokban szentségteleníték Isten dolgait, az oltári szentséget s Krisztus Urunk vérével szurokkal bevont tokokban nyakukba akasztva czepelek ki, éjjeli órákban ilyen titkos helyekre vonulva, Krisztus vérével gyakran öltönyeikre kiönték; hogy sokszor a saruba folyt s a föld nem kevésbé megáztatnák tőle... Más, a katolikus hittel ellenkező nyilván nem jelentéktelen bűnöket is kitudakolt, az eretnekekre bölcs határozatokkal méltó büntetést mére, s így mind őket magukat, mind követőiket annyira megtörte és a mondott bűnöket Isten igéjének szent hirdetésével s egyéb alkalmas eszközökkel úgy kigyomláta, hogy a nevezett egyházmegye immár megszabadult az ördög bilincseitől... ha szentséged épen Jakab testvér személye által szintoly gyorsan, mint üdvösen nem gondoskodott volna egyházmegyénkről: az

eretnekek, mint maguk megvallották, már fegyverre keltek és a főpapok és papjaik élete ellen törtek volna.”

A levél némileg fényt derít a szerémségi husziták vallási szertartásaira és a körülményekre, amelyek között végezték, de bizonyos fenntartással következtethetünk belőle a mozgalom akkori erejére is, noha nincs kizárva, hogy a káptalan eltúlozta a veszélyt.

Az inkvizítor jegyzeteiből tudomást szerezhetünk arról is, milyen eszméket vallottak magukénak az eretnekek. Íme néhány részlet a jegyzetéből: „Ezek azok a tételek — írja —, amelyeket a magyarok, székeklyek és erdélyiek országában találtam és kiirtottam Isten segédelmével:

1. Mindenkinnek két szín alatt kell áldoznia.

2. A misében elegendő csak az epistolát és az evangéliumot olvasni és akadálytalanul, pénz nélkül, éjjel-nappal, házakban és erdőkben, bárhol lehet misét celebrálni. És mindkét nembeliek énekeket énekelnek a misében.

6. Az összes szentek neveit kitörölték a misekönyvből.

12. Nem tartozunk tisztelni képeket, mert az ördög van azokban az ember megcsúfolására, mert ha szamarat kergetnek a tűzbe, elfut, de a feszület a tuskón elég.

18. A pápai kiváltságok nem veendőek figyelembe.

24. Bármely világi ember vagy asszony gyónthat és áldoztathat.

25. A gyónásnál nem kell térdet hajtani a pap előtt, egyedül csak Isten előtt.

28. Szűz Mária ha lefestik, olyan mint egy szajha.

31. A kép egyik felére lefestik (a husziták) a szegény Krisztust a számmal, a másik felére a pápát lovakkal és pompával.

32. Lefestik a pápát, ahogy éppen misét mond és az ördög ministrál neki, körülötte pedig démonok vannak.

34. A püspök megnősülhet, a szerzetesség és kanonokság az ördög tulajdonsága.

37. A világi javakkal foglalkozó egyháziak az ördöggel cimborálnak.

38. A főpapok, akik kiátkozzák az isten népét, az ördög és az antikrisztus hívei.

41. Azok a papok, akik tizedekkel, világi javakkal és tisztségekkel foglalatalkodnak — eretnekek.

50. Azok, akik a pápával tartanak, hitetlen farkasok és felforgatók.

52. A pápai adószedés simóniás eretnokség, pedig jámborságnak akarják elhíttetni.

54. A főpapok szeretik a lovakat és a nőket, és mások feleségeinek ágyasai.

56. A papok a jóvedelmek pásztorai és nem a lelkeké.

58. Az egyházból latrok barlangját csinálták és nem a népért végzik a szertartásokat, hanem pénzért.

62. El kell vetni az egyház világi uraságát és birtokait, hogy visszatérjen eredeti állapotába.”

Az idézett tételek is világosan kifejezik a magát elnyomottnak érző alsópapság törekvéseit, de magyarázatot adnak arra a kérdésre is: miért talált a mozgalom követőkre az árutermelés fejlődése folytán elszelléresedő jobbágyság között.

Jakab atya így fejezi be jegyzeteit: „... Ezek közül a papi és világi eret-

nekek közül én, Jakab barát, prédikációimmal, Isten segítségével megtérítettem huszonötezer embert.”

Addig azonban, amíg az említeit 25 000 embert megtérítette, Jakab atyának sok keserűséget le kellett nyelnie. Noha már boszniai tevékenysége során szárnyára kapta a hír, csodatevő erejéről szóttek legendákat, mielőtt egy-egy helységbe térítés végett megérkezett volna, a papok kihirdették jövetelét, imádkoztak érte, előkészítették a hívőket a fogadására.

1437. január 22-én kelt Básth György bácsi kanonok levele, amelyben közli a papokkal, hogy Jakab atya „lelki épsétek megóvására hozzátok utazik; rendes hatáskörünket ruházzuk rá úgy a gyóntatás terén, mint a gonosz eretnekség inkvizíciójában...”

Jakab atya fáradtságot nem ismerve végzi térítői munkáját. Jakab szerémi püspök már 1437. március 15-én a következő levelet írta a pápának: „Szent atyám, dicsőséges uram! Szentséged lábait alázatosan csókolva, jelen levelünkkel tudatjuk szentségeddel, hogy tiszteletre méltó Marchiai Jakab barát... bejárván ennek az országnak különböző vidékeit, a minap ebbe a mi egyházmegyénkbe is eljutott — amely az ország határszélén, különböző szakadárók és a katolikus hit ellenségei szomszédságában fekszik — ferencrendi társaival együtt, és itt a legmagasabb teremtmény segedelmével üdvös segítséget hozott a katolikus hit javára és gyarapodására, és a környező vidéken a gyalázatos huszita eretnekség sok hívét, papjaikat is, világiakat is, ezeket az egyetemes római egyház kiközösítéssel sújtott ellenségeit alapos vizsgálattal felkutatva. Ezek az eretnekek ugyanis a szent egyházat a sátán zsinagógájának nevezték. Jakab barát sok egyéb alávaló csalárdságaikat és bűnös cselekedeteiket kivallatta tőlük; így ezek az eretnekek, nyíltan, nyilvánosan, az egész nép színe előtt megvallották, hogy Krisztus testét és vérét föld alatti kamrákba és egyéb hitvány helyekre és fészerekbe vitték magukkal éjjel, csendben és itt a magukkal hozott és a szent hittől eltántorított férfiakat és nőket két szín alatt áldoztatták; a megváltó dicsőséges vérét bőrből készített zsákokban az éjjeli homály leple alatt, nyakukba akasztva, házról házra, helyről helyre, sőt faluról falura vitték hamis tanaikkal megfertőzött tanítványaikkal együtt, és mivel elmulasztottuk szemmel tartani őket, az Úr vérét magukra és öltözetükre egészen a sarukig kiöntötték, amely cselekedet miatt — ha az isteni könyörület nem szánta volna meg — az egész világnak bűnhődnie kellett volna. Ezeket az eretnekeket Jakab barát a magasságos ég által megáldott bölcsességgel, érett megfontolással, méltó büntetéssel sújtotta, és az ország minden vidékét bejárván, mindenütt prédikációkat tartott és így a keresztény népet megerősítette a hitben, és sokakat, akiket az eretnekség megfertőzött és elidegenedtek az egyháztól, ismét az anyaszentegyház keblére vezetett vissza erővel, fáradtsággal, szorgalommal és bölcsességgel. Tudja meg azonban szentséged, hogyha netalán tisztelendő Jakab barát nem jött volna ebbe az országba, ezek az alávaló, alattomban fegyverkező eretnekek zászlót bontanak, feikelnek a katolikus hit ellen és minden püspököt és az egész katolikus hitet szolgáló és az egyházat tisztelő papságot erőszakosan legyilkolták volna.”

Látjuk, a levél főbb elemei megegyeznek az előbbivel, azonban nagyobb gondossággal íródott, az események részletesebb ismertetésére tö-

rekszik, ennek folytán több ismeretet is nyújt a mozgalomról, művelődéstörténeti értéke nagyobb.

Nem ez volt az egyetlen hálálkodó levél, amely ebben az évben Szerémségből a pápához érkezett, hasonlókat küldött még több főúr is. Így: Garai László, Maróti László és Tamási László. Némely okmányból viszont kitűnik, hogy sok helyütt maga a római katolikus papság sem fogadta nagy lelkesedéssel az inkvizitort. Amint a pécsi egyházmegye déli részein megjelent (idetartozott Szerémség nyugati része is), a papság egy része itt szembeszállt vele, nem engedte, hogy területén térítési tevékenységét folytassa, azt állítva, hogy illetékessége nem terjed ki erre a vidékre. (A pápa az 1436. augusztus 22-én kelt bullájával nevezte ki Magyarországra inkvizitornak.) Bácsi Simon pécsi kanonok, a déli részek főesperese egyházi átokkal sújtotta Jakab atyát, s az átkot Újlakon (Ilok) kihirdettette. Egyes vélemények szerint mindez Henrik pécsi püspök tudtával és támogatásával történt. Az eddig mindenütt győzedelmeskedő inkvizitort, a pápa meghatalmazott követét megszegényítették és elűzték. Megindult a diplomáciai levelezés, megkezdődött a bonyodalom.

Az inkvizitor panaszt emel a pápánál, aki aztán (1437. VI. 5.) Zsigmondtól kér magyarázatot az eseményekre. A király sem késlekedik, többek között ezt írja a püspöknek: „Kedvetlenül vettünk tudomást arról, hogy ti isten félelmét mellőzve, lelki üdvössétekkel nem törődve, az igaz hit növekedését és áldásainak eltéréjét nem óhajtva, sőt javát és hasznát erőtlenség képezt csorbítva, Márkai Jakab frátert . . . , ki mind a pápától, mind tőlünk vett parancs és megbízás alapján, egész Magyarországnak az igazság útját jelöli meg, egyúttal az egyházi rend tekintélyét csökkentő kihágásaitokat és vétkeiteket, a szent atyák tanítása nyomán, szeretetteljesen megróttá: körötökből és egyházmegyétek területéről elűztétek, a hit hirdetésétől, az eretnekség és az erkölcstelenség nyomozásától eltiltottátok. Ezzel a pápa úron és a mi személyünkön súlyos sérelmet ejtettetek. Mivel pedig mi Jakab atyát . . . mindenképpen támogatni kívánjuk, szigorúan és határozottan parancsoljuk, hogy őt tiszteletteljesen fogadjátok vissza, és engedjétek meg neki, hogy eddig dicséretesen betöltött hivatalában eljárhasson. Amennyiben legsúlyosabb haragunkat és kemény büntetésünket el akarjátok magatoktól háritani, másképp cselekedni ne merészeljétek.” (1437. VIII. 23)

Úgy látszik azonban, hogy a királyi rendeletnek nem lett meg a kívánt foganatja. A pécsi püspök és környezete nem ijedt meg a királyi parancstól sem. Továbbra is szembeszállt az inkvizitornal. Egyesek szerint főleg azért, mert — mint fentebb írtuk — a püspökségben igen meglazultak az erkölcsök, a papok egy része nyílt konkubinátusban élt, s mert Jakab úgy találta, hogy az eretnekek ellen csak úgy harcolhat eredményesen, ha szembeszáll a papok erkölcsi bomlásával, mert ezt a sebezhető pontot a husziták nagyon is kihasználták, ezért a pécsi papok is nyilván távol akarták maguktól tartani az inkvizitor ostromzó haragját. Félelmük nem volt alaptalan. A Titkos beszéd a klerushoz című szövegéből idézzük: „Nem a szentlélektől hajtva lépnek be és választódnak ki a lelkipásztori hivatásra, hanem simóniával, pénzzel, erőszakkal, világiak biztatására, rokoni támogatással. Nem a lelkek üdvére néznek, hanem erszényük megtöltésére. Hogyan is tudnának lelkeket igazgatni azok, akik önmagukat sem tudják kormányozni? . . . Ez a hívők romlásának oka: hogy tudatlan és züllött személyek javadalmakat élveznek, a tiszta és tudós papok pe-

dig éheznek. Naponta unszolnak, prédikálnak, hogy a nép fizesse meg a dézsmát és egyéb fizetni valókat. Meg is teszem, de nem mondom meg nyíltan, hogy a papok járandóságai századrészét sem fizetik vissza lelkiekben a világiaknak. Pedig kötelesek lennének reá. Mivel a pásztor többet tartozik a bárányaiért, mint azok érte. Mikor egy bizonyos várbán egy tisztességes pap velem volt, többen nógatták, hogy kérjen meg, beszéljek a dézsmafizetésről. Mire ő így felelt nekik: Hogyan kérhetném meg, amikor breviáriumot nem mondunk, a templommal, oltárterítéssel nem gondolunk. Napjainkat kockázással, vadászattal, lóneveléssel, agarászattal, madarászással, paráználkodással, szodómiával töltjük, és az egész nép meg van botránkozva rossz erkölcsünkön."

Szinte bámulatós, milyen tiszta éleslétással vizsgálta a papság körében uralkodó viszonyokat és milyen következtetéseket vont le ebből. Régen elmúlt már a térítők, vértanúk nélkülözést és lemondást követelő ideje. A régi magasztos eszmék helyett a jólét és kényelem vonzotta a papokat. Meglátta és ostorozta ezt itt nálunk, de az itteniek nyilván jól tudták, hisz többen többször is megfordultak Rómában, hogy a papok elvilágiasodása az ő hazájában még nagyobb méreteket öltött. Talán ennek a tudata is bátorítást nyújtott a pécsieknek, hogy ismételten szembeszálljanak Jakabbal és elűzzék Újlakról.

Az inkvizitor úgy látta, nem marad számára más, mint személyesen menjen a pápához panaszra. Az év vége felé Bolognában találjuk, ahol a pápa pártfogását kéri. Az december 28. keltezéssel bullát állít ki, ennek egy példányát megküldi a pécsi püspöknek is, arra kérve, hogy ezt egyházmegyéje területén hirdesse ki. A püspök engedelmeskedik az utasításnak. 1438. február 11-én elrendeli, hogy a bullát hirdessék ki, különösen pedig Újlak templomában.

Hogy ezután mi történt, azt Fraknói Vilmos így írta meg: „Ezzel azonban Jakab atya a rajta ejtett sérelmet nem látta orvosoltnak. Elégtételt Erzsébet királynénál, ki férjének Ausztriában tartózkodása alatt az ország kormányát vezette, keresett. Tőle a kalocsai érsekhez parancs ment, hogy a kiközösítési okiratot hiteles másolatban szerezze be, az esztergomi érsek pedig megbízást kapott, hogy Simon főesperes ellen a törvényes eljárást indítsa meg.” (1438. április 15-én kelt rendelet.)

„Mindazáltal az ügy barátságos úton nyert elintézését. Május 11-én Jakab atya és Simon főesperes megjelentek Esztergomban a primás előtt. Az utóbbi bűnbánólag bevallotta, hogy súlyos bűntényt követelt el, és bocsánatért esedezett. Az inkvizitor kijelentette, hogy szívesen megbocsát, és testvéri csókkal pecsételte meg a kibékülést. Az érsek pedig a történetekről a pécsi püspököt értesítvén, meghagyta neki, hirdettesse ki egyházmegyéje összes templomaiban, hogy Jakab atya mindig hűségesen járt el hivatalában.” (Az érsek május 11-én kelt irata.)

Fraknói elmondja még, hogy miután visszatért Szerémségbe, az inkvizitort újabb megaláztatások érik, ezek elől megint Olaszországba menekül, rendfőnökét keresi föl, de tudomást szerez ottlétéről a pápa is, aki megütközését fejezi ki afölött, hogy engedélye nélkül elhagyta Magyarországot. Október 15-én Ferrarából ímbéz hozzá levelet. Utána ismét visszaküldi, hogy folytassa az eretnekek üldözését. Érdekében november 15-én ír a királynak és az esztergomi érseknek, „Jakabot pedig bullában biztosítja, hogy az egyházi kiközösítést, mellyel őt bárki netán sújtani fogná, érvénytelennek tekintti”.

Valószínűnek látszik, hogy a vizálykodásban eltelt idő alatt Kamancon és környékén viszonylag zavartalanul működtek az eretnekek, az inkvizitornak legalábbis nem jutott ideje velük törődni, teljesen lekötötték a pécsi egyházmegye déli részén ellene irányuló zaklatások. (A pécsi egyházmegyét a szerémitől itt az úgynevezett Kőárok választja el, amely állítólag a Probus császár által épített vízvezeték maradványa volt.) Találunk is utalást arra, hogy mire Jakab a Szerémségbe visszajött, itt megerősödtek az eretnekek. Albert király 1439. május 28-án adott parancsot a bács-kalocsai érseknek és az országbírónak, hogy Jakab atyát és társait különösen Kamenica (Kamonec) ellenséges lakosai ellen kellőképp segítsék. A karhatalom július végére meg is érkezett, mert a király az ország összes hadi erejét a szalánkeméni táborba rendelte, és augusztus derekára maga is csaknem Kamenicával szemben, Kabol városába jutott. Jakab most az ország főpapjától és főuraitól is támogatva irtja a huszitákat. Igazi irtás folyik, mintha csak itt akarna bosszút állni az előbb elszenvedett sérelmekért. Aki kitart az eszmái mellett, azt kegyetlenül máglyára küldi. Még a holtak sem nyugodhatnak békében, ha kiderül róluk, hogy husziták voltak, kiásatja és elégetteti őket. Elrettentő példa gyanánt. Szalkay Balázs írja ferences-krónikájában: „...ezen inkvizíció alkalmával Jakab Kameniczbe, a Duna két partján fekvő városokba és falvakba érkezvén, ott sok hussita eretneket megtérített, sírjából kiásatott és elégettetett. Ez alkalommal Balázs mester, kamenicz pap is megszökött, s Bácsba menvén, hol nagyprépost vala, megjavult és dicséretesen élte le hátralevő napjait. Ugyane frater Jakab a szentmártoni plébános által kiásatott egy holtat s megégettette s hasonlóképp számos halottat Kamenicz környékén. Szintúgy a bukini plébánost és számos más megholtakat.”

Ekkor, 1439 nyarán az inkvizítor halálra szánt foglyait fegveresen szabadították ki a kamonci polgárok. Magyar Bálint szabó kivont karddal kergette az utcán a bírót, akinek három visszaeső eretneket adtak át ítélet-végrehajtás céljából. Az eretnekeket már karóhoz kötötték, mikor Bálint szabó a bíróra támadt, s hívta a népet: „Jöjjetek velem, öljük meg a bírót nyomban!” Az eretnekeket megszabadította. Sokadmagával a bírót annak házáig kergette, feltörték a börtönt, ahol bilincsekben volt Bálint belcsényi plébános, az inkvizítor által elfogatott eretnek. Bálint papot is kiszabadították. A fegyveres akció vezetőit az inkvizítor perbe fogta, de ismét Albert királytól kellett kérnie segítséget, mivel Bálint szabó mellett a kalocsai egyházmegye egyes papjai is felléptek. Jövähagyták az elítéltek kiszabadítását, állítólag tanúk vallomása alapján bizonyítottnak találták, hogy azok ártatlanok, azaz nem eretnekek.

„Akkoron — írja Szalkai Balázs — két deák ember ugyanazon Kamenicz városából, tudniillik Tamás és Bálint, némely eszelős emberekkel és asszonyállatokkal összebeszélvén, éjnek idején megszöktek és Moldovába mentek, hol ama két pap a mondott eretnekséget tovább terjesztvén, mind a két szövetség írásait magyar nyelvre fordították. Mennyi és mekkora eretnekség vagyon pedig ebben, a mint én is olvastam; ez világi ember el sem számlálhatja... mivelhogy ezt a szólást is: spiritus sanctus, így fordították: zent zelleth.”

A Régi Magyar Nyelvelmékek első kötetében közölte Döbrentei Gábor, a Bécsi Codex előszavában (1838) a gyulafehérvári ferences évkönyv ki-

vonatának egy részletét, amelyet „haec usque adhuc ex Libro Fratris Blasij de Zalka accepti . . .”

Ízelítőül itt a szövegből még egy-két részlet: Frater Jacobus de Marchia . . . „veniens autem ad Kamanzec in utraque parte Danubii subiacentes urbes, et villas, ubi multos Haereticos Huszitas nomine convertit, et effodere fecit, et comburi, ubi etiam Magister Blasius Copelle in praedicta Kamancz-cze propterea fugam dedit, veniens autem Bachiam ubi et (est) praepositus maior erat; vitam revocando finivit dies suos in bono laudabiliter. Iste idem Fer (frater) Jacobus per Plebanu de Szent Márton Effodi fecit defunctu, et comburi, versus eadem Kamencse et multos similiter, Item P. Plebanu debulchen (Debulchem) contra Futak, et alios ibidem defunctos similiter. Ita eni haec Haeresis hussitaru (ut dicunt) venerat in Pannoniam, quamdiu Magister Blasius praedictus puer docilis erat, tunc cives de Kamanest eidem subvenientes, miserunt eu ad studiu, promittentes eidem ut Plebania de Kamanst si merebitur, eidem condonarent, tunc ipse puer ex desiderio studii transiens Bohemia intravit civitatem Husitarum magnam Pragam, ibique humana sapia imbutus, et diabolica Husitaru videlicet (viest) haeresis pravitate infectus, tandem cum quibusdam suis ad Pannonia tempore compatiendi regressus in suam Patriam scilicet Kamancze . . .”

Vagy: „. . . tunc idem Clerici iterum consilio inito unus eor videlicet Thomas apud eundem populum Plm per eosdem ad Haeresim conversum pro (per) informationem remansit, videlicet alter Valentinus Turciam intravit, ut dum lras ibi didicerit eorum, tunc socium suum post se vocaret, et eu ibidem labori ose dedisset, ita, ut eius fama, usque ad Imperatorem Turcarum venisset, tunc mandavit idem Imperator ex consiliariorum suoru decreto ne tale quid in detrimentu legis eorum exurgeret, et idem Valentinus Clericus vivus decoriaretur (decoriarent) et sic factum est, alter autem viest Thomas cum suo populo imobilis permansit, et tandem moriens secundum merita suoru operum Diabolo, cui et famulatus est, animam tradidit, cuius poenam nemo dicere posset . . .”

Tisztázottnak látszik, hogy Tamás és Bálint papok a Biblia fordítását még itt, Kamancon megkezdték, azzal hogy Moldovában fejezték be a nagy munkát. Oda 1420 óta vándoroltak már ki magyar husziták, s az évek során mintegy 60 települést létesítettek. A későbbi térítők feljegyezték, hogy még néhány száz év után is magyar nyelven miséztek, sőt egy időben, nem sokkal a kitelepülés után úgy emlegetik őket, hogy annyira megerősödtek, hogy tanaikkal az erdélyieket is veszélyeztették. A magyarra fordított Biblia tartotta össze őket, amelynek a szövegét — mint később kimutatták —, szociális törekvéseiknek megfelelően fordították, illetve választották ki. Valószínűleg János evangéliumával kezdték (írja Kardos Tibor), ez volt a legfontosabb a patarénok számára, utána következett Lukács és Márk evangéliuma, amelynek prólógusa talán a fordító önéletírása. Kimutatták azt is, hogy a fordítás nyelvjárása (a későbbi másolásnál történt fordítás ellenére is) megegyezik az akkori baranyai, ormánsági, szerémségi nyelvjárással.

A Münchener Kódexet, a Huszita Biblia első, még nálunk készült részét tavaly ismét kiadta a Magyar Tudományos Akadémia. Az elmúlt évtizedek során sok kérdés tisztázódott, a fordítás körülményei világosabban állnak előttünk, Marchiai Jakabot szentté avatták, életrajzát többen is megírták, a katolikus egyház nem maradt hálátlan az eretneküldözésben

kifejtett fáradhatatlan tevékenysége iránt. Bálint és Tamás életét viszont csak nagyon hézagosan ismerjük, több még a homály, mint a bizonyosság. Ezért joggal tarthatnak háládatlanoknak bennünket. Amit véghezvitték, a Biblia lefordítása, forradalmi tett volt. Taine írja: A szentírásnak és a közimáknak a nép nyelvére való fordítása már magában véve kész forradalom vala. A sokaság maga fogott a szövegek magyarázásához, az egyház tekintélye mindenfelé megingott vagy hátrább szorult, és nemcsak a külső egység, de a hit egysége is hatalmas csorbákat szenvedett. (Horváth C. nyomán)

Ezt az inkvizíció sem tudta megakadályozni. Pedig Jakab atya Bálinték távozása után egy ideig még Kamoncon maradt, be akarta fejezni a megkezdett tiszteletét. Erről tanúskodnak az alábbi jegyzőkönyvi kivonat is: „Az Úr 1439 évében augusztus 19-én, midőn bíróságot ültünk a kamenicai plébános házában, előttünk, azaz Jakab barát, a pápa által Magyarországra, Boszniába, Dalmáciába, Szlavóniába és Ausztriába kiküldött inkvizitor előtt megjelentek az alábbi tanúk, és megérintve kezükkel a szent evangéliumot megesküdvé, hogy igazat szólnak a feltett kérdésekre, minden gyűlölet és harag nélkül vallomást tettek arról, hogy mit tudnak Bálint szabó, kamenici lakos ügyében, aki megtámadta János kamenici bírót, amikor az az inkvizíció parancsából végre akarta hajtani az inkvizíciós ítéletet.

Elsőnek Porkoláb János mondta el vallomását: látta, hogy Bálint szabó kardot rántott János bíró ellen, amikor az éppen a szent igazság cselekedetét akarta végrehajtani három eretneken, akiket éppen akkor kötöztek karóhoz, majd kergette a bírót az utcákon, sokadmagával a bíró házához rohant, fölöttétek a börtönt, ahol Bálint pap — ebben az időben bácsi plébános — ült bilincsek között Jakab inkvizitor parancsából és kiszabadították őt.”

Még húsz tanút hallgattak ki, akik ugyanezt mondták el, az egyik, egy Mátyás nevű pap még azzal toldja meg: hallotta Bálintot, amint így hívta a népet: „Gyertek velem, öljük meg a bírót nyomban.”

A jegyzőkönyv vége: „...én debreceni György Mátyás, császári jegyző jelen voltam a fentebb írottaknál, hallottam és a magam kezével leírtam és állandó pecsétemmel megerősítettem.” (Szűcs J. után)

Láttuk, a király ebben az időben a közelben tartózkodik seregével, vele vannak a főpapok, főurak is, az inkvizitor nyugodtan dolgozhat, a tárgyalásról maga a császári jegyző készíti a jegyzőkönyvet. Szeptember elsején Titelen a királyi tanács, innen jön a nádor ítélete is a kamonci zendülés ügyében:

„Hédervári Lőrinc nádor... bizonyítjuk, hogy Jakab minorita barát, Magyarországra stb. Jenő pápa által kiküldött inkvizitor már jó hosszú idő óta fáradozott töretlen buzgalommal, sok figyelemmel és munkával az isten ígéjének hirdetésén és kiirtásán annak az elvetemült huszita eretnekségnek, amely ebben az országban már ki kezdett csirázni és terjeszkedésnek indult. Többek közt megbüntetett és elítélt egy bizonyos Bálint nevű szabómestert, kamenicai lakost, megfosztotta minden javától, azért, mert midőn a szent igazság tisztviselője és végrehajtója, János kamenici bíró egy alkalommal ítéletet akart foganatosítani három visszaeső eretnek ellen, akiket az említett inkvizitor ítélt el, és azok már a karókhoz voltak kötözve, — az említett Bálint kardot rántott a bíró

ellen és másokkal együtt üldözni kezdte őt, és így a három elítélt eretnek kiszabadult. Miután ez megtörtént, többedmagával a bíró házához szaladt, feltörte a papi börtönt és kiszabadított egy eretnek papot, akit szintén az említett inkvizítor büntetett meg..." A nádor végül megerősíti az ítéletet és kijelenti, hogy Jakab barátot senki se merészelje bántalmazni...

Azt hiszem, szóvá kell még tenni egy kérdést: milyen volt a vidék nemzetiségi összetétele az említett időszakban? Sokan keresték a választ, s igen sokféleképpen is olvashatunk, talán legelfogadhatóbb az, mely szerint Valkó és Szerém megyék Száva parti részein délszláv volt a lakosság, a Dráva és Duna menti részeken pedig délszlávokkal kevert magyar többségű. Kamornac és Újlak okleveleken ismert lakói e korból magyar nevések...

A kutatás ma is folyik, a levéltári anyag feldolgozása, az évről évre előkerülő újabb adatok idővel talán fényt derítenek a szerémségi husziták mozgalmának még homályos pontjaira is. Ehhez azonban arra volna szükség, hogy itt, a mi körünkben is hozzájárassanak a szervezett kutatáshoz, a meglevő anyag mellé felkutassák azt, ami a mi számunkra első-sorban fontos. Biztos, hogy roppant nagy nehézségeket kell leküzdeni, ez azonban igazi, vérbeli történész, kutató számára még ösztönzés is lehet. Nemrég olvastam a budapesti *Történelmi Szemlében* egy cikket a XV. századi magyar püspökökről. Megörültem, amikor ráakadtam, aztán: „A középkori Magyarországnak 15 egyházmegyéje volt, összeállításom azonban nem tartalmazza a szerémi, nándorfehérvári és bosnyák püspökséget. Mindhárom az ország déli határán feküdt, a török háborúktól már korán nagy veszteségeket szenvedett, ezért anyaguk összeállítása túl nagy feladat lett volna.”

A feladat, amit a mi történészeinknek kell vállalniuk, nagyobb ennél.

---

a társadalom kérdez

---

a mostoha barázda

PETKOVICS KÁLMÁN

III.

Meg lehet élni négy hold földből?

„Négy holdon többféleképpen gazdálkodhat az ember.” (Szerény, tiszta faluszéli hajlékban jegyzem a szavakat.) „Belterjesebben vagy kevésbé belterjesen. Attól függ, hol a föld, milyen a föld, milyen az ember. Van-e háza, istállója, kocsija, lova, szerszáma, hányan ülnek az asztalhoz, milyen az asszony... A békességes léleknek nem sok kell az élhetéshez. Lakott az utcában egy idős bácsi... A Fazekas Orbán bácsi. Egy holdja volt, s megélt belőle. S milyen sokáig! Az ám, a Fazekas Orbán...”

Elszabadul a mese.

Nem csoda. Tél van. Futja az időből. Rászántuk a másra amúgy se alkalmas napot. Kint ólomszínű rongyos ködfelhők lógnak az égről. Bent ásitó félhomály. Félliteres üvegben pálinka a kemence nyakán. Abból jön a tűz, az optimizmus. „Csak fedél legyen az ember feje fölött! Nagy dolog. Hatalmas dolog. Gazdálkodás? Meg ahogy az előbb mondta, életszínvonal... Kinyér! A megimádkozott mindennapi. Az. Meg az egészség. Az! Mert ha a nyavalya rátör a családra, rosszabb az minden istencsapásánál...”

(A félelmet valamelyest enyhítette a földművesek egészségbiztosítása. Észak-Bácska területén a biztosított családok létszáma 1968-ban 39 668, 1969-ben 37 697. Családtaggokkal együtt 1968-ban 97 242, 1969-ben 88 108. Egy esztendő alatt jelentős csökkenés. A vegyes tevékenységű háztartások szaporodásával magyarázható. A 88 108 ember 1969-ben 650 715-ször fordult orvoshoz. Egy főre 7,6 eset jut évente. Orvoson, gyógyszerháron ma már nem takarékoskodik a földműves. Egy biztosítottra átlagosan hét receptet adtak ki.)

„Más! Persze, hogy más — mondja nekilendülve, s átcsap a másik témakörbe. — Örömök is vannak. Nagy boldogság a disznótor. Szalonna

a kinyér mellé! Mert én leszenvedtem a nehezét. Ha valaki leszenvedte, én igen."

„Nehezét?”

„No, egészségire! Hűha!!... Emberes, az anyja kiskésíti! Nehezét hát! Talpra állítottam a gyereket...”

(Utólag nézem a statisztikát: a számok nem mutatják a négy holdnál kevesebb földdel bíró mezőgazdasági háztartások családtagjainak számát. A betegségyező kimutatásából azonban ki lehet számítani, hogy a biztosított földműves családok átlagos lélekszáma 2,34! Férj, feleség, s minden harmadik családban egy gyerek! Otthon levő gyerek. Úgy látszik, az egész parasztság „leszenvedte már a nehezét”. Az egyedi tapasztalatok alapján sejteni lehet, hogy az előregedés tünete négy holdon alul kifejezettebb, mint felül.)

„A gazdaság? — mondja tünődve. — Összel, októberben kezdődnek a számolgatások. Mennyi búzát vessen az ember? Ugye ez a búza áratól függ, időjárástól, tehetőségtől... (1971 nyarán átlagosan 1.32 dinárt fizettek a szövetkezetek egy kiló búzáért.) Kinyérnek teremni köll! Másfél holdat vetek. Szántás fuvarossal. Készpénzen. Négy hold nem bírja el a lovat. Igazság szerint.”

„Miért igazság szerint?”

„Ha úgy számolunk, ahogy maga kívánja.”

„Másképpen is lehet?”

„A fenébe ne lehetne! Fuvarozni is lehet. Télen, nyáron. Több mindenfélét lehet csinálni, ha van, mint ha nincs. Igazság szerint négy holdhoz sok a ló. Csak most a búzáról beszélgetünk. Aki számolni tud, számolhat: 160 kiló vetőmag holdjába, pénzbe kerül mostanában. Szántás, vetés fuvarossal. Hát ne legyen több kiadás az aratásig...”

„Mütrágya?”

„Ahogy vesszük. Meghinthessük a földet, de én nem kísérletezek. Ha nem muszáj. Lekaszálni lekaszálja az ember, ám a hordás új fuvarral jár. Cséplés, géprész... A kombájnnal is elviszi a magáét. Mondjuk, terem húsz métermázsas. Mondjuk! Kivonjuk belőle a kiadásokat meg az adót. Marad tíz. Dinárban 1320 lenne. Összesen. Nekem meg az anyjuknak négy métermázsas, fejadagnak. Egy métermázsas pedig tartaléknak. Sose tudja az ember, mit ad a jóisten. Öt métermázsát pénzzé lehet tenni...”

„A többi földön? Három kvadrát krumplit ültetek, meg egy kvadrát bosztány a konyhára, a többi kukorica... Rendszerint. A bosztány meg a krumpli nem hoz pénzt. Föléljük. A kukorica más. Egészen más. A kukoricával *gazdálkodik* az ember. Terem, jobbik esetben ötven, ötvenöt métermázsas csövesen. Olyan harminc métermázsát nyom morzsolt állapotban.”

(1971 nyarán Észak-Bácska szövetkezetei különként átlagosan 1,53 dinárt fizettek a kukoricáért. Természetesen „tavalyi”, csekély nedvesség-tartalmú kukoricáért.)

„A kukoricával a kiadásoknál kezd gazdálkodni az ember. Több munkát kér. Viszont a szántás, kétszeri ekézés, betakarítás (szárral együtt) fuvarost igényel. Ha kedvez az idő, meg az úristen is úgy akarja, terem ötven, ötvenöt métermázsas. Csövesen. A paraszt sose tudja, mennyi terem. Azért bizonytalanodik a számokkal. Kevesebbet mond, többet remél. Mondjuk lesz harminc métermázsas kukorica morzsolt állapotban...”

„Egy ötvenhárom kilója?”

„Ha maga mondja. Nyáron. Addig ki kell tartani! Harminc métermázsza száraz állapotban 4590 dinár. Amennyire én tudom, ennyi a miniszterek havi járandósága. Csakhogy a kukorica árából lemennek a költségek. Az adó. Mondjuk marad tisztán húsz métermázsza. 3060 dinár. Ennyiért már adnak televíziót is a boltban...”

„Televízió?”

„Várjunk! Egyelőre nincs mibe aprítani a kenyeret. Gondoskodni kell a hizóról. Mondom, a kukoricával gazdálkodik az ember. Hízó a konyhára. Muszáj lenni! Nyolc és fél métermázsza kukoricát számítok rá...”

„Nem sok az?”

„Kétfélszázát szoktam vágni. Sok-e? Ahogy vesszük. Ne legyen nyolc és fél. Legyen nyolc. Az 1224 dinár. Meg a süldő. Ha a kétfélszázát, például tavaly szeptemberben (1971), eladom, kapok érte 1856 dinárt. Ha augusztusban adom el, akkor csak 1570 dinárt kapok. A maga számítása szerint...”

(1971 augusztusában átlag 7,85 dinárt fizettek átlagosan Észak-Bácska szövetkezetei kilónként, élősúlyban a sertésért. Szeptemberben az átvételi ár 9,08 dinár. A gyakori árhullámzások az utóbbi tíz esztendő alatt a sertéshizlalás állandó kísérőjelenségei. A földműves képtelen tervezni, kalkulálni. A parasztszalámban az infláció bonyodalmasabb kérdéseket vet fel, mint a városi háztartásokban, ahol leginkább az emelkedő árakat szidják. A földműves, ha emelkednek az árak, káromkodik. De káromkodik az ellenkező esetben is, mert kétfelől kötődik a piachoz.)

„Mégis a kukoricával gazdálkodik az ember — folytatja nyomatékosan. — Mondjuk, marad húsz métermázsza tisztán. Benne a munka értékével. Ha pénzzé teszem, kapok érte 3060 dinárt. De csinálhatok belőle hatszáz kiló disznót. Azért 5448 dinár jár. Maradjunk a példázatnál: 3060 dinár kukorica, plusz süldő, plusz vesződés, plusz kockázat... Érdemes? Megmondom magának őszintén, akármilyen kis haszonért belekezdünk, már azért is, hogy a télen legyen mit csinálni. Különben megette a fene az egészét...”

„Másképpen nem számolhatunk?”

„A paraszt sokféleképpen számolhat. Spekulál, mondják. Pedig csak törli a fejét szegény. Tehén a disznó helyett? Az asszonyok kedvelik a tehenet. Lehet belőle pénzelni! Mondják. Kis pénz. Naponta csepeg, naponta csurog el. Lassacsckán. Ló? Fuvarozásra? A nyavalyás föld akkor köti le a fogatot, mikor fuvar lehetne vállalni. Ha nincs fuvar, kétszeres a baj. A ló eszik, s nem lehet belőle pénzelni.”

„És a konkurrencia?”

„Az. Szövetkezeti traktor. Magántraktor. Ló nem jöhet számításba. Marad az ember, a két kezével. Nem muszáj napszámba menni, elég, ha természetben ledolgozza a fuvar árát. Nagy könnyítés! Régen a falverő bunkó volt pénzhozó szerszám. Csahogy manapság sokat szuszog az ember.”

„Sokat szuszog?”

„A falverésnél nem úgy van, mint a cirkuszban. Ott ötven kiló nyögve hatásosabb, mint száz kiló mosolyogva!”

„Ezt hol hallotta?”

„Szomszédban. Televízió.”

Összeütöttük a poharak fenekét.

Mikor mindent összeszámoltunk, kitűnt: a négy hold művelése harminc-négy napi egyéni munka. Amennyiben az ember a fuvardíjat természetben fizeti (lekapálja), a munkanapok száma növelhető. De nehezen jön ki a hatvan nap. A hizlalás körüli tennivalók átváltoztathatók munkaidőre. Felszámolhatjuk a ház körüli téblábolást, mindent összeadhatunk, akkor is marad fél esztendő, üresen.

„Én túl vagyok a nehezén! — mondja az ember, miközben cigarettát sodor. — Talpra állítottam a gyerekeket. Nekem elég volt! Mit szóljanak ott, ahol két felnőtt ember van négy holdra!”

„Nem élhetnek meg . . .”

„Élnek!”

„Földből?”

„Azl nem mondtam. A földön nyavalyognak. Vergődnek. Nyomorognak. A föld *mellett* élnek . . .”

„Mellette?”

„Régebben kupeczkodás. A szállási piacokon olcsóbb volt a süldő. A faluban drágább. Dohány! Pálinka. Most a turizmus. Mikor minek van a szezonja.”

„És ha semminek sincs szezonja?”

„Árendálni is lehet a négy hold mellé. Szaporodik a munka, lesz helye kocsinak, lónak. De kezdő tőke nélkül nem megy. Ötször annyit dolgozhat az ember a bérleten, mint a sajátján. Az se könnyű élet. Kockázat. A haszon a terméstől függ. Termés az időjárástól. Az időjárás az úristentől . . .”

„Sokféle az élet!”

„Lehet benne válogatni.”

„Sokan más foglalkozást választanak?”

„Attól függ!”

„Mitől?”

„Az én gyerekeim elmentek. Hál'istennek. Elmentek, mert idejében gondoskodtam a szakmájukról. Vannak ám olyan családok, ahol a gyerek belecsonstosodott a parasztságba. Most aztán, hol elmegy, hol visszajön. Vagy azt várja, hogy az öregek letegyék a kanalat. Mert úgy véli az istenadta, akkor neki jobb sora lesz. Ilyenek is vannak. Meg mindenféle emberek. Én amondó vagyok, elmenni csak véglegesen érdemes.”

„A parasztságból?”

„Rongy ember az, aki nem törődik a gyerekével. Aki nem segíti, hogy elmelessen . . .”

„Az iskola sokba kerül?”

„Nagy iskolára nem gondolunk. Szakmába segíteni a gyereket! Ez minden.”

„Ha van gyerek!”

„Ha nincs gyerek, lesz helyette szomorú vénülés.”

Alkonyodik.

A kopasz fa koronája belemosódik a sötétségbe.

Villany.

Kicsi szoba.

Rádió.

„Az egészség?”

„Régen ez volt a parasztember nagy félelme. Sérv, reuma. Tüdőbaj. Húzták, csak húzták . . . Ne kelljen orvoshoz menni. Mégis odakényszere-

rültek. Sok tehenet, hizónakvalót vitt el a betegség. Apám, a megboldogult . . .”

Az asszony lép be. Nagy lábas a kezében.

Párolgó étel.

Az ember feláll.

„Mennék” — mondom a jegyzeteket rendezve.

„Azt nem!” — szól hegyesen.

„Már csak megtisztelt az asztalunkat” — mondja az asszony.

„Elmenne, hogy aztán beleírhasa az újságba, milyen fukar a paraszt!”
Nevet.

„Nem írom bele.”

„Akkor is tisztelje meg az asztalunkat. Különben sem mondtam el mindent. Ajaj! Mennyi elmondanivaló van még . . . Például az asszony. Tudja, mennyit lendít a jó asszony a háznál. A baromfiudvar. Hm. Úljön már le. Hagyja azokat a számokat a fenébe. Úgy se lehet azokból kírakni az életet.”

„A számok is az igazságot modják.”

„Mint a koporsószőgek!”

„Hogy beszélsz?” — szól az asszony.

Csirkepaprikás.

A rendes ember nem beszél, ha eszik. A falóra ketyeg, egyenletesen, figyelmeztetőn. Távoli kutyaugatás. Hószagú ködös téli csend feküdt végig a hosszú néptelen utcán. És mindenfelé . . .

ALKU A GYEREKEKKEL

Másik parasztcsalád. Az ember hetven-, az asszony hatvannyolc éves. Idős földművesek. Öt hold földön gazdálkodtak. Három gyereket neveltek fel. Közülük egy sem maradt parasztnak. Elmentek. A fiúk szakmába, a lány férjhez. A lány gyakran hazalátogat. A fiúk ritkábban.

Vert falu ház. Léckerítés. Öreg tyúk kapirgál a palánk tövében.

Süt a nap . . .

Január. A hőmérséklet: plusz nyolc.

Tisztára söpört udvar mutatja: itt nincs gazdálkodás. Nincs iószág-tartás. Itt már öregemberek éldegélnek. Nyitott könyv az udvar. Olvasni lehet benne, a jelenről.

A tegnapiról a szövetkezet agronómusa mesélt. Vázolta a gazdálkodás rövid történetét. A kisember kapcsolatait a barázdával s a barázda révén a világgal. És e kapcsolatok változásait az idők folvamán. Érdekes történet. Öt fejezetre osztható. Hatodikát a riporter toldotta hozzá.

Első fejezet. Dolgozás kora. Az ember egészséges. Bírja magát. Ha kell, látástól vakulásig gürcöl. Műveli a földjét. Részaratást vállal. És boldog, mert felnevelheti gyerekeit. Másnak ritkán panaszkozik. Idegennek soha. Büszke. Szégyenli a szegénységet.

1937-ben vásárolt magának utoljára új télikabátot.

Báránybőr bekecsben ül az asztal mellett, s pöffékel rendületlenül. Egyetlen szenvedésze a dohány. Trafikra, cigarettára régen sem futotta. Most sem. Ezt a mezőgazdász árulta el, aki húsz év óta figyeli a földműveseket, fejtegeti életük titkait.

Egyszer valami úrféle toppant a házba, akitől a gyerek előmenetele

függött. Asztalhoz ültették. Rántottát készítettek neki. Öt tojásból. A vendég egyedül ült asztalhoz. A gyerekek nézték. Mikor elment a vendég, enni kértek. Az anyjuk kivette a kemencéből a nagy fazekat. Tele a forró fazék jó, meleg kukoricával. Pattogatni való kukoricával, amit szemestől szokás főzni a kemencében.

Kívánatos jó étel volt az! Valamikor az apró szállásokon, faluszéli hajlékokban nagyon ismerték.

A földön, mind az öt holdon, egy kultúrát termelt. Kukoricát. A mezőgazdász pontosabban fogalmaz: „Harminc esztendeje csak kukoricát”. A bizonyíthatóság tudatában hozzáteszi: „Monokultúra! Tipikus monokultúra.” Ez jellemzi a fejletlen országok mezőgazdaságát. A gyarmatok mezőgazdaságát. Vetésforgó? Ugyan!

A monokultúra mögött tapasztalatok, számok, gazdasági okok rejlenek. A kukorica a kifizetődő növény. Sok gyalogmunkát igényel. Az ára szabadon alakul.

Kenyér? A háború előtt, mikor öten ültek asztalhoz, a családfő aratáskor és a cséplőgépnél kereste meg a kenyérnekvalót. A kukoricát a vergődő kisembernek teremtette az úristen: munkaigényes, de aratáskor, csépléskor nincs vele dolog! Fattyazás? Asszonyunka.

A felszabadulás után a gyerekek elszállingóztak. A két öreg folytatta a monokultúrás gazdálkodást.

Második fejezet. A kooperáció kora. Ötven után, a hatvanadik év küszöbén, az ember észreveszi: a dolog, ami régebben könnyen ment, egyre nehezebb, fárasztó. Megfájdul a derék. Kiságyra kíváncznak a lábak. Szuszogás. A tüdő, mint lukas kovácsfűjtató, kapkod a levegőért. Pár éjszakányi fontolgtatás után bement a földműves szövetkezetbe (hirdették akkoriban nagyon), s aláírta a társas termelési szerződést.

Beszélték ott monokultúráról, miegymásokról. Nem sokat adott rá. A szövetkezetesek propagandáztak: az öreg felvilágosodott, a haladás útjára lépett. Pedig az öreg csak kiszámította: így is, úgy is mással kell szántatni, igamunkát végeztenni... Miért ne szántatna, fuvaroztatna a szövetkezettel? Édes mindegy.

A társas termelési viszony némileg módosította a gazdálkodás menetét. A monokultúra alapjában megmaradt. A háztartásban alig érződött a változás. Tágabb, társadalmi vonatkozásban, mégis új korszak kezdődött. Valamioske műtrágyát „beleagitáltak” a földbe. A traktor mélyebb barázdát hasított, mint a lóvonatású eke. (A fuvarosok jobban kímélik a lovat a más földjén, mint a sajátjukon.)

Valami megváltozott.

A kooperáció nagy előnye, hogy meghagyta a gyalogmunkát. Ezzel megerősítette a kukorica egyeduralmát. A hozamok viszont javultak. A terméstöbblet fedezte a nagyobb kiadásokat. A szerződő felek megtalálták számításaikat. Csakhogy a gyalogmunkát sem bírja örökké az ember. Az évek szaporodásával mind nehezebb és nehezebb a kapa. Nyög az ember a sor végén. Érzi, nem bírja tovább...

Álmatlan éjszakák. Számolgtatások. Mitévő lehet? Árenda? Mennyit adnak? Hat métermázsza búzát holdanként? Lemegy az adó. Mi marad? Kevés.

Ossza szét a földet a gyerekeknek? Úgysem művelik. Eladják. És elfolyik a pénz. A hagyatéék. S a hagyatéékkal az öregember becsülete...

Harmadik fejezet. A feles. A feles parasztember. Akárcsak a tulajdo-

nos. A tulajdonos öreg, munkaképtelen, a feles fiatalabb, bírja a munkát. Kocsival, lóval rendelkezik. Igamunkára, gyalogmunkára egyaránt alkalmas. Saját földje is van, csak kevés, nem lehet belőle megélni. Ezért árendál (ha van pénze), vagy (ha nincs) felvállalja más földjét feléből.

Felezi a termést a tulajdonossal. Leginkább kukoricát. Búzát nem szokás felessel termeltetni. Kockázatos. A feles viszony értelme a munkáigényességben rejlik: az igamunka és a gyalogmunka értéke, közös kockázattal (termelés ismeretlen, természeti tényezőinek felezése) a kukorica esetében, egyenlő a termés értékének felével. A másik feléből lemegy az adó, s marad — a bérlet.

Papíron egyszerű. Az életben különböző problémákkal jár. Például: a feles és a tulajdonos a nagyobb hozam érdekében (közös érdek!) műtrágyát vásárolnak. Felét a feles, másik felét a tulajdonos fizeti. A feles kiviszi a műtrágyát a földre (övé a kocsi) és a tulajdonos kételkedik (főleg, ha kevesebb a termés, mint amennyire számított) abban, hogy az ő földjére szórta a műtrágyát.

A feles körmére kell nézni. Csak hát, az embert néha ágyhoz köti a nyavalya.

Mit tehet a tulajdonos? Majd az asszony! Kimegy az asszony ellenőrizni a felest. Kimegy és visszajön.

„Rászórta?” — kérdi az ember.

„Rá” — mondja az asszony.

„Rá a fenét!” — pattog az ember. „Hamut kevert bele. Eszedbe se jutott megnézni. Ügyefogyott néember . . .”

És hasonló bonyodalmak.

Nem lehet a felesnek hinni!

Az osztozkodás újabb bajokat hoz. Egyik évben ennyi terem, a másik évben amennyi. Sose tudni, mennyi terem. A hatvankilences esztendő, például, bőségesen fizetett. A termés fele, hetvenöt métermázsa csöves kukorica. Az ám, de a következő évben már csak ötvennyolc métermázsa jutott. Rosszabb volt az időjárás. De ennyivel? Nagy a különbség.

Kétségek támadnak. Igazságosan osztott-e a feles? Nem vitt-e haza egy kocsival többet, mint amennyit a tulajdonos udvarába hozott? Ki tudja . . .

Három álló esztendeig tartott a kötekedés a felessel. Hetvenben az öreg elhatározta: átszervezi az életét.

Negyedik fejezet. Alku a gyerekekkel. Ritka esemény. Együtt a család. Mindenki. Fiak, a lány, menyek, vő. És az unokák! Az unokák leg-hangosabbak. Mint a kicsibék tavasszal. Zsivaj. A nagymama nem találja helyét. Röpdös körülöttük, mint a nyugtalan kotlós.

Az öreg az asztalfőn. Füstöl. Nagy beszélgetés készülődik!

A gyerekek megilletődötten figyelnek.

Az öreg kezdi. Elmondja a felest. Panaszodik. Nem fájna az ő dereka, de egyszer nagyon megázott . . . Mikor is? Kerülgeti a témát. Kerülgeti, végül mégis kiböki:

„Tudjátok, mit gondoltam?”

A gyerekek nem tudják mit gondolt.

„Átszervezem az életemet” — mondja az öreg jelentőségteljesen.

„Hogy gondolja, apám?”

Mély szippantások után:

„Úgy gondolom, rátok hagyatékozom a földet. Fizettek nekem meg anyátoknak havonta negyvenezer dinárt . . .” (Régi dinárt. 1970 végén.)

Csend. Hosszú, feszült csend.

„Negyvenezret?” — szól a legidősebb fiú.

„Negyvenezret” — mondta az öreg.

Darab idő múlva:

„Sok?”

„Sok.”

Az öreg lobban. Az asztalra csap.

„Nem érünk meg nektek negyvenezer dinárt?!”

Az öregasszony pityergéssel menti a békét. Ő tudja legjobban, hogy a gyerekek apjuk haragos természetét örökölték, s könnyen összekoccanak. Akkor pedig vége a tárgyalásnak.

Számok taszították tovább a beszélgetést. Mit kezdenek a hagyatékkal? Eladják? Abban az esztendőben 7500 dinárt kínáltak holdjáért. A nemzetközi út közelében drágák a földek. 7500 szorozva öttel, egyenlő 35 500. Az összegből lemennek bizonyos költségek. A maradék, három gyerek jussa. Ebből az öregeknek havonta 400. Évente 4800.

Sokallották.

Az öreget is lehűtötték a számok. Föltette az okulárét, s az asztalfiából elővette a plajbászt.

Újabb számolgatások.

A gyerekek 300 dinárt ígértek havonta. Az évente 3600. Vagyis tíz évre futja a föld árából.

A 300 dinár a társadalmilag rögzített minimális személyi jövedelem fele. Meg lehet belőle élni? Talány. Persze, megmarad a ház. Pár kvadrát föld a ház körül. Udvar. Baromfi.

Az öreg kitarzott a négyszáz mellett.

A gyerekek egy parával sem ígértek többet háromszáznál...

Az alkú félbeszakadt...

Ötödik fejezet. A különös költségvetés. Az öreg nem kedveli a pénzt. Búzában számol. Búzában gondolkodik. Nincs ebben különösebb bölcsesség. Egyszerűen arról van szó, hogy a pénz változékony, mint a csapodár menyecske csókja. Idén ennyi, jövőre, ki tudja, mennyi!

A búza valószínűbb értékmérő. Bár annak is akadozik az ára. Mégis más. Az agronómus hosszú idő óta figyeli a parasztcsaládok költségvetését. (Az igazi szakember figyelme mindenre kiterjed. Az igazi szakember sohasem lehet technokrata.) Ő is búzában számol. Az infláció miatt. Az infláció hatása utólag mérhető. A parasztember csak a következményeit érzi.

Átszámítjuk búzába a család jövedelmét. A tisztább helyzetkép érdekében.

Hatvankilences esztendő. A földet feles művelte. Bő termés volt. Hetvenöt métermázs csöves kukorica. Morzsoltan negyvenhét métermázs. Átszámítva búzaegységbe (4700 szorozva 0,7-tel, egy kilogramm kukorica árával a szóban forgó évben) = 3290. Ez a jövedelem.

Csöppenhet hozzá még valami, de nem sok. Elosztani csak a biztos jövedelmet, a 3290 búzaegységet, lehet. Ennyiből kell megélni. A bő esztendőben...

Az elosztás: adó, járulékok összesen 1540 búzaegység. („Adókönyvités nincs, mert a család személyenkénti kataszteri jövedelme meghaladja a 900 dinárt. Furcsa a törvényhozónak effajta rendelkezése, amikor köz-

ismert tény, hogy az adók és járulékok elviszik a kataszteri jövedelemnek több mint a felét! Még furcsább, ha tudjuk, hogy ugyanaz a "törvényhozó" úgy rendelkezik, hogy a munkaviszonyban levők minimális személyi jövedelme 600 dinár legyen." Szücs István: a földművesek nyugdíja, 7 Nap, 1972. január 7.)

A 3290 búzaegységből 1540 lemegy az adóra és járulékokra. Marad 1750. Hét métermázsa kukorica kell a hizónak és baromfinak. Vagyis, 490 búzaegység. Marad 1260. Következésképpen oszlik el: kenyér, liszt 400, a hiányzó léltrevaló pótlására 60, cukor, tej 20, 6 kilogramm szüzdohány 60, malac a következő télre hizónak 100, hús, csont 60, villanyáram 40, templomadó, kéményseprő 45, ital 50, só, paprika, élesztő, gyufa, méz, egyébek 100, ruha, cipő 150, gyümölcs, főzelék (ami nem terem meg a ház körül) 70 búzaegység. Összesen 1155. Marad 105 búzaegység. Minden egyéb eshetőségre. És jut belőle még fenyőgallyra is!

Hatodik fejezet. A riporter megjegyzései. A riporter elnézést kér a sok számadat miatt. A lista nem szorul magyarázatra, mégis tartogat megválaszolatlan kérdéseket.

Fűtés? Csutka, szárizik, gally.

Kultúra? Újság? Könyv?

Rádió van. Lepecsételve.

Valami más helyett? Mondjuk, a templomadó?

Negyvenöt búzaegység... Egy könyv ára.

Ital? Dohány?

Ne kívánjunk választ. Gondolkozzunk. Leszámítva adót, járulékokat, a havi jövedelem 104 búzaegység! A gyerekek 300-t kínáltak. A szövetkezet nyugdíjbiztosító részlege 1971-ben havonta 617,59 dinárt fizetett.

Az öregek az utóbbit választották.

EGY KIS SZÁMTAN

Az elemzés hosszabb megfigyelésen, tapasztalati tényeken, konkrét adatokon alapul. A boncolás tárgya mégsem egy konkrét eset, hanem a példa. Adott környezethez, adott lehetőségekhez kötődő példa. Az alanyi indítékú értékítéletek s az eltérő helyzetekből fakadó eltérő adatok, tapasztalatok zavaró hatásának semlegesítése érdekében elvonatkoztatott formában vizsgáljuk.

A problémát az előbbi fejezet utolsó mondatai tartalmazzák. Öt hold földdel rendelkező idős, munkaképtelen (vagy csökkent munkaképességű) földműves házaspár havi jövedelme, a feles termelési viszony adottságai között, jó termést hozó esztendőben, 105 búzaegység. Emberi számítás szerint ennyiből nem lehet élni. A gyerekek havi háromszázat kínáltak. Az öregek nem fogadták el. Nem fogadták el, mert a szövetkezet nyugdíjbiztosító részlege többet adott.

Mi van a számok mögött? Milyen gazdasági viszonyulások, tények rejlenek az eltérő ajánlatok mögött? Hiszen a kapcsolatok szövödményének minden alanya meghatározott számítás szerint ígért, javasolt, döntött. Új, látszólag elvont fogalmakkal kell megismerkednünk. Ezek közül három: a pont, a nyugdíjbérlés és a korosodási kulcs, hosszabb magyarázatot kíván.

1. A pont. Szorzószám. Az adott esetben egy nyugdíjegységet jelöl. A módszer eleme. Összetevő részeinek kötőanyaga azonban társadalmi, gazdasági és lélektani természetű tények ötvözete. Nagy szerepe van a létbizonytalanság gazdasági forrásainak s a forrásokból, a tényleges veszedelmek mellett felpárolgó hamis képzetek elszigetelésében. A földművesek szívesebben számolnak búzaegységekben, mint pénzben. Főleg, ha hosszabb távra terveznek. Ha előre gondolkoznak. A pénz vásárlóereje változékonyabb, mint a búza ára. Ám a búza ára sem a kínálat és kereslet törvényét követi, s nem tekinthető időt álló értékmérőnek. Sok benne az adminisztratív elem. Csak részben fejezi ki a család életére, gazdálkodására ható tényezők összességét.

Ezért született meg a pont.

Összetevői a következők: 1. Egy kilogramm búza ára a folyó év augusztus elsején. 2. Egy kilogramm napraforgó ára a folyó év október elsején. 3. Másfél kilogramm csöves kukorica ára a folyó év október tizenötödikén. A terményárak változhatnak, a pont szerkezete változatlan, de rugalmas elemekből áll: bizonyos keretek között lehetővé teszi az értékegyensúly tartását. Nevezzük el a szerkezet összetevőit „a”, „b” és „c” elemnek. 1971-ben ezek pénzértékeit, az alábbi számok mutatják:

$$\begin{aligned} a &= 1,3 \\ b &= 2,25 \\ c &= 0,975 \end{aligned}$$

$$\text{Összesen } 4,525 : 3 = 1,51$$

Egy nyugdíjpont 1971-ben 1,51 dinárt ért. Alkotható összetettebb szerkezetű pont is. Az elemek száma a munkigényesebb kultúrák árával (dohány, cukorrépa) vagy a jószágárrakkal bővíthető. Lényegében egyezés tárgya. Általános értéke a mezőgazdaság helyzetétől függ. Illetve — az adott esetben — a falu határában termelt fontosabb kultúráktól. Jószágárrak nem hatnak rá. Földre, az őstermelésre alapozták a rendszert.

2. A nyugdíjbérlet. Egyezményes elnevezés. Most nem a fogalom nevét, a tartalmát firtatjuk. Két fő tényezőre bontható. Ezek számértékét az imént ismertetett nyugdíjpontok mennyisége fejezi ki.

Egyik a föld árával kapcsolatos *hagyatéki bérlet*. Egy összegben meghatározandó: az összeg nagysága vidékenként változhat. (Határrészek vagy más mércék szerint.) A föld árától függ, amire a talaj fekvése, minősége, termőképessége, s nem utolsósorban a településtől való távolsága, megközelíthetősége hat.

A nyugdíjbérlet másik alkotóeleme az *évi bérlet*. Holdanként a nyugdíjpontok bizonyos összegével fejezhető ki. Nézzük a példát: a hagyatéki bérlet holdanként 3500 pont. ($3500 \times 1,51 =$ egy hold föld átlagos ára a faluban, 1971-ben.) Az évi bérlet pedig, évente és holdanként, 400 pont.

Az évi bérlet körül nincs különösebb számtani komplikáció. Az öt hold járuléka évente 2000 pont. A hagyatéki bérlet más. Semmi esetre sem lehet ötször 3500 pont: ez azt jelentené, hogy a szövetkezet nyugdíjbiztosító részlege minden évben kifizetné a föld árát. Ezért a hagyatéki bérlet összege sajátos kulcs szerint elosztandó. Mivel a kulcsnak egyelőre nincs hivatalos neve, ideiglenesen elkeresztelhetjük, például, korosodási

kulcsnak. Lássuk közelebbről. Milyen tulajdonságai vannak? Mire használják?

3. *Korosodási kulcs*. Osztószám. A számolás módszerének tartozéka. Sok vita dúlt körülötte. Nehezen született meg.

A rendszer alkotói elmentek a község házára, átnézték a régi anyakönyveket, s megállapították: a faluban az utóbbi ötven esztendő folyamán, azok a polgárok, akik túléltek életük hatvanadik esztendejét, átlagosan 75,7 évet éltek. (A hosszú életkor titka, mondhatnánk, túlélni a hatvanadik születésnapot!) A 75,7 kikerekítve: 76.

A korosodási kulcs nem más, mint a földműves életkora (a nyugdíjazás időpontjában) és az anyakönyvekből kibányászott, módosított, átlagos életkor közötti különbség. Esetünkben a hagyatéki bérlet osztószáma 6. Hetvenéves emberről van szó. Az átlagos életkorhoz hat év hiányzik.

A korosodási kulcs hattól nagyobb lehet. A nyugdíjazandók életkorával ellentétes irányban növekszik. Minél fiatalabb az ember, annál nagyobb az osztó, annál több részre oszlik a hagyatéki bérlet összege. De hatnál kisebb már nem lehet.

Ez szintén egyezményes kikötés. Valódi értelmét a példa mutatja: a 76 esztendő földműves esetében nullával kellene osztani a föld átlagos vételárát jelölő hagyatéki bérletet. Vagyis: a nyugdíjas minden évben felvenné az egyezményes „vételárát”, a szövetkezeti részleg pedig tönkremenne. Az alsó határérték rögzítése tulajdonképpen a közös érdeken alapuló vállalkozás gazdaságosságának következménye.

A „nagyfényi rendszer” alapfogalmaival ismerkedtünk. A legfontosabb fogalmakkal. Tartalmuk meghatározására összpontosítva a figyelmet. Ezek ismeretében konkrétan is bemutatható az elvonatkoztatott példa.

Hetvenesztendős földművesről van szó, akinek öt holdja van. A *hagyatéki bérlet* holdanként 3500 pont. Öt holdra 17 500 pont. 17 500 osztva hattal (a *korosodási kulcs* számértékével), a hányados 2916 pont. Ehhez jön az *évi bérlet* értéke. Holdanként 400 pont. Öt holdra, évenként 2000 pont. $2000 + 2916 = 4916$.

Tehát a *nyugdíjbérlet* évi összege 4916 pont. $4916 : 12$ (a hónapok számával) = 409. Ennyi a havonta esedékes nyugdíj pontértéke. Szorozva, 1,51-gyel (ponttal kezdtük, ponttal végezzük) = 617,59. Ez a pontok pénzértéke 1971-ben. Ennyi a nyugdíj. Havonta.

(E sorok írója feltette a kérdést Szücs Istvánnak, a nagyfényi rendszer kikísérletezőjének. „Sok számolással jár a dolog. Nehezen értették meg a földművesek?” Szücs István mosolygott. „Mindenesetre könnyebben megértették, mint némely politikusok, közéleti és gazdasági vezetők. 1963 óta foglalkozom a kérdéssel, a rendszer sok módosításon, változáson ment át, sokszor elmondtam az elképzeléseket, és sokan beleásítottak a fejtegetéseimbe. Volt, aki félhülyének nyilvánított, bogarasnak, mert minék ilyesmivel bibelődni, mikor a mezőgazdaság nagy koncepciókat igénylő nagy problémái vannak terítéken. A nagy befektetések, nagy vállalkozások, nagy üzletelések és a többi nagyozolások sokszor háttérbe szorították az embert...”)

Levéltörődék: „...a nagyfényi változat csak a valóban túl idős és beteg földműveseket veszi tekintetbe. Csak akkor mutatnának hajlandóságot az idős földműves nyugdíjaztatása iránt, ha annak, szerintük, nem sok van hátra.” Túl kemény, ezért igazságtalan a bírálát. A rendszer a

korosodási kulcs hatóeszközével, tényleg nagyobb nyugdíjat biztosít az idősebbeknek, de a fiatalabbak előtt sem csukja be a kaput. Másrészt, a számok logikája elvileg semlegesíti az alanyi indítékú hajlandóságot. A kísérlet egészét a közös érdek valóságossága, igazságossága, emberisége hatja át. Mégis, a póre gazdasági vonatkozásokat vizsgálva a levélíró borúlátását indokoló aggodalmak forrásaira bukkanhatunk.

Összhangban van-e a szövetkezet gazdasági érdeke az emberiség elvével? Nem „kívánja-e” a közérdek hordozója az egyén mielőbbi halálát? A szerződés sok humánus elemet tartalmaz, jóval többet tisztán gazdasági jellegű egyezményeknél. Tőkés társadalomban, ahol a haszon törvénye uralkodik, ehhez hasonló kapcsolat legfeljebb jótékonyági alapon jöhet létre. Itt szó sem lehet a polgári társadalomban divatozó jótékonykodásról (a jótékonykodó szerepeléséről, jószívűségének fitogtatásáról), ami elterelné a figyelmet a társadalmi vállalkozás lényegének emberiségéről. A rendszer személytelen és személytelenségében mindenestül kell emberiségnek lennie.

Ezenkívül szervesen kapcsolódik a társadalombiztosítás tágabb rendszeréhez. A nyugdíj-részleg fizeti az egészségbiztosítás járulékát. Ez lehetővé teszi a zavartalan gyógykezelést, a gyógyszerellátást. Még a betegkönyv lepecsételéséről is gondoskodik. Az adóhátralék sem okozhat bürokratikus komplikációkat. Ami sok beteg földműves életét keseríti. Nem kapja meg idejében a pénzt, nem fizeti be az esedékes adót, nem pecsételik le a könyvét, és már csak az orvos „jószívűsége” segíthet rajta. Jó tudni, hogy a falusi orvosok zöme az embert nem téveszti össze a pecsétel. De a nyugdíj intézménye eieve kizárja az efféle bonyodalmakat.

Az érem másik oldala: A nyugdíjbiztosító részleg a földműves szövetkezet egyik gazdasági egysége. Önálló elszámolással működik. Hetvenkét hold „nyugdíjas” földet és hetven hold bérelt földet művel. (Bérelt a szövetkezet tulajdonából.) Két alkalmazott: főnök és a traktorvezető. Minimális rezsi. 1971-ben a gazdasági egység minden kötelezettségét teljesítette. A zárszámadás 10 000 dinár (új dinár) többletet mutatott ki. Az alapokba került.

1971-ben tizenkét család tartozott a részleghez. Januárban kötik az új szerződéseket. December végéig nyolc újabb család jelentkezett. 1972-ben összesen húsz háztartás — tizenhét házaspár és három magányos — alkotja a nyugdíjasok közösségét, 106 hold földdel. A falu határában 9000 katasztrális hold van. 6000 hold egyéni tulajdonban. Ha a részleg ilyen ütemben fejlődik tovább, akkor húsz év múlva 1500 holddal gyarapíthatja a mezőgazdasági társadalmi szektorát.

(„Nem ez a legfontosabb — mondja Szűcs István —, az idős földművesek földjei már most a legelhanyagoltabbak közé tartoznak Nagyfény határában. Mostoha barázdák között a legmostohábbak. Kicsi a termés, kicsi a haszon, nincs hozzá erő. Nyomorgás... Mi, egy év alatt, csekély befektetéssel, pusztán korszerűbb agrotechnikával, duplájára emeltük a hozamokat. Ésszerűbb tagosítással, a felesleges mezsgyék felszántásával a termelési költségeket is csökkentettük. Véleményem szerint a nyugdíjaztatás semmiképpen sem népjóléti akció, vagy csak történelmi távlatokban gyümölcsöző vállalkozás, hanem a nemzeti jövedelem gyorsabb emelkedésében kifejeződő konkrét közösségi és egyéni érdek.”)

1948-ban Vajdaság lakosságának 10,1 százaléka, 1953-ban 10,8 százaléka, 1961-ben 11,86 százaléka, 1966-ban 13,02 százaléka, 1971-ben 14,22 százaléka betöltötte a hatvanadik életévét. Az átlagos életkor hosszabbodása a létfeltételek javulásának mutatója. A társadalom korfája változik. Növekszik az idős emberek részesedése, csökken a fiatalok arányszáma.

1971-ben Koszmet népességének 51,36 százaléka húsz éven aluli. Vajdaságban 31,51 százalék. A korosodás általános tünet. Észak-Bácska, Horvátország és Szlovénia mellett, a lista élén áll. A fiatalok részesedése szempontjából a lista végén.

A hatvanegyes népszámlálás adatai szerint Vajdaság mezőgazdasággal foglalkozó népességének 8,1 százaléka hatvanöt évesnél idősebb. A mögöttünk levő évtized folyamán tíz százalékra emelkedett a mutatószám. Ebben az időszakban rendeződött a földművesek egészségbiztosítása. A parasztság bekapcsolódott a társadalombiztosítás rendszerébe. Gyökeresen megváltoztak a közegészségügyi állapotok. Most újabb cselekvést sürgető kérdések kerültek napirendre.

Az idős emberek problémája mindig felbolygatta a parasztcsaládokat. Tekintet nélkül a vagyoni helyzetre. Szegényebbeknél az eltartás okozott bonyodalmakat. A gazdagabbaknál örökösödési viszályok. Az öreg nem akarta szétosztani a birtokot. Majd ha rámszögeznek a koporsó-tetejét, mondta. A gyerekek viszont követelték jussukat, mert az öreg keze alatt sehogyan sem fejlődött a gazdaság.

Régi periratok tanúskodnak ilyen és hasonló családi viszálykodásokról. Akárcsak az eltartással kapcsolatos patvarkodásokról: az öreg hol az egyik gyerekéhez költözött, hol a másikhoz, hol egyiknek panaszkodott, hol a másiknak, vagy nem voltak elég türelmesek hozzá, vagy maga kereste a bajt, mert erővel bele akart szólni az ügyekbe. A gyerekek összekaptak miatta, s ha sehogyan sem tudtak megegyezni, ügyvédhez fordultak. De leginkább megegyeztek. A viszályok zöme a családokban simult el, nem lett belőle társadalmi ügy.

Óvakodni kellett a falu szájától is, mert megszólták a torzsalkodó családokat. Csak hát, nem minden öreg vigyáz a nyelvére, ha bántódás éri. Kerül-fordul, s kitergeti a szennyest a szomszédoknak. Hadd tudják meg! Hadd tudja meg az egész falu. Második gyerekkor. Mondták a józanabbak. Mégis gyakran megesett, hogy a szomszédok, ismerősök beleütötték az orrukát a más dolgába, s rendszerint apónak vagy a szülének adtak igazat, már csak azért is, mert apó vagy a szüle ráért panaszkodni.

Az utca nem oldotta meg a problémákat. Csak a nagyon szegények sorsa került nyilvánosság elé. Akiknek se gyerekük, se házuk, se földjük. Ritka eset volt. A hajléktalanok elsodrótak a faluból, mielőtt szegényházba jutottak volna. Nagy szégyen a familiára, ha valamelyik tagja szegényházban végezte. Emlegették. Ő beszél? Nagybátyja meg a szegényházban... Koldus is felépítette a putriját. A hajlékát. Némelyik koldus saját kocsiján járta a szállásokat, szekérderekből imádkozott a merőknálnyi lisztért.

Koldusok... Sokféle volt belőlük. A nép különbséget tett az igazi koldus és a kéregető között. Huncut koldus, mondták a kéregetőre. Az szakmafélének számított, foglalkozásszerűen űzték, mivel az imádkozás régen is kényelmesebb mesterségnek bizonyult, mint a kapálás. De a

vak koldust, pláne ha háborúban veszítette szeme világát, nagy tisztelet övezte. A falubeli koldus, akinek státusát a nép méltányolta, nem a leg-szegényebbek sorába tartozott.

Voltak esetlebbek. Szegénységüket titkolók. Munkaképtelen aggastyánok, kiöregedett napszámosok, akik felépítették házacskájukat, pár barázda földet is szereztek, amit a végszükség esetén eladtak, élvezettel. A vevő az öregember halálát várta, kívánta, s néha tettelegesen elősegítette. Ő is nyomorgó szegényember (a tehetősebbek ritkán vásároltak ingatlant élvezettel), betéví falatra is vékonyan jutott: orvosra, gyógyszerre nemigen gondolt. Jogszabály óvta az eltartási szerződést, de a hatóság figyelme nem terjedhetett ki mindenre. Sok vitás ügy került a bíróságok elé.

Az idős földművesek sorsa mindig nehéz volt. Csak ritkábban került nyilvánosság elé. Kevesebbet beszéltek és írtak róla. Magánügynek számított. Hiányoztak a megoldás társadalmi és anyagi feltételei. A szórványos cselekvő szándékok megrekedtek a jótékonykodás medrében. Az egyéni eltartási szerződéseket a végszükség hívta életre.

Hiába pislogunk a múltba. Onnan aligha jöhet hasznos tanács. Itt kell körülnézni. Az adott helyzetben. Az adott lehetőségek között.

A háború előtt magánügy.

Most társadalmi kérdés.

Sajnos összességében, egyetemességében ritkán kerül terítékre az illetékes üléstermekben. Pedig (kevesen emlékeznek erre) a szövetségi kormány közegészségügyi és népjóléti titkársága már 1954-ben tárgyalta a földművesek nyugdíjbiztosításáról. Sőt! Részletes tervezetet készített, amit akkor közömbösen fogadott a közvélemény. A földművesek között sem talált visszhangra. Elhallgatták. Elfelejtődött. Vagy az egészségbiztosítás vonta el a figyelmet? Az egészségbiztosítás tervezete pár évvel később született. 1960-ban már hatályba lépett. Bevezetése sem okozott különösebb megrázkódtatásokat.

Miért maradt visszhangtalanul az első kezdeményezés? Túl radikális megoldást helyezett kilátásba? Az okmány valóban tartalmazott korszulótt elképzeléseket: kötelező nyugdíjbiztosításról beszélt, s érintette a tulajdon, az öröklés érzékeny kérdéseit. Amire a földművesek mindig passzív bizalmatlansággal válaszoltak. Akkor különösen. Esztendő sem telt el a szövetkezetek átszervezése óta, a parasztság óvatosan magába zárkózott, nem szívelte a felülről csöpögő gondolatot. A magángazdaság visszaállításával bajlódott, keveset törődött a távoli jövővel.

A tervezet okmánytárba került.

Jugoszlávia minden negyedik mezőgazdasági háztartását az előregedés veszélye fenyegeti. Két időszerű kérdés ered ebből: Mi lesz a munkaképtelenekkel? És mi lesz a földdel, amit képtelenek korszerű módon művelni? Tanulmányok, szakmai tanácskozások, helyi megbeszélések tárgya az első. A második kérdés megoldása az elsőtől függ. Sajnos a népjóléti vonatkozások elvonják a figyelmet a probléma társadalmi, gazdasági tartalmáról. Ezzel magyarázhatjuk a politikai testületek szembetűnően gyér érdeklődését.

A helyzet áttekintését körülményessé teszi a tulajdon jellege, és zavarják a nyugdíjalap létrehozása körül összegyűlt nézeteltérések. A föld, a termelés eszközei egyéni tulajdonban, a nyugdíj viszont anyagiaktól függő

társadalmi juttatás. Ez a fő ellentmondás. A vélemények vízvázlasztója. Szenvedélyes viták forrásvidéke.

A földművesek másképpen látják a dolgot, mint az öngazgatási testületek. Emlegetik az adót. Az államot noszogatják. Hozzon törvényt. Azonban az ügy nem tartozik a föderáció alkotmányos kötelezettségei közé. Az „állam” nem illetékes. Kezét mossa. A földművesek pedig maguk magyarázzák a nyugdíjat. A hangulatot és gondolkozás útjait földművesek leveleiből vett idézetekkel nyomon követhetjük. Íme.

Az első levél: „Mi, akik fiatal életünket áldoztuk fel azért, hogy földet vegyünk és termelhessünk, most arra vagyunk készítetve, hogy megváljunk tőle. Ha pedig kiöregszünk, nyugdíj nélkül dolgozunk, míg föl nem fordulunk. Mint például, ismerek egy hetvenkét éves bácsit, akit decemberben operáltak, és tavasszal már megkapált öt hold kukoricát. Annak persze nem jár nyugdíj, mert akar dolgozni anélkül is. Nagyon sok nyugdíjas van, aki ettől fiatalabb és munkabíróbb, csak nem földműves és azért kap nyugdíjat.”

Másik levél: „Hazánkban számításom szerint körülbelül egymillió nyugdíjra számító idős földműves él. (1969-ben 2 654 000 mezőgazdasági háztartás volt az országban. Minden negyedik az elöregedés küszöbén. P. K. megjegyzése.) Ez a szám túlságosan nagy ahhoz, hogy rövid idő alatt kielégítő módon tudnánk segíteni helyzetükön. Ha figyelembe vesszük a fiatal földművesek számát és azt, hogy az átlag földbirtok öt hold körül mozog, kiviláglik, milyen hatalmas járulékot kellene fizetni, hogy megfelelő nyugdíjalap jöjjön létre. Innen nem várhat rövidesen nyugdíjat a magántermelő.”

Harmadik levél: „Mivel mi kataszteri jövedelmünk után vagyunk adóztatva, a mi munkánk is bele van számítva az adóba, ezért kérem, hogy a munkánk után eső adónak olyan százalékat, mint a többi munkások után a társadalombiztosításért fizetnek, írjanak a mi nyugdíjalapunkra. Ezenfelül a többtermelés érdekében a gépállomással munkáltatunk s arra a munkabérré rászámítják a társadalombiztosítást. Gyáraink is a kitermelt árura rászámítják eladáskor azt, amit a munkások után fizetnek, ugyanezt teszi a kereskedelem vagy a közlekedés, ha vásárolunk vagy utazunk, hát mi is hozzájárulunk a társadalombiztosítási alapjukhoz, továbbá a mi adónkból a tisztviselőknek nemcsak a megélhetést fizetjük, hanem a nyugdíjalapot is. Ezért kérem a társadalom hozzájárulását a mi nyugdíjalapunkhoz olyan mértékben, amilyen mértékben mi járunk az övékéhez.”

Negyedik fevél: „Nem azt a földművest kellene elsiratni, akinek tizenhat hold földje van. Inkább a két-három holddal rendelkező, vagy esetleg föld nélküli, munkából kiöregedett földművesek helyzetét kell boncolgatni. Itt már társadalmi összefogással találhatunk csak megoldást. Engem inkább a törpebirtokos idős földműves házaspár életsorsa érdekel. Én nem szeretném, ha egyesek olcsó népszerűség szerzése céljából torzító vagy éppen rózsaszínű tükörben mutatnák a földművesek helyzetét.”

Így látják a földművesek. A szenvedélyes, öncélú elégedetlenség mellett komoly s higgadt okfejtések állnak! A reális szemlélet dominál. Azonban a földművesek sem tudják nyomon követni jövedelmük elidegenített hányadának útját! Sokan hivatkoznak az adóra. Úgy vélik, az adó bizonyos százalékból biztosítható a nyugdíjalap. 1970-ben Vajdaság összes adóbevétele 24,6 milliárd régi dinár volt. Ötvenezer földműves számára mi-

nimális nyugdíj évente 25 milliárd dinárba kerülne. Az adó a családi költségvetés nézőszögéből nagyobbban látszik, mint a hivatalokból!

A levelekből olvasható nézeteltéréseket alátámasztják a tartományi népjóléti kutatóintézet adatai. Az intézet közvélemény-kutatást végzett a földművesek között. Az első kérdésre: „óhajtja-e a kötelező nyugdíjbiztosítást?“, a megkérdezettek 71 százaléka igennel, 23 százaléka nemmel válaszolt, 6 százalék közömbös választ adott. A második kérdésre: „van-e lehetőség a járulékot fizetni?“, a megkérdezettek 13 százaléka igennel, 58 százaléka nemmel válaszolt, 13 százalék közömbös választ adott, 16 százalék pedig hajlandónak mutatkozott azonnal a közösségre testálni minden ingatlanját a nyugdíj ellenében.

A nézetek megosztottsága nemcsak a földművesekre jellemző. Az öngazgatási testületekben sem alakultak ki egységes álláspontok. Vajdaságban két eltérő felfogás van. Az egyik szerint a földművesek nyugdíjbiztosítását köztársasági és tartományi jogszabályokkal kötelező hatállyal, a másik szerint viszont alulról jövő kezdeményezésre, önkéntes alapon lehet rendezni. A tények mérlegelése után az országos megoldást, az eltérő társadalmi körülmények és gazdasági adottságok miatt, el kell ejteni. Marad az önkéntes, öngazgatási egyezményes lehetőség.

Többnyire az eszmecsere porondján.

Cselekvésről alig beszélhetünk. Mi akadályozza a vita túlhaladását? A tapasztaltak alapján megállapíthatjuk: az egyéni parasztság korántsem homogén szociális közeg, a társadalmi helyzet tekintetében két nagy rétegre szakad: újratermelésre alkalmas tehetősebbekre s a kevés földdel rendelkező, gazdaságilag erőtlén családok csoportjára. Egységes rendszerrel beszélünk: a valóságban pedig két probléma van. Két különböző probléma. Egyik népjóléti. A pár barázdával bíró idős földművesek nyugdíjazását az önpénzelés elve alapján társadalmi támogatás nélkül, kielégítő módon nem lehet megoldani.

Az önpénzelés öngazgatási elve (a nagyfényi példa mutatja) csak a tehetősebb földműveseknél érvényesíthető. Ez pedig a kérdéscsoport differenciáltabb vizsgálatát igényli. Ugyanakkor, önáltatás lenne feltételezni, hogy az elszigetelt gyakorlati kezdeményezések, társadalmi összehangolás nélkül, önmaguktól egységes rendszerre épülhetnek. Az egész parasztság ügye ez. Nemcsak az idős földműveseké. Fiataloké is. Észak-Bácskában közvetve vagy közvetlenül százezer ember ügye. A tennivaló általános jellege az elszigetelt helyi kezdeményezések, sajátos megoldások összegezésére, értékelésére, ismertetésére és tudatosítására kötelez. Mert mindenhol beszélnek róla, de nem mindenhol cselekszenek.

A BOLGOD EMBER

Végig kell menni a falun. Az utolsó házak egyikében lakik a boldog ember.

Egyforma házak.

Negyvenhatban épültek. Rohammunkával.

Mikor Kevisor Orahovo falait verték, bunkóval és nótaszóval. Hangoosan épült a szocializmus. Fiatalok, idősebbek, frontbrigádok a dolog arcvonalan. Mert munka volt. Mindenki dolgozhatott. A tervek túlteljesültek. Kevisoron a falverők annyira jeleskedtek, hogy az épületek jó

részére tető sem jutott. Ezek a falak később leomlottak, kizöldült rajtuk a gaz.

A bácskai tanyavilág megszüntetésére, falusítására irányult a nagy építkezés. Az újságok közölték Észak-Bácska térképét. Becsétől Szabadkáiig, Zentától Telecskáig fehér foltok jelölték az úttalan térségeket, ahova új falvak ültethetők. Új falvak, belső telepítés céljaira. Orahovóra Bácskeresztúr környékéről ruszin földművesek jöttek. Kevisort magyar nincstelenek népesítették be. Ide pedig a város és a puszták zsellerei költöztek.

Köztük a boldog ember. Negyvenhárom éves volt. Most hatvanhét. Hét és fél hold földet kapott, másfél kilométerre a falutól. Holdakban mérték neki a földet, de még most sem tanult meg igazán holdakban számolni. Kapát emleget. Tíz kapa, tizenöt kapa. A ház végében két kapa föld.

„Homoki ember?” — kérdi a látogatást kezdeményező újságíró.

Bólint.

Egyetlen foga kikíváncsiskodik a szájából. Nevetés közben megnyúlik, magára vonja a figyelmet. Nevetve mondja: ő az első nyugdíjas.

Mindenben első volt.

Termelő szövetkezetben az első tag.

Később az első társas termelő.

Mikor a kintüntetést említi, az újságíró észrevétlenül az asztalon nyugvó jegyzetfüzetére fekteti a ceruzát. Affirmatív beszélgetés lesz, gondolja, és tréfálkozni próbál.

Két ház áll a telken. Nagyobbik az eredeti. A „kincstári”. A fia lakik benne. Nem mai gyerek. Túl jár a negyvenen. Valami munkavezető-féle a birtokon. Felesége is munkaviszonyban. A két unoka közül a kislány — jó tanuló — városban. A kisfiú pedig itthon. Tapodtat sem tágít az öregapja mellől. Minden érdekl.

„Mi lesz belőled?”

„Lakatos” — közli kurtán.

Az öreg megsimogatja a fejét.

Az eredeti épülettel szemben áll az öregek háza. A kis ház. Takaros. Virít a téli napsütésben. Falának fehérségét még jobban kiemelik az azúrkék ablakkeretek.

„Vénségemre két házat berendeztem — mondja az öreg. — Fiatalkoromban meg egyet se. Laktam pajtákban, istállóban, budárházakban. Ugye, asszony?”

Az asszony a parányi konyhából bepillant a parányi szobába. Kezét a köténv alá dugja egv pillanatra, igazat ad férjeurának, azután megfordul, és folytatja munkáját. Később nem várja a szólitást, akkor is bepillant, amikor nem kell igazat adni.

Az élénkülő beszélgetés során gyakran szóba kerül a pénz. A nyugdíj. Havonta 630 dinár.

Az újságíró:

„Elmondaná, hogyan osztják be?”

„Nem osztjuk be” — mondja az öreg.

A szövetkezeti ember magyarázza: nem csipegették fel havonta, egyszerre kapták meg. Egész évre. November elsején, az egész összeget.

Pénz a szekrényben. Az öregasszony arcán átsuhannak a töprengés redőnyös árnyékai. Feltés és remény nyugtalansága viaskodik a van bizo-

nyosságával. Előbújnak a lehetőség kérdőjelei. Mibe fektessék? Betegyék a bankba?

„Banka? Dinárt? Volt egy bácsi a faluban. Tízholdas. Öt holdon túl-adott. Holdanként kétezerért. Harmincötzetret betett a bankba. Nyolc-százalékos kamatra. 2800 dinárra rúgott a kamat évente. Jött a nyugdíj. Az öreg kiszámította: ha nyugdíjazza a földet, 7000 dinárt kaphat évente. Jobb pénz, mint a kamat. Kamatban benne a pénzromlás kukaca. A nyugdíj pedig az árakhoz pásszolódik. Mit csinált az öreg? Mikor lejárt a kötés, kivette a pénzt a bankból, újra földet vett. Lenyugdíjazta. Nem buták a parasztok!”

„Miből éltek év közben?” — kérdi az újságíró.

Az öreg nevet.

„Hagytam magamnak két kapa földet!”

„Két kapa földet?”

„A ház végében. Megmutathatom.”

„Talán csak nem azt akarja mondani, hogy két kapa földből ketten egész éven át elédegeltek?”

„Azt nem. De majd nem . . .”

„Miből éltek még?”

„Például a hidroforból . . .”

„Öntözés?”

„Öntözés nélkül fabatkát se ér a kertészkedés.”

Homoki ember a fekete televényen! Nyugdíjas paraszt, amatőr kertész. Számokat sorol. Emlékezetből.

Burgonya. A korai termés zömét eltolta tragacson a piacra. Másfél mázsát árusított, kilónként két és fél dinárért. Csak a krumpli 375 dinárt jövedelmezett. A korai.

„Meg amit a kocsmában hagytál” — mondja az öregasszony.

Káposztából másfél mázsa felesleg. Átlagosan egyhúszért kelt el. Az is 180 dinár.

Paradicsom, paprika, saláta, hagyma . . .

„Mennyit árult a kertből?”

„Négyezet biztosan.”

Megnéztük a hidrofort.

Betonos létesítmény. Földalatti csövön küldi a vizet a kertbe. Ötezer dinárba került. Ráment a tavalyi jövedelem. Az unoka a fő szakértő. Szaknyelven magyaráz, s egyszerre akar mindent megmutatni. Úgy kell leinteni: ne tanítsd már az embereket, tudják azok, mi a hidrofor . . .

A hidrofor az első udvarban van. Gyümölcsfák között. Homoki ember nem állhatja a fák alatt, hogy ne szóljon róluk. Mindegyiknek meséje van. Története. Jó, rossz tulajdonsága. Némelyiknek betegsége is. A be-tegség a vegyszerek irányába tereli a szót.

Az alsó udvarban baromfi.

Kettéosztott disznóól. Egyikben hatalmas fehér hollandi anyakoca. A fiataloké. Legutóbb tizenkettőt malacozott. Az alsó udvar kerítésén túl a kert. Kopár, fekete. Csak a korai saláta zöld sorai virítanak a januári csendességben.

Az öregasszony a kerítésig kísér.

„Sajnos a mi salátánk nem a legszebb” — mondja.

„Mások is kertészkednek?”

„Hogyne. Rákapott a nép. Nézzen be az udvarokba.”

Az öreg feljött a pincéből. Szakajtó a kezében. Benne hatalmas piros almák. Nem lehet visszautasítani. Zsebekbe kell dugdosni. Meg kell kóstolni. Muszáj. Ez olyan alma!

„Ugye?”

Nevetünk.

„Míntha a homokon termelt volna?”

„Itt termelt — mondja önérzetesen. — A feketén. Ez is jó föld.”

Süt a nap.

A legöregebbek sem emlékeznek ennyire enyhe januárra. Ilyen földszagú, meleg téli napokra. Míntha erővel tavasz akarna lenni.

Visszafelé bekíváncsiskodunk az udvarokba.

Idefelé észre sem vettük, hogy más kertekben is szépen fejlődik a korai saláta.

Százezer embert átfogó, laza szövődékű társadalmi csoportot boncolgatunk. Fogyatkózó s fogyatkozásában minőségileg átlényegülő szociális közeget, amelynek jelentős hányada mozgásban van. Úton. Százezerből ötvenezer lélek a vertikális és horizontális mobilitás csatornarendszerében. Eddig az előregedés útját pásztázta a figyelem fénycsóvája. Az átalakulás térképén sok más mozgásirány látható. Merre vezetnek ezek? Faluból a városba? Gyárakba? Külföldre? Ipari, értelmiségi foglalkozások felé? És milyenek ay utak? Járhatók? Vannak-e jelzőtáblák az utak mentén? Látszanak-e a célok? Visszatérnek-e, akik elmennek? Mikor térnek vissza? Estére? Szombatra? Újévre? És elmehetnek-e, akik el akarnak menni? A tehetségesek tanulhatnak-e?

Ezernyi kérdés.

Ezernyi lehetőség. Cél. Út. Időkön, távolságokon, társadalmi rétegeken át vezetnek. S mind beletatroznak a mostoha barázda krónikájába. A parasztsághoz költődnek, mint a köldökszínór a vajúdo anya testéhez. A krónika nem fejeződött be. Folytatása következik.

---

a kritika futószalagán

INTELLEKTUÁLIS PARABOLÁK

Varga Zoltán: *Eláll az eső*. Forum, Újvidék, 1971.

Ez a novellás kötet olyan könyv, melyet nem szabad a szakmai tolvajnyelv formuláival a többi közé keverni. Ezt olvasni kell. Elmondom tehát, mi az, ami engemet különösen megragadott benne.

Elsősorban a *Nátán* című novella. Ahogy olvasni kezdtem, nyomban észrevettem, hogy a hatalom és az erkölcs konfliktusáról szól ez is, mint annyi más írás az elmúlt évtized során. Erről szólt Illyés Gyula *Kegyence*, Sánta Ferenc több műve, Jancsó Miklós néhány filmje, s nagy szerep jut e problematikának Déry Tibor regényeiben is. Csak a legjelentősebb példákat említettem (egy teljesebb fölsorolásnak nehéz volna a végére érni!), s azokat, amelyek jellegükre nézve is a *Nátán* előzményeinek tekinthetők. A *Nátán* ugyanis a modern parabolának azt a típusát képviseli, amelyben az időszzerű gondolati képlet a történelmi, mitológiai anyagban ölt formát, a képletszerűségnél léletszerűbben, de a hagyományos történelmi regény korhűségénél szabadabban, nagyvonalúbban. Értethető tehát, hogy amikor ezt a rokonságot, a *Nátán* és előzményei között, fölismertem, kétség támadt bennem: mit mondhat ebben a témában Varga Zoltán Illyés, Sánta, Déry után?

Újat és fontosat azért mondhatott, mert nem az említett művekre, hanem a maga világára figyelt. Így jutott meglepő nyereségekhez. A hatalom és erkölcs konfliktusát ábrázoló alkotások túlnyomó többsége, az említettek is, de Camus *Caligulája* is, a hatalmat korlátlanak és elvetemültnek ábrázolja, az erkölcs képviselőit pedig hatalom nélkül való kiszolgáltatott, nemes és tiszta embereknek. Ez a polaritás nemigen kedvez a dráma kifejlődésének. A pozitív pólus tehetetlenségéből erednek például Illyés *Kegyencének* gyöngeségei is, s ez az oka annak is, hogy a nagy tehetségű Jancsó Miklós filmjeit az emberek letaglózásának gépies

folyamatai úgy megterhelik. Hogy az erkölcs és az emberség képviselői mégis ilyen védtelenek és kiszolgáltatottak az említett művekben, annak bizonyára mélyebb oka lehet.

Varga Zoltán azzal okozza az első meglepetést, hogy az ő parabolisztikus elbeszélésében a hatalom és az erkölcs képviselőiben egyenrangú felek lépnek föl, sőt a hatalmat képviselő Dávid király még rokonszenvesebb is, mint Nátán, aki az isten, vagyis a törvények szószólója: „az isten szája”.

E fölállítás jóvoltából aztán lélegzetállító színjáték bontakozik ki. Színjáték, mely az emberismeret, költőismeret, hatalomismeret annyi pszichológiai és történelmi tudással fedezett fölismerését prezentálja, amennyit csak a legszerencsésebb szépiroi konstrukciók bírnak el. Nehéz volna eldönteni, hogy a jellemekre vagy a történetre figyeljünk jobban, annyi egymást tápláló kölcsönösséggel fejlenek.

Az ember ámul: mennyire mai s mégis, történelmi mivoltában is mennyire hiteles itt minden. Például Nátán, a próféta. Semmi köze a mennydörgés fenségével nyilatkozó sugaras szentekhez. Ideges, rafinált, szorongásos és púpos vátesz ő, akár egy modern költő, aki talán prófétává is csak azért lett, hogy nyomorék voltát kompenzálja.

De ez az indíték épp csak föl villan. A lényeg az, hogy Nátán nem a gonoszság III. Richard-i szenvedélye, hanem az erkölcs, a törvény szolgálata révén emeli ki önmagát a nyomorékság szintjéről. Lételeme a prófétálás, a figyelem, mely övezi, s ebben nemcsak hiúsága elégül ki (az is!), hanem élete is értelmet kap. S mert ez az egyetlen értelme: a szolgálat, sokkal konzekvensőbb is, mint a király, akit a világ is jutalmaz: uralkodás, művészet, szerelem. Ebből támad a konfliktus is: egy vallásos jellegű szolgálat s egy világi jellegű szolgálat szinte törvényszerű ellentétéből. Dávid ugyanis elszerezi egyik alattvalója, Uriás asszonyát, s mikor a férjet nem tudja szép szóval lemondásra bírni, elküldi a frontra, ahol a gyorsan el is esik.

Nátánt fölháborítja ez a vétség. Indulata izzó, személyes, szenvedélyes. Hogy púpossága és szentsége mennyiben részes ebben, ezt már nem részletezi az író, de erre szükség sincs. A fölháborodása fontos, a törvények, az igaz törvények őszinte védelmének szenvedélye. Kiprédikálja a királyt. Persze „modern” módon, tehát képes beszéddel. A király, aki mindenről pontosan tud, ezért hívatja.

És elkezdődik a párbaj, az egymást fürkésző, egymás szándékát kémlelő, egymást megadásra vagy engedékenységre kényszerítő párbaj. Nátán elszánt, s az asszonyt, Betsabét különösen gyűlöli. A királyra is haragszik, de fél is tőle, hiszen tudja, hogy elődje, Saul miként öldöste le a prófétákat. De nemcsak fél Dávidtól, haragja ellenére tiszteli is, hiszen rokonszenves, okos, nagy király, akinek Izrael legalább olyan becses, mint a prófétának.

Ez igen fontos motívum. Jelentősége akkor mutatkozik meg valódi arányaiban, amikor kiderül, hogy Dávid is respektálja a prófétát. Észjárásuk elüt ugyan, érzelmeik természete is. A király számára a próféta konzekvens igazságai nem mindig használhatók, — de tudja, hogy azokat neki is tisztelnie kell, mert Izrael létének végső alapjai ezek a törvények. Épp csak világibb módon, emberibb hajlékonysággal, praktikusabban, de ő is azok jegyében kíván élni. Ezért a prófétát, aki „az isten szája”, akarva-akaratlan tisztelnie kell. A konfliktus tehát egy közös erkölcsi

rend keretein belül zajlik, s végül kompromisszumhoz vezet. „Nátán elégedetten látta, hogy a király ugyanolyan mélyen hajol meg, mint ahogy ő is tette. Egyenlő felek tehát. . . Kilépve a király házából, néhány percen át hitt is ebben. A nap már lebukóban volt a város fölött.”

Így fejeződik be a történet, s abban, hogy Nátán csak „néhány percig” hitt az *egyenlőség* látszatában, könnyű észrevennünk a rezignációt, hatalom és próféta kompromisszumában a konfliktus föloldhatatlanságát. De Varga Zoltán nem merevedik bele ebbe a gondolatba, mint oly sokan mostanában. Az ő művében létrejövő kompromisszum nem gunyoros finctor, hanem felelős számvetés és nagy történelmi bölcsesség műve. Kifejeződik benne a kétféle észjárás idegensége, az egymás iránti gyanú, de az is, hogy vannak, lehetnek magasabb érdekek, melyek a teljes igazság szószólóit s a hatalmat kölcsönös belátásra kényszeríthetik. Ha a hatalom tiszteli önmaga létének erkölcsi törvényeit (egyfajta alkotmányosság ez), s ha a próféta, a művész ugyanannak a közösségnek az érdekeit, ugyanazokat a törvényeket képviseli.

Ez így persze túlságosan is iskolás igazság. S Varga Zoltán elbeszélé-
sének izgalmát éppen az adja, hogy ez a megoldás nem sémaként valósul meg, hanem *eredménye* a küzdelemnek. A küzdelemnek, amelyről az utolsó lapokig nem lehet tudni, hogyan dől el. Nátán ugyanis volna olyan elszánt, hogy meghaljon, ha muszáj, s Dávid is képes lenne eltenni őt az útból, ha erre rákényszerülne. Varga úgy szövi a történetet, hogy végig a robbanás közelében haladjon. Ezért zajlik az egyazon dráma két szinten. Az egyik a látható, a másik a lélekbeli, amit sejtenek ugyan a szemben álló felek, de lépésértéke csak annak van, ami formát ölt. Néha a lélekbéli zajló indulat-ár már-már gátszakadással fenyeget, de a józanabb én hirtelen helyzetére s felelősségére döbrentü a figurát. A két sík eseményei, a belüli és a kívüli játszódók, miközben magyarázzák egymást, egyúttal a feszültség magas fokán tartják a történetet. A lélektani érzékenység tehát, miközben egy társadalmi, politikai érdekű konfliktus motiválását szolgálja, olyan emberközelséget teremt, amilyen a parabola-figurák vázlatosságához mértén kivételesnek mondható. S eközben a történet filozófiai, politikai vonalai sem mosódnak el. Beigazolódik, hogy az emberszemlélet realizmusa nem gátja az időszerű probléma merész visszavetítésének, sőt ez biztosítja az erők izgalmasabb, feszültebb párbaját. Ez a forrása annak is, hogy ez a parabola nem csupán jelképes értelmével operál, s nem a részletek trágár merészségeivel, mint sok úlbátor iromány, hanem minden ízében él. Ami történik, a látvány éppolyan érdekes, mint a gondolat, melyet példáz. Ez az írás olyan film lehetőségeit rejti magában, amely ország-világ előtt reprezentálhatná a jugoszláviai magyar irodalmat.

Ha egy bírálat egyetlen írásra koncentrálna, óhatatlanul devalválja a többit. Reméljük, az aránytalanságnak haszna is lesz, fölkelti az olvasó kíváncsiságát. S ha ez sikerül, az olvasó magától is észreveszi, hogy a *Nátán* nem elszigetelt mű. Igaz, hogy a vele jellegben rokon historizáló parabolák között nincs hozzá fogható. A minták, főleg Kosztolányi és Déry közelsége, nem válik javukra. (*A fejedelem lefejezése*, *A hódító szobra*) *A parancsnok* fontos mondanivalója pedig túl pőrén ölt alakot. Inkább a fantázia kitünő érzékét, mint termékeny működését bizonyítja.

Van azonban ennek a novellás kötetnek még két másik ciklusa is, melyekben mai témákról a szó szoros értelmében vett novellák olvashatók.

S ezek között is akad néhány, mely a *Nátánnal* egyenértékű. Elsősorban a címadó *Eláll az eső* mondható ilyennek. Monológformában egy apa beszél itt. Arról, mit érez, mit gondol a kislánya temetésén. Mindenekelőtt feleségéről, akivel már nem él együtt. Olyan téma, olyan vállalkozás ez, annyi buktatót rejt, hogy száz író közül kilencven belebukna. Ahogy Varga Zoltán végigcsinálja, líraiság, figyelem, ritmusérzék és ízlés összefogásának mintája lehetne.

A *Férfiakra* is föl kell hívunk a figyelmet. Egyrészt mert a gyermekfigurákban rejlő nagy művészi lehetőségeket s Vargának e lehetőségek iránti kitűnő érzékét tanúsítja, s azért is, mert egyúttal más oldalról, más közegben példázza az író megkapó eredetiségét. Arról szól, hogy egy gyerekfalka kipróbálja a pisztollyal való macskagyilkolás passzióját. Ebből — a gyerekek szadizmusra való hajlamát bizonygató művekből — is éppen elegendő van. Az egyik kislány azonban tiltakozik. Szégyelli ugyan a gyöngeségét, de irtózik. Kiközösítik. S itt jön a meglepetés. Az élmény irtózata megfekszi a gyerek kedvét. Szülei otthon vallatják, mi a baja. Nem árulja el. Fenyegetésre sem, verésre sem. Így válik, így nemesedik a történet a szadizmust hangsúlyozó példázatból egy olyan érzékenység jellemrajzává, amely egyben az emberhez méltó bátorság, keménység, hősiesség záloga is. Talán mondanunk sem kell, hogy ez is a differenciált emberlátás, az egyéni jellemek iránti fogékonyág eredménye.

A felnőtt ember problémáinak ez a megejtően hiteles ráhangolása a gyermekalakokra, az áthelyezkedő képesség az első ciklus más darabjaiban is szembeötlő. Annak jele ez, hogy Varga Zoltán epikus módszere jóval hajlékonyabb, képzelete sokkal találékonyabb, mint ifjabb prózaíróinké általában. Nem azért folyamodik egy gyerek vagy kamasz látásához, hogy megkímélje magát az árnyalatok, a gondolatok ábrázolásának nehézségeitől, hanem azért, hogy művének klímája, érzelmi hangoltsága is a mondanivaló természetét tükrözhesse. Paraboláinak intellektualizmusa s gyermektörténeteinek üde ösztönössége tehát írói világképének szélességét jelzi. Ő az az író, akitől joggal várhatunk sokat, s aki ezt a reményt élvezetes olvasmányokkal tudja ébren tartani.

DÉR Zoltán

HID IRODALMI, MŰVESZETI ES TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FALYÓIRAT. — 1972. MÁRCIUS — KIADJA A FORUM LAP-
KIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL:
NOVI SAD, VOJVODA MISIC UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FO-
GADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-TŐL 12 ÓRÁIG. — KEZIRATOKAT
NEM ORZUNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZET-
HETŐ A 657-1-255-8s FOLYOSZÁMLÁRA. ELŐFIZETESKOR KER-
JÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVÉT. — ELŐFIZETÉSI DÍJ BEL-
FÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FEL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA
2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FEL ÉVRE 18,75 DI-
NÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FEL ÉVRE 1,50
DOLLÁR. — KESZÜLT A FORUM NYOMDAJÁBAN NOVI SADON
